

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Arts and Culture Journal, Surindra Rajabhat University

ปีที่ ๕ ฉบับประจำปีการศึกษา ๒๕๕๓

ISSN 1905 - 6265

สำนักงานวารสาร

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๖ รอบ (อาคาร ๓๑ อาคารอำนวยการ) ชั้น ๓
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๘๖ หมู่ ๑ ถนนสุรินทร์- ชองจอม ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทรศัพท์/ โทรสาร ๐๔๔-๐๔๑-๕๘๗

E-mail : artculturesrru@hotmail.com : Web-site : <http://culturesrru.srru.ac.th>

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานการศึกษาค้นคว้า วิจัย ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สืบสาน และปลูกจิตสำนึกให้นักศึกษา คณาจารย์ และชุมชน ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมตลอดจนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น

ประธานที่ปรึกษาบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา ภาณุรัตน์ อธิการบดี

ที่ปรึกษาบรรณาธิการ

นางสาววิตรี สุวรรณสถิตย์	ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์ปลั่งศรี มูลศาสตร์	ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์เสี่ยม พวงคำ	ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง	รองอธิการบดีฝ่ายบัณฑิตวิทยาลัย
อาจารย์อัคราพร สุขทอง	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์ประเสริฐ ใจกล้า	รองผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

บรรณาธิการ

อาจารย์กฤษฏา พิณศรี	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
---------------------	-------------------------------------

กองบรรณาธิการ

อาจารย์จารุณี สิทธิศรี	อาจารย์เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย
อาจารย์ศุภวัฒน์ ทองนำ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนพร เวทย์ศิริยานนท์
อาจารย์คณินนิตย์ ไสยโสภณ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วาสนา แก้วหาล้า

ศิลปกรรมและประชาสัมพันธ์

นายอนุชา ถือสมบัติ

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปะและวัฒนธรรมเล่มนี้ ได้มีการปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้เป็นวารสารที่มีมาตรฐานตามเกณฑ์และข้อกำหนดของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา เป็นวารสารที่ดีพิมพ์บทความวิจัย และบทความวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการสร้างสรรค์ความรู้และเผยแพร่ให้กว้างขวางทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ในวารสารฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิจัย บทความวิชาการ/บทความปริทรรศน์ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเรียบเรียงขึ้นโดยผู้ทรงความรู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ในสาขาที่เกี่ยวข้อง สำหรับผู้สนใจสามารถส่งบทความเพื่อให้คณะกรรมการพิจารณาตีพิมพ์ได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยให้ส่งบทความภายในเดือนธันวาคมของทุกปี กองบรรณาธิการขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความสนใจ และสนับสนุนวารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มา ณ โอกาสนี้

ทั้งนี้ ข้อเขียนหรือบทความใดๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ เป็นความคิดเห็นเฉพาะตัวของผู้เขียน สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่มีข้อผูกพันประการใด

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทความวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของ
ประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาภาคตะวันออก
เจียงเหินตอนล่าง เพื่อรองรับแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในการ
สนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัดตามรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

สุดใจ สะอาดยิ่ง.....8

บทความวิชาการ

คติความเชื่อในการนับถือพระคเณศในประเทศไทย

กฤษฎา พินศรี.....28

คุณค่ากรรมวิธีการบำบัดแบบพึ่งตนเองและสำหรับอาหารเพื่อสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์
ออสโตรเอเชียติก : กรณีศึกษาในประเทศไทยกัมพูชา

วาสนา แก้วหล้า.....38

พิธีกรรมบำบัดเพื่อสุขภาพแบบองค์รวมในชุมชนตระกูลมอญ-เขมร

ปทุมพร อภัยจิตต์.....61

บทความปริทรรศน์

รอยไทยในสิบสองปันนา

ฉลอง สุขทอง.....76

ช.ช้างนำโชค

อัคราพร สุขทอง.....84

คิตเทพ เสี่ยงจากสรวงสวรรค์ สู่ดนตรีบำบัด

กิตติพงษ์ เกิดฤทธิ์.....90

มรดกอารยธรรมดองแหวก ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น คัมภีร์ใบลานและต้นลาน

ปณณมหาบุญเรือง คัชมาย์.....95

ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ปราชญ์ท้องถิ่น

คำประกาศเกียรติคุณ นายบุญเรือง คัชมาย์

ปณณมหาบุญเรือง คัชมาย์.....112

ปกิณกะ

ประวัติท้องถิ่น / ชื่อบ้าน นามเมือง

บ้านยาง

สุทัศน์ กองทรัพย์.....118

นิทานพื้นบ้าน

ลูกวัว ลูกเสือ

อารี ทองแก้ว.....120

อาหารพื้นเมือง

อาหารพื้นบ้านสุรินทร์

จารุณี สิทธิศรี.....123

นมัสการมหาเทพคณศร

ข้าขอนอบนบเคารพอภิวาท
 องค์เทพมหาปราชญ์คณศร
 ประสิทธิ์ศิลปศาสตร์สภกระบวน
 ศิลป์ทั้งมวลมาสถิตสถาพร
 ให้ข้าเป็นปราชญ์เรื่องเรื่องราววิแสง
 กาพย์กลอนโคลงแต่งลิขิตเขียน
 รุจิเรขขบวนเข็บเป็นแบบเรียน
 สถาปนเสถียรดำรงอยู่กำรฐเรือง
 แต่งแปลไทยเลี้ยวเขมรเงินอังกฤษ
 บาลี, กวยสันสกฤตสรรพภาษา
 ครบถ้วนขบวนความเป็นหลักตำรา
 โอม ศรีคณายะ นะมะนมัสการ

ปณฺเฑมมหาบุญเรือง คัมภายี
 (แต่งรุ่งอรุณ 20 ตุลาคม 2545)

บทความวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเพื่อรองรับนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในการสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

สุดใจ สะอาดยิ่ง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อรองรับแผนพัฒนาอำเภอ จังหวัด และกลุ่มจังหวัด และศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาศักยภาพ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง การวิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษา เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดชายแดนตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ประกอบด้วย 11 อำเภอ โดยคัดเลือกอำเภอละ 1 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 11 หมู่บ้าน ประชากรกลุ่มเป้าหมายเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนทั่วไป การดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การเข้าถึงพื้นที่และเตรียมผู้ช่วยนักวิจัย โดยฝึกอบรมผู้ช่วยนักวิจัย 11 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน ๆ ละ 10 คน และวิเคราะห์ข้อมูล ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยประชุมระดมสมองผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน ๆ 20 คน และร่วมสรุปสภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไข และระยะที่ 3 การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยประชุมระดมสมองผู้นำชุมชน 11 หมู่บ้าน ๆ ละ 8 คน รวม 88 คน ร่วมสรุปภาพรวมของสภาพปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข และรูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการวิจัย

1) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อรองรับแผนพัฒนาอำเภอ จังหวัด และกลุ่มจังหวัด

1.1) สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข ด้านเศรษฐกิจ ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประเด็นที่สำคัญ 3 อันดับแรกคือ

1.1.1) ผลผลิตการเกษตรราคาตกต่ำ สาเหตุจากต้นทุนการผลิตสูง ไม่สามารถแปรรูปผลผลิต ขาดการรวมกลุ่มต่อรองราคาผลผลิต หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีการแสวงหาผลประโยชน์และทุจริต ตั้งแต่ขั้นตอนการส่งเสริมการผลิต จนกระทั่งการรับซื้อผลผลิต แนวทางแก้ไข การศึกษาปัญหาในกระบวนการผลิต ตั้งแต่ก่อนการผลิต ระหว่างการผลิต การเก็บเกี่ยว และการขายผลผลิต ประชาชนในหมู่บ้านจะต้องร่วมกันระบุปัญหาที่สำคัญ ค้นหาสาเหตุ และกำหนดแนวทางแก้ไข และดำเนินการแก้ไขปัญหา กระบวนการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขราคาผลผลิตตกต่ำในระดับหมู่บ้าน ขั้นตอนที่ 2 การหาภาคีช่วยเหลือจากราชการ เอกชน และหน่วยงานทางวิชาการ ขั้นตอนที่ 3 การจัดหางบกองทุนเพื่อต่อสู้กับราคาผลผลิต ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดทิศทางและเทคโนโลยีในการผลิต ขั้นตอนที่ 5 การรวมกลุ่มการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดค่าใช้จ่ายจากการกู้เงินลงทุน การเก็บเกี่ยว การชะลอการขาย การแปรรูป และการต่อรองราคา และขั้นตอนที่ 6 การสร้างเครือข่ายการแก้ไขราคาผลผลิตตกต่ำในระดับหมู่บ้านขยายเป็นระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

1.1.2) ปัญหาหนี้สินและความยากจน สาเหตุ ค่าใช้จ่ายสูงในขณะที่รายได้ต่ำ การมีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ ทำให้เกิดภาระเรื่องดอกเบี้ยเงินกู้ และไม่มีอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยวหรือช่วงเวลารว่าง แนวทางแก้ไข การหาภาคีจากภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา เข้ามาร่วมวิจัย วิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกเรื่องรายรับรายจ่าย ในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้าน รวมทั้งศึกษาระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ให้สามารถอยู่ได้โดยพึ่งพาตนเองลดการพึ่งพาทายนอกหมู่บ้านให้น้อยที่สุด กระบวนการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การพึ่งพาตนเองในสิ่งที่จำเป็นในชีวิต ลดค่าใช้จ่าย โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต ขั้นตอนที่ 2 การฝึกอบรมและสร้างอาชีพเสริม จากหน่วยงานรัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ขั้นตอนที่ 3 การจัดตั้งร้านค้าชุมชน รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนสินค้า ต่อรองการซื้อขายสินค้า ขั้นตอนที่ 4 การจัดหาแหล่งทุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และรวมกลุ่มเพื่อสะสมเงินทุนของหมู่บ้าน และขั้นตอนที่ 5 การใช้หลักพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือผู้ที่ลำบาก ให้กลับมาเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

1.1.3) พื้นที่ทำการเกษตรขาดคุณภาพและไม่เพียงพอ สาเหตุเป็นเพราะครอบครัวขยาย คนมากขึ้นแต่พื้นที่ทำกินเท่าเดิมและพื้นที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ สภาพดินเสื่อมคุณภาพและขาดน้ำในการเกษตร แนวทางแก้ไขการพัฒนาศักยภาพในการผลิต โดยการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ร่วมกันศึกษา

ปัญหาและความต้องการในที่ทำกินที่ชัดเจนและมีเหตุผล เสนอรัฐให้มีการปฏิรูปที่ดินตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชาเป็นกรณีพิเศษ เพื่อแก้ไขปัญหาให้ประชาชนและเพื่อความมั่นคงของชาติ

1.2) สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข ด้านสังคม ของหมู่บ้านตามแนวชายแดน

ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประเด็นที่สำคัญ 3 อันดับแรกคือ

1.2.1) เยาวชนมีปัญหามั่วสุมอบายมุขและทะเลาะวิวาท เยาวชนมีปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ และมีคู่ ก่อนวัยอันควร สาเหตุ ครอบครัวแตกแยก เยาวชนถูกทอดทิ้ง ขาดความอบอุ่น ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแล หรือ ต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น การดื่มสุรา อิทธิพลกลุ่มเพื่อน ค่านิยมที่ผิด และการประพฤติ เลียนแบบที่ได้รับจากอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ แนวทางแก้ไข การสร้างความตระหนักถึงภัยอันตรายที่ เกิดขึ้นให้กับครอบครัว ผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน ร่วมกันแก้ไขปัญหา พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ในหมู่บ้านต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่าง การร่วมกับเครือข่ายหน่วยงานและ สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนเข้ามาร่วมแก้ไขปัญห โดยการมีส่วนร่วมกับประชาชน การ ส่งเสริมการศึกษาและการอบรมอาชีพให้กับเยาวชน และการใช้กฎหมายและประชาสังคมแก้ไขปัญห

1.2.2) คุณภาพการศึกษาต่ำ และขาดการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น สาเหตุ เยาวชนขาด แรงจูงใจให้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ครอบครัวยากจนไม่สามารถส่งลูกหลานเรียนต่อ คุณภาพการศึกษา ในหมู่บ้านต่ำทำให้ยากต่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แนวทางแก้ไข การให้ความรู้ความเข้าใจแก่พ่อ แม่ ผู้ปกครอง การแนะนำการศึกษาต่อ การจัดหาทุนการศึกษากระจายโดยตรงไปยังหมู่บ้าน การพัฒนา โรงเรียน ผู้บริหาร และครู และให้องค์กรการบริหารส่วนตำบลเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหการศึกษา

1.2.3) การพนันในหมู่บ้าน สาเหตุ ค่านิยมที่ผิด เพื่อความสนุกสนาน และหวังรวยทางลัด มี นายทุนหรือตัวแทนห่วยเถื่อนห่วยห่วยเข้ามาส่งเสริมสนับสนุน และเจ้าหน้าที่รัฐขาดความเข้มงวดและเข้า มามีผลประโยชน์ในการพนันแนวทางแก้ไข การฝึกอบรมจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจ ประชาชน และเยาวชน องค์กรทางศาสนาและสถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมกับประชาชนในหมู่บ้าน รณรงค์ และแก้ไขปัญหาการพนันในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่เข้มงวดกวัดขัง และรักษากฎหมายอย่าง เคร่งครัด

1.3) สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขด้านความมั่นคง ของหมู่บ้านตามแนวชายแดน

ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประเด็นที่สำคัญ 3 อันดับแรกคือ

1.3.1) หมู่บ้านตามแนวชายแดนขาดความเชื่อมั่นในด้านความปลอดภัยและความมั่นคงใน ชีวิตและทรัพย์สิน สาเหตุ ความขัดแย้งระหว่างไทยและกัมพูชา ทำให้เกิดความไม่สงบตามแนวชายแดน เขตแดนบางแห่งไม่ชัดเจน มีปัญหาพื้นที่ทับซ้อน มีการจัดตั้งหมู่บ้านของกัมพูชาชิดตามแนวชายแดน แนวทางแก้ไข การจัดตั้งเขตพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะ ตลอดแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เจ้าหน้าที่รัฐจัดกองกำลังรักษาความสงบในหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชน การจัดตั้งหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวชายแดนไทยให้เป็นแนวกันชน การ

สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรัฐบาลและหน่วยราชการตามแนวชายแดน การใช้วัฒนธรรมและศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างประชาชนตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา

1.3.2) หมู่บ้านตามแนวชายแดนเป็นเส้นทางผ่านของยาเสพติด สาเหตุ แนวชายแดนมีหลายช่องทางในการขนส่งยาเสพติดที่เป็นพื้นราบและป่าไม้ สามารถหลบหนีการจับกุมได้ง่าย มีการลักลอบขนยาเสพติดปะปนมากับประชาชนกัมพูชาที่อพยพเข้ามาหางานทำ ขาดการประสานงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายทำให้การทำงานไม่เป็นแนวทางเดียวกัน และไม่มี ความเข้มงวดในการตรวจตรา แนวทางแก้ไข การมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐทุกฝ่าย จัดตั้งหน่วยงานระดับหมู่บ้านและมีกองกำลังตามแนวชายแดนที่เข้มงวด การให้ความรู้การป้องกันตนเองและการปราบปรามยาเสพติดกับประชาชนในหมู่บ้าน

1.3.3) ความแตกแยกของประชาชนจากการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น สาเหตุ มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียงในการเลือกตั้ง ก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มแบ่งพวกเพื่อผลประโยชน์ที่ชัดเจน และรุนแรง ความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่าง และมีการจัดตั้งหัวคะแนนในแต่ละฝ่าย และการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ องค์การบริหารส่วนตำบล มีญาติพี่น้องแต่ละฝ่ายสมัครรับเลือกตั้ง เกิดการแบ่งกลุ่มแข่งขันก่อให้เกิดความแตกแยกของประชาชนในระดับหมู่บ้าน และการขัดแย้งผลประโยชน์ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้านทำให้มีช่องว่างห่างกันขึ้นไปเรื่อย ๆ แนวทางแก้ไข การปลูกฝังและให้ความรู้ในเรื่องของระบบประชาธิปไตย และการเลือกตั้งอย่างสร้างสรรค์ การป้องกันปราบปรามการทุจริตการเลือกตั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในหมู่บ้าน และการดำเนินโครงการและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านต้องโปร่งใส และให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจในการตรวจสอบทุกโครงการที่เข้ามาในหมู่บ้าน เพื่อสามารถจัดสรรผลประโยชน์จากกองทุนกระจายไปทุกคน

2) รูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออก เชียงเหนือตอนล่าง เพื่อบริหารนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในการสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประกอบด้วย 3 กระบวนการ

2.1) กระบวนการพัฒนาแผนและงบประมาณพัฒนาจังหวัด เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออก เชียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 เครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน ที่มาจากการจัดตั้งของคณะกรรมการหมู่บ้าน ร่วมแผนพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในภาคตะวันออก เชียงเหนือตอนล่าง ในส่วนของเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาแผนพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในภาคตะวันออก เชียงเหนือตอนล่าง ในส่วนของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้าน ขั้นตอนที่ 3 การรวมแผนในส่วน of เครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดนและในส่วน of

คณะกรรมการหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อจัดทำเป็นแผนพัฒนาหมู่บ้านไปสู่แผนพัฒนาตำบลตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาไปสู่แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ โดยสอดคล้องกับนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ

2.2) กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน ประกอบด้วย (1) การพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (2) การกำหนดปัญหาร่วม (3) การตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้าน (4) การตั้งตัวแทนประสานเครือข่าย และ (5) การประสานภาคีกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมสนับสนุนเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน โดยการสนับสนุนภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ให้มีศักยภาพในการจัดทำยุทธศาสตร์ และจัดทำแผนการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 4 จังหวัด

ขั้นตอนที่ 3 การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 จังหวัด ในส่วนของเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และปัญหาหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางในการจัดทำแผน

ขั้นตอนที่ 4 การนำแผนพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 จังหวัด ในส่วนของเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดนไปสู่แผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ โดยสอดคล้องกับนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ

2.3) กระบวนการพัฒนาประเด็นยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ประกอบด้วย
ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการพัฒนาประเด็นยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของคณะกรรมการประสานงานเครือข่ายหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา โดยประสานงานและร่วมวางแผน กับเครือข่ายภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา
ขั้นตอนที่ 2 การประชุมระดมสมองของคณะกรรมการประสานงานเครือข่ายหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อระบุปัญหาของหมู่บ้าน การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การค้นหาสาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญห
ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง การกำหนดแผนพัฒนาหมู่บ้าน และการกำหนดรายละเอียดของโครงการในส่วนของคณะกรรมการประสานงานเครือข่ายหมู่บ้านตามแนวชายแดน และขั้นตอนที่ 4 การนำแผนพัฒนาหมู่บ้าน ในส่วนของคณะกรรมการประสานงานเครือข่ายหมู่บ้านตามแนวชายแดน เสนอเข้าสู่แผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนพัฒนาตำบล และแผนพัฒนาจังหวัด ตามลำดับ

Abstract

This research has as its objective to study the socio-economic and security conditions of the villages lying along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region to make ready for the development plans for districts, provinces and groups of provinces. It also wants to study people's participation so as to create sustainable socio-economic and security strategies for the mentioned villages. The research covered 11 selected villages in 11 districts of 4 provinces: Buri Ram, Surin, Sri Sa Ket and Ubon Ratchathani. There were 3 stages in the study. The first was going to the 11 areas and training 11 research assistants who would later helped collect data through interviewing community leaders then analyze them. The second stage was the socio-economic and security study of the villages by brainstorming the community leaders of each village about the state of problems, the causes and ways to solve them. The third stage was a participative study to create sustainable socio-economic and national security strategies for the villages, also through brainstorming all community leaders of the whole 11 villages. They would participate in summarizing the state of problems, the causes and then find sustainable socio-economic and national security strategies for the villages lying along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region.

Results of the research

1) The socio-economic and security conditions of the villages lying along the Thai and Cambodian border of the lower Northeastern region to make ready for the development plans for districts, provinces and groups of provinces

1.1) The state of economic problems of the villages lying along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region, the causes and ways to solve them; three issues to be taken into account.

1) The price fall of agricultural produce

Causes: High cost of producing, inability to process the produce, no co-operative bodies to bargain for higher prices, corrupt & interest seeking governmental agencies from the stage of producing promotion to the stage of produce buying

Solutions: There should be studies of problems before the production, between the production and the sale of the produce. The villagers also have to get together in pinpointing

their main problems, the causes, and ways to solve them. The process of solutions should comprise:

Stage 1. Setting up village-level committee to correct price fall

Stage 2. Seeking help from outside parties such as governmental and private sectors, academic institutes

Stage 3. Setting up funds to correct price falling situations

Stage 4. Determining directions and technologies in the production

Stage 5. Co-production to reduce cost in investing, harvesting, processing; to slow down sale, and for effective bargain

Stage 6. Setting up an expanding network for correcting price fall from village to provincial levels

2) The problem of debt and poverty

Causes: The expense of each family is rising while its income is low. The debts are both in and outside the system. Each family has interest burden while there is no supplementary job after the harvest or when villagers are free.

Solutions: Parties from outside especially from educational institutes are needed for in-dept studies and analyzes of income and expense of families and villages, the economy of villages; so that the villagers can live with the least dependence from outside. The process of solutions should comprise:

Stage 1. Depending on themselves on necessities while trying to reduce their expense using Sufficiency Economy

Stage 2. There should be job promotion and training from governmental agencies, private sectors and educational institutes.

Stage 3. Villagers should set up community shops, get together to exchange goods, to buy goods and sell produce.

Stage 4. Villagers should find financial loan sources whose interest is low and should set up village saving fund.

Stage 5. Villagers should help one another especially the marginalized group so that they can stand strong again economically.

3) Insufficient & poor land

Causes: Extended families – higher family members with the same plot of land, some without title deed, and most, of poor quality & lacking water for agriculture

Solutions: There should be production potential development. This includes studies by governmental agencies working with the villagers in order to find appropriate technologies. These agencies are to co-study with the villagers to identify problems and reasonable & exact needs concerning their land. Besides, the government should carry out land reform along the border to help the villagers and for the security of the country.

1.2) State of social problems of villages lying along the Thai and Cambodian border of the lower Northeastern region, the causes and ways to solve them ; three issues to be taken into account

1) Youths involved with paths of ruins and gang fighting; youths having sex and get married prematurely

Causes: As a result of family breakdown, youths are not cared for and lack family warmth. Some parents have no time to take care of their children because of jobs or they have to migrate to work somewhere else. Drinking, group influence, false value, and false role models from mass media also play part in youth problems.

Solutions: The youths should be made realized of the troubles they will bring to the family. Community leaders and those concerned should take part in finding solutions. Parents and adults in the villages should set good examples for the youths and work together with youth networks of the government and educational institutes. They will cooperate in job promotion and training for young people. They should also use laws to solve social problems.

2) Low quality education and lack of opportunity to further studies

Causes: The youths have no motivations to continue their studies. Their families are too poor to support any further studies. In addition, the quality of education in the village is so poor that continuing in the higher class is difficult.

Solutions: Information on education should be given to parents. Guidance, finding scholarships for students in the villages, and school, administrator and teacher development should be done. Sub-district administration organization should take part in finding the solutions.

3) Gambling in the villages

Causes: False value, amusement and the desire for short-cut richness all play part in the village gambling. Besides, there are illegal number-selling agents coming to encourage the habit. In addition, governmental authorities are not strict and, in some cases, interested.

Solutions: Religious training & activities could help develop the mind of the people and teenagers. So, religious and educational institutes should take part in the campaign to solve the gambling problems in the villages. Authorities should be strict in enforcing the laws on gambling.

1.3) Security problems of the villages lying along the Thai- Cambodian border of the lower Northeastern region, the causes and ways to solve them; the first three issues to be taken into account.

1) Villagers living along the border have no confidence in their lives and properties

Causes: The conflicts between Thailand and Cambodia cause troubles along the border. There is no definite border at some places. There are also overlapping land of the 2 countries. Besides, Cambodia set up villages at the border.

Solutions: A development zone should be set up along the Thai-Cambodian border. A security team should comprise both governmental authorities and local people. Strong villages with quality of life should also be set up along the border as buffers. A good relationship should be built along the border by government agencies using similar cultures and religion of both countries as bridges.

2) The border villages are passages of drug trafficking.

Causes: Along the border there are many passages both on open ground and in the forest for drug trafficking. Here the traffickers can easily run away. Drugs are carried by some Cambodians coming in to seek for jobs while there is no good cooperation among governmental authorities to work in the same direction. There is no strong measure in the inspection of the drug trafficking.

Solutions: There should be participation of the people and all sides of governmental authorities in solving the problem. Village-level working units should be set up and strict patrolling along the border should be done. Villagers should be taught how to defend themselves. There should be measures to suppress drug trafficking.

3) Division of people due to elections both on national and local levels

Causes: There are vote buying and selling. This causes strong and obvious divisions among interested groups with different political ideas. Vote-getters are set up on each side when there are local elections such as for village or sub-district headman, or sub-district administrative organization. Relatives of candidates also take sides. This divides the villages and causes conflicts among the villagers when projects are carried out. The division seems to get wider.

Solutions: True democracy should positively be instilled ; election frauds must be prevented and suppressed; development projects must be transparent. Village committee should be given authority to scrutinize any development projects to be carried out in the villages. Furthermore, there should be attempts to spread interests equally among villagers.

2) Participative form to create sustainable socio-economic and security strategies for villages lying along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region to prepare for the public administration policy and to support the creation of provincial plans and budget for development according to the constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2550. Three processes to be considered:

1) Process for developing plans and budget for provincial development in order to create sustainable socio-economic and security strategies for villages lying along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region:

Stage 1. A network of border village cooperation committee should be set up by village committees. This committee must take part in the development plans for villages along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region.

Stage 2. Creating development plans for villages along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region by the village committee of each village

Stage 3. Integrating the plans: The border village cooperation committee integrates the plans of each village to make the sub-district development plans for the sub-districts along the Thai-Cambodian border of the lower Northeastern region.

Stage 4. From the sub-district development plans, integrated plans for district, province and groups of provinces development can be made. These plans must comply with the integrated provincial administration policy of the government.

2) Participative process to create sustainable socio-economic and security strategies

Stage 1. The network of border village cooperation committee will

1) meet to exchange ideas 2) identify common problems 3) set up village working group 4) name village representative to coordinate 5) coordinate other parties wishing to support the network.

Stage 2. The border village coordinating committee network should be encouraged with the support of governmental and private sectors and educational institutes. The network will have potential in creating development plans for villages along the Thai-Cambodian border of the lower 4 provinces of Northeastern region.

Stage 3. The creation of development plans for villages along the Thai-Cambodian border of the lower 4 provinces of Northeastern region by the network of border village cooperation committee should be based on the principle of Sufficiency Economy and the problems of the village.

Stage 4. The development plans for villages along the Thai and Cambodian border of the lower 4 provinces of Northeastern region by the network of border village cooperation committee must be integrated into village, sub-district, district, province and groups of provinces development plans. These plans must comply with the integrated provincial administration policy.

3) The process of creating socio-economic and security strategic issues

Stage 1. Preparation for the creation of socio-economic and security strategic issues of the Thai-Cambodia border village cooperation committee through coordination and co-planning with the network of governmental and private agencies as well as educational institutes

Stage 2. Brainstorming the Thai-Cambodian border village network's coordinating committee to identify and prioritize the problems of the villages; finding the causes and ways to solve the problems

Stage 3. Determining socio-economic and security strategic issues, village development plans, details of projects through the border village coordinating committee network

Stage 4. Integrating village development plans of the border village coordinating committee network with the village, the sub-district and the province development plans respectively.

คำสำคัญ (Keyword)

- 1 รูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน

The Participation development sustainable social economy and safety strategic model

- 2 หมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

The villages lying along the thai - cambodian border of the lower northeastern region

- 3 นโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

The policy of the state administration policy

- 4 แผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด

The district allocated budget for district development

- 5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

The constitution of the kingdom of Thailand B.E. 2550

คำนำ

หมู่บ้านตามแนวชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ติดต่อระหว่าง ไทยกับ กัมพูชาตลอดแนวครอบคลุมถึง 4 จังหวัดประกอบด้วย บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ประชาชนในพื้นที่มีสภาพเป็นอยู่ภายใต้ภาวะของความไม่แน่นอนและไม่มั่นคงใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง จากความแตกต่างของชาติพันธุ์ทั้ง ลาว กูย และเขมร ทำให้ประชาชนมีปัญหาที่แตกต่างไปจากหมู่บ้านในพื้นที่ทั่ว ๆ ไป การกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาตามแนวนโยบายด้าน บริหารราชการแผ่นดิน ต้องมีความเข้าใจถึงบริบทของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านเป็นอย่างดี การสร้างความเข้าใจพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา โดยเริ่มจากกระบวนการศึกษาปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข ตลอดจนการกำหนดยุทธศาสตร์ การกำหนดโครงการต่าง ๆ ที่จะบรรจุเข้าสู่โครงการพัฒนาจังหวัด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ทุก หมู่บ้านตามแนวชายแดน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและเสนอโครงการที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองอย่าง จริงจัง ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์และเกี่ยวพันร่วมกันตลอดแนวชายแดน นั้นหมายถึงจะต้องสร้าง เครือข่ายหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา และให้ทุกหมู่บ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง ในการ กำหนดยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงที่เกิดจากประสบการณ์และบทเรียนของประชาชน ในพื้นที่

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณนักวิจัยท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนในหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา ทั้ง 11 หมู่บ้านทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมืออย่างจริงใจตลอดกระบวนการวิจัย ทำให้โครงการวิจัยนี้สำเร็จด้วยดี

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อรองรับแผนพัฒนาอำเภอ จังหวัด และกลุ่มจังหวัด
2. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาศูนย์เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. กระทรวงมหาดไทย หน่วยราชการในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และองค์กรในระดับตำบลและหมู่บ้าน
2. สถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำไปเป็นข้อมูลที่สำคัญ ในการกำหนดนโยบายและแผนด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง เพื่อรองรับการพัฒนาชุมชน ตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน และร่าง “พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการจัดทำแผนพัฒนาและงบประมาณของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด พ.ศ. 2551”
3. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนของการเชื่อมโยงแผนระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา และสามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศเพื่อนบ้าน

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาศูนย์เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อรองรับแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในการสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยกระบวนการคัดเลือกหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดชายแดนไทย-กัมพูชาจาก 11 อำเภอ ๆ ละ 1 หมู่บ้าน รวม 11 หมู่บ้าน การวิจัยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหมู่บ้านในทุกขั้นตอนในการวิจัย การดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 ระยะ

ระยะที่ 1 การเข้าถึงพื้นที่และเตรียมผู้ช่วยนักวิจัย เป็นการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาบริบทของพื้นที่เบื้องต้น กำหนดพื้นที่เป้าหมาย ติดต่อบริษัทงานและประชุมเตรียมคณะผู้วิจัย เพื่อจัดทำแผนการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ 4 จังหวัด 11 อำเภอ 11 ตำบล และ 11 หมู่บ้าน ก่อนเข้าถึงหมู่บ้าน

ตามแนวชายแดน การดำเนินงานตามแผนเพื่อการศึกษาบริบทของพื้นที่เป้าหมาย ดำเนินการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนผู้นำชุมชนในระดับตำบล จัดเตรียมการฝึกอบรมผู้ช่วยนักวิจัย(นักวิจัยท้องถิ่น) ดำเนินคัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นตัวแทนรับผิดชอบพื้นที่การวิจัยในระดับอำเภอ และดำเนินการฝึกอบรมผู้ช่วยนักวิจัยเตรียมความพร้อมในกระบวนการวิจัย

ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นการประสานงานบุคลากรเป้าหมายในระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ดำเนินการประชุมเตรียมคณะวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย จัดทำแผนการเก็บข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นที่เป้าหมายของ 4 จังหวัด 11 อำเภอ 11 ตำบล 11 หมู่บ้าน โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้าน ละ 10 คน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประชุมระดมสมองในแต่ละอำเภอ และสรุปผล ระยะที่ 2

ระยะที่ 3 การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม พัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการประสานงานบุคลากรเป้าหมายในระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน สร้างเครื่องมือเพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน ดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นที่เป้าหมายของ 4 จังหวัด 11 อำเภอ 11 ตำบล โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่บ้าน ละ 20 คนดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน นำเสนอในประชุมระดมสมองประชาชน หมู่บ้าน ละ 8 คน รวม 88 คน ที่มีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา (บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี) และสรุปผล ระยะที่ 3

สรุปผลการวิจัย

1 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อรองรับแผนพัฒนาอำเภอ จังหวัด และกลุ่มจังหวัด การจัดทำยุทธศาสตร์ของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและคุณภาพชีวิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านรักษาความมั่นคงและความสงบ และด้านการบริหารจัดการ เป็นการแบ่งตามประเภทของผลผลิตของโครงการ ในแบบฟอร์มแบบ จ. 1 การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด การสรุปผลการวิจัยเป็นไปตามกรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งกำหนดไว้ 3 ด้านตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านเศรษฐกิจ ผลผลิตการเกษตรราคาตกต่ำ หนี้สิน และความยากจน และพื้นที่ทำการเกษตรขาดคุณภาพและไม่เพียงพอ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องพยายามแก้ไขปัญหามาโดยตลอด แต่ไม่สามารถแก้ไขได้ เนื่องจากประเทศของเราส่งเสริมเศรษฐกิจ

ระบบเสรีนิยม เป็นระบบทุนนิยม กลไกตลาดไม่ได้อยู่ในมือของเกษตรกร แนวทางในการแก้ไขจะต้องพิจารณาแบบองค์รวม ทั้งระบบการศึกษา เทคโนโลยี วัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบจากโลกาภิวัตน์และโลกยุคข้อมูลข่าวสาร ในกระบวนการวิจัยใช้การประชุมระดมสมอง และอาศัยศักยภาพของประชาชน ซึ่งพบว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาต้องเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน และตำบล จะต้องเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เห็นได้อย่างชัดเจน โดยวิเคราะห์จากกระบวนการผลิต และการจำหน่าย ซึ่งจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ ตั้งเป้าประสงค์ในการ “ยกระดับราคาผลผลิต” โดยการนำปัญหามาสู่การร่วมค้นหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข จึงนำมาสู่การปฏิบัติ ปัญหาที่สำคัญคือ ต้นทุนการผลิตสูง จากการกำหนดราคาของพ่อค้า ราคาน้ำมัน ในระหว่างรอคอยผลผลิตต้องกู้ยืมเงินเกิดภาระดอกเบี้ยพอกพูนขึ้น เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องรีบขายเพื่อนำมาใช้จ่ายและใช้หนี้ ผลผลิตไม่สามารถเก็บหรือแปรรูปเพื่อชลอการขายหรือใช้ต่อรองราคา ทำให้กลไกตลาดกดดันมาที่เกษตรกร แนวทางในการแก้ไขจะต้องมีการรวมกลุ่มในระดับหมู่บ้าน ตำบล และสร้างเครือข่าย มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อต่อสู้ราคาผลผลิต มีการศึกษาวิจัย และดำเนินโครงการเพื่อลดต้นทุนการผลิต มีเงินทุนที่เสียดอกเบี้ยต่ำ มีโครงการที่จะแปรรูปผลผลิต มีองค์กรเครือข่ายเข้ามาช่วยให้ความรู้ ความสามารถในการจำหน่ายผลผลิต ซึ่งทั้งหมดเป็นแนวทางที่ประชาชนในระดับหมู่บ้านต้องฝึกหลักการพึ่งพาตนเองมากที่สุด แต่ประเด็นที่ดำเนินการได้ยากที่สุดคือ การจัดตั้ง “กองทุนเพื่อต่อสู้ราคาของผลผลิต” ซึ่งหากเริ่มจากการระดมทุนของประชาชนจะช้าและทำให้เกิดความยั่งยืน หน่วยงานรัฐจึงควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนควรรวมกองทุนโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ให้มาอยู่ภายใต้คณะกรรมการหมู่บ้านเพียง 1 คณะ เพื่อความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการทุนของหมู่บ้าน และเพื่อควบคุมกลั่นกรองโครงการที่ไม่ได้เกิดประโยชน์และไม่ต้องการของชาวบ้าน ส่วนเรื่องพื้นที่ทำกินจะต้องมีการศึกษาความเป็นจริง และการเพิ่มศักยภาพของการผลิต หน่วยงานรัฐต้องเข้ามาดูแลเป็นพิเศษ เพราะปัญหาที่ทำกินตามแนวชายแดน ไทย - กัมพูชา มีความซับซ้อนทั้งในเรื่องของความมั่นคง และการประกาศกฎหมายบังคับ จึงควรกำหนดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมภาครัฐ เอกชน และหน่วยความมั่นคงเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา

ประเด็นที่ 2 ด้านสังคม ปัญหาเยาวชนมัธยมน้อยและทะเลาะวิวาท และเยาวชนมีปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์และมีคู่นอนวัยอันควรคุณภาพการศึกษาต่ำ และขาดการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีการพนันในหมู่บ้าน เป็นปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ จากความอ่อนแอของครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา และวัด ซึ่งถูกอิทธิพลของระบบทุนนิยม และสื่อต่าง ๆ เข้ามาครอบงำเยาวชน เราขาดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเยาวชนจึงถูกอิทธิพลชักนำไปสู่ความเสื่อม การแก้ไขปัญหาจะต้องใช้วัฒนธรรม ศาสนา และประชาสังคม เข้ามาแก้ไข โดยทุกภาคส่วนของสังคมต้องมีความตระหนักใน “ปัญหาของเยาวชน” ว่าเป็น “ปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน” และแนวทางในการแก้ไข “ทุกคนทุกสังคมในหมู่บ้านต้องร่วมกันแก้ไข” โดยเฉพาะโรงเรียนในหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องเป็นองค์การหลักในการแก้ไขปัญหา โดยมีวัดเป็นหลักในการพัฒนาค่านิยมและพัฒนาจิตใจ ส่วนภาครัฐหน่วยงานราชการต้องเข้า

มา มีบทบาทในการสนับสนุนช่วยเหลือทั้งในด้านงบประมาณและความรู้ ให้ประชาชนในระดับหมู่บ้านสามารถแก้ไขปัญหาเยาวชนได้ด้วยตนเอง

ประเด็นที่ 3 ด้านความมั่นคง หมู่บ้านตามแนวชายแดนขาดเชื่อมั่นในความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตทรัพย์สิน เป็นเส้นทางผ่านของยาเสพติด และมีความแตกแยกของประชาชนจากการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา เพราะอยู่ในช่วงสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศ หน่วยงานความมั่นคงต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นในความปลอดภัย โดยจัดให้องค์กรหลักป้องกันแก้ไขปัญหาในระดับหมู่บ้านที่ชัดเจน และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคง สำหรับเรื่องความแตกแยกจากการเลือกตั้ง เกิดจากผลประโยชน์ในการเลือกตั้ง ดังนั้นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ โปร่งใส จึงเป็นกุญแจสำคัญของการแก้ไขปัญหาความแตกแยก และหากจะให้ยั่งยืน ทุกโครงการทุกกิจกรรมที่เข้าไปในหมู่บ้านจะต้องโปร่งใส สุจริต และมีองค์กรระดับหมู่บ้านสามารถเข้าไปตรวจสอบโครงการต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ต้องเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมการเลือกตั้ง และสร้างเครือข่ายภาคประชาชนในการส่งเสริมตรวจสอบการเลือกตั้งให้เข้มแข็ง

2 รูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อบริหารนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในการสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ประเด็นที่ 1 กระบวนการพัฒนาแผนและงบประมาณพัฒนาจังหวัด เป็นการเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จะต้องร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ที่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้านตามแนวชายแดน การพัฒนาแผนจะต้องใช้ความรู้ความสามารถและงบประมาณในการนำตัวประชาชนทุกหมู่บ้านเข้ามาร่วมกิจกรรม หน่วยงานของรัฐในระดับชาติจะต้องให้ความสำคัญ มีการจัดสรรงบประมาณและดำเนินโครงการเพื่อผลักดันให้ประชาชนในระดับหมู่บ้านได้รับการพัฒนาการจัดทำแผนการจัดทำโครงการที่สอดคล้องกับปัญหาของประชาชนที่แท้จริง และสามารถที่จะติดตามและผลักดันแผนของเครือข่ายไปยังหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และกลุ่มจังหวัด

ประเด็นที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงอย่างยั่งยืน เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงตัวแทนประชาชนต้องสามารถประชุมระดมสมองในแต่ละหมู่บ้านของตนเอง และมีความรู้ความสามารถในการพัฒนา และการดำเนินงานของแผน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในส่วนที่

เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน สามารถที่จะประสานเครือข่ายภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ให้เข้ามาช่วยให้กระบวนการพัฒนามีความยั่งยืน โดยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมุ่งเน้นปัญหาหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางในการจัดทำแผน ทั้งนี้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบในการพัฒนายุทธศาสตร์ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัด และระดับชาติ จะต้องมีนโยบายและมาตรการผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชนและการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนายุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) หน่วยงานและคณะกรรมการที่จัดทำแผนพัฒนาจังหวัด และอำเภอ ของจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ควรให้ความสำคัญปัญหาของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา ที่มีพื้นที่ตลอดแนวชายแดนถึง 11 อำเภอ มีประเด็นปัญหาที่แตกต่างกับหมู่บ้านทั่วไป โดยเฉพาะในปัจจุบันอยู่ในสภาวะความขัดแย้งระหว่างประเทศซึ่งจำเป็นต้องเร่งด่วนในการจัดตั้งคณะทำงานทั้ง 4 จังหวัด 11 อำเภอ เข้ามาพิจารณาร่วมกันแก้ไขปัญหา และจัดทำยุทธศาสตร์ของหมู่บ้านตามแนวชายแดน ให้สามารถสอดคล้องกับแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนามูลุมจังหวัด

2) หน่วยงานความมั่นคงโดยเฉพาะกองกำลังสุรนารี และกองบัญชาการกองทัพบกที่ 2 จะต้องเข้ามาดูแลพื้นที่ตลอดแนวชายแดนเป็นกรณีเร่งด่วน และควรเป็นหน่วยงานหลักในการสร้างเสริมด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ให้กับหมู่บ้านตลอดแนวชายแดน ไทย - กัมพูชา ในภาคตะวันออก เฉียงเหนือตอนล่าง การแก้ไขปัญหาจะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้จัดเป็นเขตแก้ไขปัญหาหรือเขตปฏิรูปเป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาต้องจัดสรรงบประมาณเป็นกรณีเฉพาะ และจะต้องมีคณะทำงานที่มาจกหลายหน่วยงานเพราะปัญหาในพื้นที่มีปัญหาในแง่ของกฎหมายหลายฉบับ ซึ่งต้องมีการแก้ไขในระดับชาติ

3) สถาบันการศึกษาใน 4 จังหวัดประกอบด้วย จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ควรเข้ามาศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชาซึ่งกระบวนการวิจัยจะต้องเป็นการวิจัยในพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง โดยมีการนำร่องหมู่บ้านที่เป็นต้นแบบและขยายครอบคลุมทุกหมู่บ้าน และควรจัดโครงการพัฒนาศักยภาพของผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนายุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของหมู่บ้าน ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการแผน โครงการ และกิจกรรม

4) องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดในระดับหมู่บ้านมากที่สุด ควรมีการสร้างเครือข่ายองค์การบริหารส่วนตำบลตลอดแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ปัญหาร่วมของหมู่บ้านตามแนวชายแดน และให้มีการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามารถเชื่อมโยงโครงการระหว่างตำบลให้เกิดศักยภาพในการแก้ไขปัญหา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัย

1) วิจัยครั้งนี้เป็นการสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชน พบว่าเรื่องราคาผลผลิต การเกษตรตกต่ำ เป็นปัญหาหลัก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความยากจน และปัญหาอื่น ๆ ตามมา ทั้งในเรื่องของการศึกษา และสุขภาพ ใจหายของการวิจัยจะต้องมุ่งไปที่การศึกษาทั้งระบบ ตั้งแต่ก่อนการผลิต ในกระบวนการผลิต และการจำหน่ายผลผลิต จะต้องมุ่งหาวิธีการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต หาแหล่งทุน ดอกเบี้ยต่ำ การพัฒนานวัตกรรมหรือใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ให้ประชาชนสามารถผลิตผลทางการเกษตรที่สามารถเลี้ยงตนเอง และสามารถลดหนี้สินลงได้

2) การผลิตปัจจุบันเกษตรกรได้รับการส่งเสริมให้ใช้สารเคมี จึงเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายที่นับวันจะสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาของยาฆ่าหญ้าทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แม้จะมีการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ และหลักเศรษฐกิจพอเพียง แต่ยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ เนื่องจากสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลาย และขาดความพร้อมในการส่งเสริม จึงควรทำการวิจัยเชิงทดลองในแต่ละพื้นที่ และผลการวิจัยต้องสามารถทำได้จริงเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เพื่อให้ประชาชนยอมรับและขยายครอบคลุมทุกครัวเรือน

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขหนี้สินครัวเรือนระดับหมู่บ้าน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถาบันการศึกษา

2) การพัฒนากองทุนสนับสนุนการต่อสู้ราคาผลผลิตของประชาชนในหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย - กัมพูชา

3) การแก้ไขปัญหาที่ดินเพื่อการเกษตรของประชาชนในหมู่บ้านตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา

4) กระบวนการสร้างเครือข่ายประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการตามแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา

5) ผลกระทบของการใช้ยาฆ่าหญ้าและการพัฒนานวัตกรรมในการกำจัดหญ้าโดยวิธีธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

ทิตินา แชมมณี.(2545). **ศาสตร์การสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี.(2547).**กระบวนการนโยบายสาธารณะ(Public Policy Process).**

<http://www.khlong-u-taphao.com/upload/forum/policy1.pdf> (ค้นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2551)

(2548). อนาคตประเทศไทย 15 ธันวาคม 2548.

เรณู คุปต์ขจร.(2547). การพัฒนากระบวนการกระจายอำนาจการบริหารและการศึกษา
จากกระทรวงศึกษาธิการไปยังเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

วิจิต นันทสุวรรณ.(2549).ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สำนัก
อำนวยการคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ (สภาผู้นำชุมชนแห่งชาติ) มติชนรายวัน
วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ปีที่ 29 ฉบับที่ 10445

วิทยาลัยมหาดไทย.(2547). สรุปสาระสำคัญ หลักเกณฑ์และแนวทางการบริหารงานจังหวัดแบบ
บูรณาการการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ กับ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด.
กรุงเทพมหานคร:วิทยาลัยมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย.

สภาร่างรัฐธรรมนูญ.(2550). ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชฉบับลง
ประชามติ. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ตำรวจ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาข้าราชการพลเรือน.(มปป.).คำเฉพาะเกี่ยวกับเกี่ยวกับการมี
ส่วนร่วมของประชาชน. http://www.opdc.go.th/special.php?spc_id=3&content_id=337
(ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2551

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.(2551ก).รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2550.<http://www.opdc.go.th/uploads/files/law/constitution2550.pdf>
(ค้นเมื่อ 7 กันยายน 2552)

(2551 ข). พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ
พ.ศ.2551. http://www.opdc.go.th/uploads/files/statute_provincer_30dec51.pdf
(ค้นเมื่อ 7 กันยายน 2552)

(2551 ค) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.
[http://www.opdc.go.th/Law/File_download/1097807787-\\$.pdf](http://www.opdc.go.th/Law/File_download/1097807787-$.pdf) (ค้นเมื่อ 7 กันยายน 2552)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.(2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554).กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย.(2546). การบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ กับแผนยุทธศาสตร์
การพัฒนาจังหวัด .กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย.

บทความ วิชาการ

คติความเชื่อในการนับถือพระคุณศในประเทศไทย

กฤษฎา พิณศรี

บทคัดย่อ

พระคุณศ หรือพระพิฆเนศวร เป็นนามของเทพเจ้าสำคัญของศาสนาฮินดูที่ได้รับการนับถือแพร่หลายมากที่สุดองค์หนึ่ง เป็นเทพที่มีรูปร่างลักษณะแตกต่างจากเทพเจ้าโดยทั่วไป คือ มีรูปร่างเป็นมนุษย์ แต่มีเศียรเป็นช้าง กล่าวกันว่าชื่อเรียกของพระองค์มีมากกว่า 1,000 ชื่อ แตกต่างกันไปตามรูปลักษณ์และบทบาทหน้าที่ กำเนิดและเรื่องราวของพระองค์ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะหลายคัมภีร์แตกต่างกันออกไปตามลัทธิศาสนาที่ต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ ทรงถือกำเนิดขึ้นในฐานะเทพเจ้าแห่งอุปสรรค หรือในชื่อว่า “พิฆเนศวร” ซึ่งหมายถึงผู้เป็นใหญ่แห่งความขัดขัดหรืออุปสรรค ผู้สามารถ ขัดขวางเทพ มารร้าย มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายได้ ขณะเดียวกันก็สามารถขจัดสิ่งกีดขวางทั้งปวงได้เช่นกัน

เมื่ออารยธรรมอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางศาสนาฮินดูแพร่เข้ามาในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงและส่งอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางให้แก่บ้านเมืองแถบนี้ พระคุณศจึงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยและได้รับการนับถือจากชาวท้องถิ่น และค่อย ๆ มีพัฒนาการโดยมีคตินิยมพื้นเมืองเข้ามาผสมก่อให้เกิดเป็นคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นแบบเฉพาะของท้องถิ่นขึ้น

สำหรับในประเทศไทย พระคุณศได้รับการนับถือบูชาในหลายสถานะ เช่น เทพเจ้าแห่งอุปสรรคและความสำเร็จ พระเทวกรรมหรือเทพเจ้าผู้เป็นครูของหมอช้าง เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ ทวารบาลหรือผู้รักษาประตูทางเข้าศาสนสถาน เป็นต้น นอกจากนี้ พระคุณศยังมีบทบาทสำคัญในหลายพิธีกรรมของศาสนาฮินดูโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องเนื่องในราชสำนัก

คำสำคัญ : พระคุณศ เทพเจ้าแห่งอุปสรรค ลัทธิการนับถือบูชา

Abstract

Ganesha is one of the most popular gods in Hinduism. He is different from other gods in that he has an elephant head and a human body. It is said that he has more than 1,000 names according to his differing roles and outlooks. The origins and stories of Ganesha appear in many texts (puranas). These puranas mentioned the birth of Ganesha differently. However, what lies in common in all these stories is that Ganesha is Lord of obstacles. As “Vighaneshvara,” he lords over all obstacles and can frustrate gods, demons, evil spirits, humans and animals, and at the same time he can also eliminate all obstacles too.

Since Indian culture, especially Hinduism, was widespread into Lower Me-khong Sub-Region and greatly influenced the social and culture development of cities in the area.. Ganesha was thus introduced and worshipped by the local people and gradually developed their own cults with regional beliefs and ritual ceremonies.

In Thailand, Ganesha was worshipped in different statuses, such as Lord of Obstacle and success, “Pra Devakarma” or the Great Teacher of Elephants, Lord of Arts Sciences, “Dvarapala” or Doorkeeper, etc. Besides, he was playing a major role in many Hinduism rituals especially the court rituals.

Keyword : Ganesha, Lord of obstacles, cult

บทนำ

พระคเณศ เป็นเทพเจ้าที่มีชื่อเสียงและนิยมแพร่หลายมากที่สุดองค์หนึ่งในประเทศอินเดีย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเทพที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าพระศิวะหรือพระวิษณุอีกด้วย เนื่องจากมหาเทพทั้งสองเป็นเทพที่มีอำนาจและเป็นที่เคารพบูชาเฉพาะสาวกในลัทธินั้น แต่พระคเณศเป็นเทพที่ชาวฮินดูไม่ว่าลัทธิใดๆ ได้ล้วนให้ความนับถือ ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่พระคเณศได้รับการยกย่องให้เป็นเทพแห่งอุปสรรค ผู้สามารถบันดาลอุปสรรคให้เกิดแก่เทพ มนุษย์ มารร้ายต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดสิ่งกีดขวางหรืออุปสรรคทั้งปวงได้ เป็นเทพผู้ประทานความสำเร็จให้แก่บุคคลผู้กระทำความดี งามบูชาเป็นที่พอพระทัยไม่ว่าในกิจการใดก็ตาม ชาวฮินดูเมื่อจะประกอบพิธีทางศาสนาหรือศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา จะต้องบูชาพระคเณศเพื่อขอให้พ้นจากความขัดข้อง และเพื่อขอความสำเร็จผลในกิจการนั้น ๆ เสียก่อน

จากคุณสมบัติดังกล่าวนี้ จึงทำให้ทรงได้รับความนิยมนับถือจากชาวฮินดูไม่ว่าจะในลัทธินิกายใด รวมทั้งได้รับความนิยมนับถือในศาสนาอื่นในฐานะเทพชั้นรองด้วย เช่น ในศาสนาเชน ทรงถูกจัดเป็นเทพองค์หนึ่ง มี 2 กร หรือมากกว่า ถือสิ่งของต่าง ๆ เช่น ขวาน ขนโมทกะ ทำปางประทานพร หรือ ประทานอภัย ทรงหนูเป็นพาหนะ และยังทรงเป็นที่นิยมอยู่ในลัทธิสเวตัมบร (Svetambara) โดยปรากฏพระองค์ในฐานะยักษ์ที่มีชื่อว่า ปารสวักษ (Parsvayaksa) หรือ ธรรมเมณฑรา (Dharmendra) (R. S. Gupte. 1972 : 184)

สำหรับในพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนยอมรับนับถือพระคเณศในฐานะที่ทรงเป็นสิทธิธาดาหรือผู้ประทานความสำเร็จ ดังที่ปรากฏบทสวดต่อพระคเณศในมนตร์ลิลลิตที่เรียกว่า คณปติ-หฤทัย (Ganapati-hrdaya) (Alice Getty. 1971 : 37) นอกจากนี้ยังได้พบเรื่องราวของพระคเณศในฐานะเทพเจ้าแห่งความรู้หรือเทพเจ้าแห่งศิลปะวิทยาและการประพันธ์ ภาพเขียนบนใบลานในคัมภีร์ปิงคลา มาลา (Pingalamala) ซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธตันตระ เขียนขึ้นอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 มีรูปพระคเณศนั่งขัดสมาธิขัดสมาธิอยู่บนหลังหนู มีขอขว้างงาหักในลักษณะคล้ายกับเหล็กจาร เช่นเดียวกับที่พบในคัมภีร์คายนัตร์ตันตระ (Gayatri-tantra) ซึ่งมีภาพพระคเณศในลักษณะเป็นอาลักษณ์ เขียนคัมภีร์ฮินดูตันตระตามคำบอกเล่าของพระศิวะ (Alice Getty. 1971 : 3-4)

อย่างไรก็ดี พระคเณศในพุทธศาสนamahayanaลัทธิตันตระส่วนใหญ่ปรากฏในฐานะค่อนข้างต่ำ โดยมักพบภาพของพระองค์หมอบราบอยู่ใต้บัลลังก์ดอกบัวที่มีเทพหรือเทพีในพุทธศาสนาประทับอยู่ เช่น ภฤกษิตารา พรหมสวรี หรือถูกเหยียบโดยเทพผู้รักษาพุทธศาสนา เช่น อปราชิตา มหากาล วิฆนานตกะ ทั้งนี้เนื่องจากพระคเณศเป็นเทพผู้จัดอุปสรรคของพวกฮินดู แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคที่น่ากลัวของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ ยังพบรูปพระคเณศถูกเหยียบโดยพระโพธิสัตว์วัณชูศรีเทพแห่งปัญญาของทิเบต ซึ่งคงเป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนาเหนือศาสนาฮินดู (Benoytose Bhattacharyya. 1968 : 180-181)

ลัทธิการบูชาพระคเณศในประเทศอินเดีย

นักวิชาการสันนิษฐานว่า ลัทธิการบูชาพระคเณศอาจมีต้นกำเนิดมาจากการบูชาเทพเจ้าท้องถิ่นซึ่งมีที่มาจากลัทธิการบูชาสัตว์ของพวกดราวิเดียนซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดีย (S.M.Michael. 1983 : 96) ต่อมาสมัยพระเวทเมื่อพวกอารยันอพยพเข้าไปในอินเดีย ก็ได้รับเอาความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือเทพเจ้าของชาวพื้นเมืองเข้ามาพร้อมกับเทพของตน ในมนตร์บทหนึ่งของคัมภีร์พระเวทมีการกล่าวถึงเทพ “ทันดิน” (ผู้มีงา) ซึ่งอาจหมายถึงพระคเณศก็ได้ (จิรัชสา คชาชีวะ. 2540: 9)

อย่างไรก็ดี เรื่องราวของพระคเณศได้เป็นที่แพร่หลายอย่างมากตั้งแต่สมัยปุราณะหรือยุคศาสนาฮินดู โดยปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะ (ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงการกำเนิดและเรื่องราวของเทพเจ้า) หลายคัมภีร์ เช่น ในคัมภีร์สิวปุราณะ (Sivapurana) กล่าวว่าทรงถือกำเนิดจากพระนาง

ปารวตี โดยนำเชื้อโคลงณะพระนางกำลังสร้งน้ำมาสร้างเป็นบุรุษหนุ่มรูปงาม และสั่งให้ทำหน้าที่เฝ้าประตูห้ามมิให้ใครเข้ามาโดยมิได้รับอนุญาต วันหนึ่งพระศิวะได้เสด็จมายังที่ประทับของพระนางปารวตี แต่ถูกพระคเณศขัดขวางไว้ พระศิวะทรงพิโรธอย่างหนักจึงเข้าต่อสู้และตัดเศียรของพระคเณศ ทำให้พระนางปารวตีไม่พอพระทัยมาก พระศิวะจึงสั่งให้เทวดาเดินทางไปทางทิศเหนือ ไปนำศีรษะของสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่พบมาต่อเข้ากับพระศอกของพระคเณศ เทวดาได้นำศีรษะของช้างซึ่งมีงาข้างเดียวมาต่อกับพระศอกของพระคเณศ พระคเณศจึงได้นามว่า คชานนะ (ผู้มีหน้าเป็นช้าง) และเอกทันตะ (ผู้มีงาเดียว) เมื่อฟื้นขึ้นมาพระคเณศได้กล่าวขอโทษต่อพระศิวะและเทวดาอื่น ๆ ทำให้พระศิวะพอพระทัยปราสาทพรให้พระคเณศมีอำนาจเหนือภูตผีทั้งหลาย และแต่งตั้งให้เป็นคณปติ (ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คณะ) (T. A. Gopinatha Rao. 1958 : 36-39)

คัมภีร์มัตสยปุราณะ (Matsyapurana) และสแกนทปุราณะ (Skandapurana) มีเนื้อความที่กล่าวถึงพระคเณศใกล้เคียงกัน คือ ทรงถือกำเนิดจากพระนางปารวตี โดยในมัตสยปุราณะกล่าวว่าพระนางปารวตีนำนํ้ามนต์ที่ใช้ในการสร้งมาผสมกับเชื้อโคลงของพระองค์ บัันเป็นรูปคนที่มืหัวเป็นช้าง และนํ้าในแม่น้ำคงคาประพรมเกิดมีชีวิตรขึ้น (เสถียรโกเศศ และนาคะประทีป. 2480 : 24) ส่วนในสแกนทปุราณะกล่าวว่า พระนางปารวตีทรงลูบพระกายแต่เพียงเบา ๆ เกิดเป็นบุรุษสี่กร มีเศียรเป็นช้าง (T. A. Gopinatha Rao. 1958 : 41-43) ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่ขัดขวาง ทำความขัดข้อง แก่พวกศูทร คนบาป ที่ประสงค์จะไปบูชาศิวลึงค์ที่เทวาลัยโสมนาถ เพื่อป้องกันไม่ให้คนเหล่านี้ได้รับพรให้ไปสวรรค์

ลึงคปุราณะ (Lingapurana) กล่าวว่า อสูรและรากษสได้รับพรจากพระศิวะจนมีฤทธิ์มาก แล้วกำเริบเลิ่บส้านเข้ารุกรานทำความเดือดร้อนแก่เทวดาทั้งหลาย เหล่าเทวดาจึงไปอ้อนวอนให้พระศิวะช่วย พระศิวะจึงแบ่งส่วนหนึ่งของพระองค์ ทำให้เกิดบุรุษรูปงามออกจากครรภ์ของพระนางปารวตี โดยทรงให้นามว่า “วิฆเนศวร” และประทานพรให้เป็นผู้ขัดขวางอสูร รากษส และคนชั่วทั้งหลาย จากการทำพิธีพื้ลัญชาและการกระทำอื่น ๆ แต่ให้ความสะดวกแก่เทวดาและคนดีในความพยายามที่จะกระทำกิจการต่าง ๆ (T. A. Gopinatha Rao. 1958 : 35-36)

ส่วนในคัมภีร์พรหมไวรเวรตปุราณะ (Brahmavaivartapurana) การกำเนิดของพระคเณศมีที่มาแตกต่างออกไป คือ เป็นภาคหนึ่งของพระกฤษณะที่ไปเกิดในครรภ์ของพระนางปารวตีจากการทำพิธีปันยาพรต คือ พิธีบูชาพระนารายณ์เพื่อขอพระพรโอรส ตามคำแนะนำของพระศิวะ เมื่อทำพิธีครบหนึ่งปี พระนางปารวตีก็ได้พระโอรสตามพระประสงค์ เหล่าเทพเทพทั้งหลายต่างกันมาแสดงความยินดีในบรรดาเทพเหล่านี้มีพระศนิ (พระเสาร์) ร่วมอยู่ด้วย เมื่อพระศนิเหลือบดูพระกุมาร เศียรของพระกุมารก็ขาดกระเด็นจากพระศอกไปยังโคโลก (Goloka) ซึ่งเป็นสวรรค์ของพระกฤษณะโดยทันใด พระนารายณ์จึงเสด็จไปยังแม่น้ำบุษปภัทร เห็นช้างนอนหลับหันหัวไปทางทิศเหนือก็ตัดหัวช้างนำกลับมาต่อที่พระศอกพระกุมารจนฟื้นคืนชีพอีกครั้ง (เสถียรโกเศศ และนาคะประทีป. 2480 : 14-15)

นอกจากนี้ เรื่องราวของพระคเณศยังมีกล่าวไว้ในสุปรภะกัทธัม (Suprabhedagama) โดยพระคิระได้เล่าถึงการกำเนิดของพระคเณศว่า ครั้งหนึ่งพระองค์และพระนางปารวตีได้เสด็จไปยังป่าแถบเขาหิมาลัย ได้เห็นช้างสมสู่กันจนเกิดความใคร่ พระองค์จึงแปลงเป็นช้างพลายและให้พระนางปารวตีแปลงเป็นช้างพังเสพลังวาสกัน จึงเกิดเป็นพระคเณศที่มีเศียรเป็นช้าง (Alice Getty. 1971 : 3-4)

ในประเทศอินเดียมีลัทธิที่นับถือพระคเณศเป็นเทพสูงสุด เรียกว่า ลัทธิคณปตยะ ซึ่งอาจถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 11 และแพร่หลายทั่วไปในราวพุทธศตวรรษที่ 15 การปฏิบัติบูชาพระคเณศ (คณปติ) ของลัทธินี้ มี 2 วิธี คือ การเข้าฌานด้วยวิธีลึกลับ และการปฏิบัติบูชาโดยไม่ต้องเข้าฌาน โดยผู้นับถือจะบูชา “ลึงคะ” และ “คณปติ-ลึงคะ” ซึ่งจะประดิษฐานให้สาวกเห็นในรูปลักษณะของผลมะนาวป้า แตงกวา มะขวิด หรือลูกหว้า (จิรสุสา คชาชีวะ. 2540 : 15)

ลัทธิการบูชาพระคเณศในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคสุมาตราตอนล่าง

อารยธรรมอินเดียเริ่มแพร่เข้ามาในอนุภูมิภาคสุมาตราตอนล่างตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 เป็นต้นมา โดยมีจุดเริ่มต้นจากการติดต่อค้าขายจากนั้นจึงมีการนำความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเผยแพร่โดยพระหรือนักบวช อารยธรรมทางศาสนาจากอินเดียที่แพร่เข้ามาได้ส่งอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของบรรดาบ้านเมืองโบราณในดินแดนแถบนี้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอิทธิพลทางศาสนาทั้งพุทธและฮินดูรวมทั้งศิลปกรรมทางศาสนา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะตนในแต่ละท้องถิ่นขึ้น

สำหรับศาสนาฮินดูนั้น ถือเป็นศาสนาสำคัญที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากชาวพื้นเมืองในดินแดนแถบนี้ เนื่องจากลัทธิการนับถือผีสางเทวดา (Animism) ที่แพร่หลายอยู่ก่อนหน้าเข้ากันได้ดีกับวัฒนธรรมทางศาสนาฮินดูที่แพร่เข้ามาใหม่ ทั้งในด้านพิธีกรรม เทพนิยาย และการนับถือเทพ เทพีต่าง ๆ พระคเณศ ซึ่งได้รับการนับถืออย่างสูงจากชาวฮินดู จึงได้กลายเป็นที่คุ้นเคยและยอมรับจากชาวพื้นเมือง และได้ถูกนำมาสร้างเป็นรูปเคารพโดยนำคติความเชื่อและรูปแบบทางศิลปะพื้นเมืองเข้ามาผสม เกิดเป็นลักษณะรูปแบบและคติพิธีกรรมการนับถือบูชาพระคเณศที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองขึ้น

ได้มีการพบเทวรูปพระคเณศเป็นจำนวนมากในดินแดนแถบนี้ บางองค์ที่พบก็มีขนาดใหญ่โต เช่น ที่พบในหมู่เทวาลัยศาสนาฮินดูกลางเมืองพระรถ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี พระคเณศองค์ดังกล่าวนี้ถูกพบบริเวณหน้าเทวาลัยหลังที่ใหญ่ที่สุดซึ่งอยู่ตรงกลางของหมู่เทวาลัยในลักษณะตกเป็นหินเล็กชิ้นน้อย เมื่อนำมาประกอบเข้าด้วยกันพบว่ามีความสูงถึง 170 เซนติเมตร (ในสภาพที่ยังไม่สมบูรณ์)

สำหรับในประเทศกัมพูชา ก็ได้พบว่าการนับถือบูชาพระคเณศอย่างมาก ปรากฏหลักฐานทั้งจารึกและประติมากรรมรูปเคารพมาตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร ดังเช่น จารึกปราสาทไพรกุก

(Prei Kuk) ซึ่งเป็นจารึกที่กล่าวสรรเสริญพระคเณศ นอกจากนี้ยังปรากฏเทวาลัยที่สร้างอุทิศถวายแด่พระคเณศเป็นการเฉพาะตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา (สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2547 : 64-65)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระคเณศจะเป็นที่นิยมนับถือแพร่หลายอยู่ในอาณาจักรเขมร แต่ก็ไม่ปรากฏมีนิกายใดนิกายหนึ่งของพระองค์โดยเฉพาะ (สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2547 : 65) พระคเณศในศิลปะเขมรนั้นส่วนใหญ่มักปรากฏร่วมกับเทพองค์อื่น ๆ เช่น พระศิวะ ศิวลึงค์ พระจันตี โคนนทิ และพระกาล ในลักษณะของเทพบริวาร นอกจากนี้ ยังมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มเทพ 9 องค์ที่มีความเกี่ยวพันกับโชคชะตาของมนุษย์ บางครั้งก็ทรงรวมอยู่กับเทวมารดาแห่งโลก คือ มาตุกาทั้ง 7 ด้วย (จิรัสสา ศุขชีวะ. 2540 : 54) รูปเคารพของพระองค์ได้รับความนิยมแพร่หลายมากในราชอาณาจักรกัมพูชา รวมทั้งดินแดนอื่นที่ได้รับอารยธรรมฮินดู โดยพบทั้งที่เป็นประติมากรรมลอยตัวและภาพสลักนูนต่ำประดับอยู่ตามเทวาลัยหลายแห่ง และแม้แต่ในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ทรงนับถือพุทธศาสนาเถรวาทก็ยังคงได้มีการสร้างรูปพระคเณศขึ้นที่ปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร (สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2547 : 66)

หลังพุทธศตวรรษที่ 16 ลงมา ได้ปรากฏรูปเคารพของพระคเณศในอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะของ “อาลักษณ์” คือ ถือหนังสือและงาที่หักในลักษณะของเหล็กจาร ซึ่งอาจแสดงถึงเรื่องราวที่พระคเณศเขียนคัมภีร์มหาภารตะตามคำบอกของฤๅษียาสะ หรือเขียนคัมภีร์ตันตระถวายพระศิวะตามที่ปรากฏในคัมภีร์คายนะ-ตันตระ ในลัทธิไศวตันตระ ที่ได้เข้าสู่อาณาจักรเขมรตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 14 ในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ซึ่งรูปลักษณะดังกล่าวนี้อาจเป็นต้นเค้าของคติความเชื่อที่ว่าพระคเณศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการ ก็ได้ (จิรัสสา ศุขชีวะ. 2540 : 54)

คติความเชื่อและการนับถือบูชาพระคเณศในประเทศไทย

การนับถือพระคเณศในประเทศไทยอาจมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว เนื่องจากมีหลักฐานว่าในสมัยนี้มีการนับถือศาสนาฮินดูควบคู่กับพุทธศาสนา มีการสร้างเทวรูปสำคัญ คือ พระอิศวร และพระวิษณุ และมีจารึกที่กล่าวถึงเทพต่างๆ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีการนับถือพระคเณศด้วย เพราะพระคเณศเป็นเทพเจ้านักบวชในศาสนาฮินดูทุกลัทธิจะต้องบูชาก่อนทำพิธีกรรม

อย่างไรก็ดี การนับถือพระคเณศปรากฏให้เห็นชัดเจนในสมัยอยุธยา มีหลักฐานว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระคเณศและพระเทวกรรม (พระคเณศในฐานะครูเทพของหมอช้าง) ขึ้นหลายครั้งด้วยกัน จากนั้นพระคเณศจึงได้กลายเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่ได้รับการนับถือบูชาของคนไทยมากที่สุดองค์หนึ่งจนถึงปัจจุบัน

สำหรับคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศในประเทศไทย อาจประมวลได้ดังนี้

1. พระคเณศในฐานะเทพแห่งอุปสรรค

เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากอินเดีย และทำให้พระคเณศเป็นเทพเจ้าของศาสนาฮินดูที่ได้รับการนับถือบูชามากที่สุดองค์หนึ่งในปัจจุบัน

2. พระคณศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการ

เป็นคติความเชื่อเดิมที่มีพื้นฐานสืบเนื่องมาจากการที่ทรงเป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นเทพผู้บันดาลความสำเร็จให้ผู้ที่นับถือบูชาไม่ว่าจะเป็นกิจการงานใด ๆ ถือว่าพระองค์ทรงมีความเฉลียวฉลาดและมีสติปัญญารอบรู้ในสรรพวิทยาทั้งปวง การนับถือบูชาจึงเปลี่ยนไปเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงวางแนวทางความสำคัญของพระคณศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยา และทำให้พระคณศกลายเป็นสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปวิทยา เช่น กรมศิลปากร มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น (กรมศิลปากร. 2545 : 84)

3. พระคณศในฐานะครูเทพทางนาฏกรรม

ในฐานะที่ทรงเป็นโอรสของพระศิวะ เทพเจ้าแห่งการรำรำ พระคณศจึงมักมีโอกาสร่วมอยู่ในพิธีการรำรำของพระบิดาเสมอ ๆ ทำให้ทรงจดจำท่ารำต่าง ๆ ได้และนำมาถ่ายทอดให้บุคคลอื่น นอกจากนั้น ในละครไทยยังมีการแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระคณศ เช่น ตอนกำเนิดพระคณศ พระคณศเสียวา เป็นต้น (กรมศิลปากร. 2545 : 81)

4. พระคณศในฐานะครูเทพของหมอช้าง

เป็นบทบาทที่แยกออกจากเทพเจ้าแห่งอุปสรรคอย่างชัดเจน ในบทบาทดังกล่าว พระคณศมักรู้จักกันในนามของ “พระเทวกรรม” ซึ่งเป็นเทพเจ้าสำคัญในพระราชพิธีด้านคชกรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน สำหรับบุคคลธรรมดาที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับช้างหรือเป็นหมอช้าง มักมีรูปพระคณศขนาดเล็กในลักษณะวัตถุมงคลหรือเครื่องรางพกติดตัว ซึ่งวัตถุมงคลหรือเครื่องรางดังกล่าวยังคงมีการสร้างกันอยู่ในปัจจุบัน

5. พระคณศในฐานะทวารบาล

เป็นลักษณะความเชื่อที่พบในบางวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยสร้างรูปพระคณศคู่หนึ่งไว้ที่สองข้างประตูเพื่อคอยป้องกันและขจัดสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาภายในตัวศาสนสถาน อาจเป็นความเชื่อที่ได้รับมาจากทิเบตหรือพม่าที่นิยมสร้างรูปพระคณศไว้บริเวณหน้าวัด

6. พระคณศในฐานะวัตถุมงคลหรือเครื่องราง

เป็นความเชื่อท้องถิ่นที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อในศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และไสยศาสตร์หรือความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติ โดยสร้างรูปพระคณศขนาดเล็กห้อยคอสำหรับป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บ และการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้าง (กรมศิลปากร. 2545 : 85-86)

พระคเณศในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัจจุบัน พระคเณศยังคงได้รับความนิยมนับถือและเป็นเทพเจ้าสำคัญที่ต้องอัญเชิญมาเป็นประธานในการประกอบพระราชพิธี รวมทั้งยังคงได้รับความเชื่อถือและสักการบูชาในหมู่คนไทยทั่วไป จำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะในแวดวงของศิลปินนักแสดง ที่สำคัญ ได้แก่

1. พระราชพิธีที่มีพระคเณศเป็นเทวรูปประธาน

เป็นพระราชพิธีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่อัญเชิญพระคเณศนำเสด็จพระมหากษัตริย์เสด็จสู่มณฑลพระกระยาสนานเพื่อสงวนน้ำพระมูรธาภิเษก พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย เพื่อให้พระนครมีความมั่นคงและอุดมสมบูรณ์ พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างเผือก เป็นต้น

2. พิธีไหว้ครูทางนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และการช่าง

เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเคารพแก่นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และการช่าง โดยพระคเณศถือเป็นเทพสำคัญที่ต้องอัญเชิญมาร่วมในพิธีไหว้ครูของศาสตร์ทั้งสามนี้ ในทางนาฏกรรมนั้น จะปรากฏรูปเคารพในลักษณะของหัวโขนซึ่งจะอัญเชิญมาประกอบพิธีพร้อมกับเครื่องใช้ในการแสดงต่างๆ อันได้แก่ เศียรของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู คือ พระอิศวร (ศิวะ) พระพรหม พระวิษณุ (นารายณ์) หรือที่เรียกกันว่าตรีมูรติ พระอินทร์ พระคเณศ พระพรคนธรรพ์ และพระปัญจสีขร ซึ่งเป็นเทพเจ้าฝ่ายดุริยางคศิลป์ โดยเฉพาะเศียรพระคเณศนั้นจะถูกอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ใต้ห่มบูชาที่จัดไว้โดยเฉพาะแยกจากเทพองค์อื่น ๆ เพื่อการบูชาเป็นพิเศษ ส่วนศิลปะทางการช่างนั้น แม้จะไม่ได้นับถือพระคเณศเป็นเทพสำคัญโดยตรงเช่นเดียวกับพระวิศ्वกรรม แต่พระคเณศก็มีบทบาทไม่น้อยในพิธีไหว้ครู ทั้งนี้เนื่องมาจากคติดั้งเดิมที่ว่า ในการเล่าเรียนศิลปวิทยาการทั้งปวงต้องมีการสวดบูชาพระคเณศก่อนนั่นเอง

นอกจากนี้ ศิลปะการแสดงแขนงต่างๆ โดยเฉพาะในแวดวงดาราภาพยนตร์และดาราทีวี ยังนับถือพระคเณศเป็นครูทางการแสดง นิยมบูชาบวงสรวงเมื่อเปิดกล้องหนังละคร อีกทั้งดารานักแสดงต่างบูชาพระคเณศนำมาห้อยคอ เช่นเดียวกับคตินิยมในการบูชาพระคเณศในฐานะครูเทพทางนาฏกรรมของบรรดานาฏศิลปินทั้งหลาย

3. ความเชื่อในฐานะเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ

ปัจจุบัน คนไทยจำนวนมากนับถือพระคเณศในฐานะเทพเจ้าผู้ประทานความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การค้า หรือการประกอบกิจการงานใด ๆ จะต้องมีการบูชาขอพรอยู่เสมอ กลุ่มผู้เลื่อมใสศรัทธาในองค์พระคเณศเหล่านี้มักมีรูปพระคเณศประจำบ้านและทำพิธีกรรมบูชาด้วยเครื่องสักการะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นดอกไม้ หญ้าแพรก ผลไม้ อ้อย นมสด ขนมหวาน ฯลฯ ตามความเชื่อส่วนตัว (กรมศิลปากร. 2545 : 93)

อภิปรายผล

แม้ว่าพระคเณศจะถือกำเนิดขึ้นในฐานะเทพเจ้าแห่งอุปสรรค แต่คติความเชื่อและค่านิยมในการนับถือบูชาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 10 - 13 คติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศได้เปลี่ยนแปลงจาก “วิฆเนศวร” หรือผู้สร้างอุปสรรค มาเป็น “สิทธิธาดา” ผู้ประทานความสำเร็จ คือ เทพเจ้าผู้ประทานความสำเร็จให้กับผู้ทำพิธีกรรมบูชาให้เป็นที่พอพระทัยไม่ว่าจะเป็นกิจการงานใดก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้พระคเณศได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าผู้รอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย เช่น เทพแห่งศิลปวิทยา เทพแห่งความฉลาดรอบรู้ เทพแห่งอักษรศาสตร์และการประพันธ์ เทพประจำหมู่บ้าน ประจำเรือน เทพแห่งการเก็บเกี่ยว ประทานความอุดมสมบูรณ์ เทพผู้คุ้มครองป้องกันขจัดขัดขวางสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง จนมีผู้กล่าวว่าพระคเณศทรงเป็นเทพสากลหรือเทพแห่งจักรวาล (จิรัชสา คชาชีวะ. 2540 : 43)

ความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศได้แพร่กระจายจากประเทศอินเดียไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่บริเวณอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง สำหรับในประเทศไทยความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยและเข้ามามีบทบาทหลายประการในชีวิตประจำวันของคนไทย ดังได้พบว่ามี การนับถือพระคเณศในหลากหลายสถานะ เช่น เทพเจ้าแห่งอุปสรรคและความสำเร็จ พระเทวกรรม หรือครูเทพของหมอช้าง เทพแห่งศิลปวิทยาการ ทวารบาลหรือผู้รักษาประตูทางเข้าศาสนสถาน เป็นต้น นอกจากนี้ พระคเณศยังมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะพิธีกรรมในราชสำนัก ซึ่งพระคเณศมีส่วนสำคัญในพระราชพิธีที่ส่งเสริมพระมหากษัตริย์ ให้มีสถานะพิเศษในสังคมไทย เป็นสัญลักษณ์ของชาติที่มีเอกภาพและความมั่นคงมาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน

สรุป

ความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศสันนิษฐานว่าอาจมีที่มาจากกลุ่มชนพื้นเมืองของอินเดียที่นับถือบูชาสัตว์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่มีกำลังอำนาจมาก ย่อมได้รับการนับถือบูชาให้เป็นเทพเจ้าประจำเผ่าเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ต่อมาในสมัยพระเวทเมื่อชาวอารยันได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศอินเดีย ได้มีการนำเอาความเชื่อและเทพเจ้าดั้งเดิมรวมเข้ากับศาสนาและเทพเจ้าของตน จึงเกิดเป็นเทพเจ้าที่มีเศียรเป็นช้างที่รู้จักกันในชื่อ พระคเณศ

ได้พบหลักฐานการนับถือบูชาพระคเณศทั่วไปในประเทศอินเดีย แพร่กระจายไปในสังคมฮินดูทุกวรรณะ เป็นเทพเจ้าที่นิยมบูชากันมากที่สุดในบรรดาเทพฮินดูทั้งหลาย ชาวฮินดูเมื่อจะประกอบกิจการใด ไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรม หรือประกอบการค้า การเล่าเรียนเขียนอ่าน การประพันธ์ ฯลฯ จะต้องทำการบูชาพระคเณศเพื่อขอให้พ้นจากความขัดข้อง และเพื่อขอความสำเร็จในกิจการนั้น ๆ เสียก่อน

ต่อมาเมื่อศาสนาฮินดูแพร่เข้ามาในบริเวณอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงและส่งอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางต่อบรรดาบ้านเมืองในแถบนี้ พระคเณศ ก็ได้กลายเป็นที่รู้จักและยอมรับนับถือของผู้คนในท้องถิ่นและได้มีการพัฒนาการทางคติความเชื่อและการนับถือบูชาที่เป็นแบบฉบับของตนเอง

สำหรับในประเทศไทย ได้มีการนับถือบูชาพระคเณศในหลายสถานะ เช่น เทพเจ้าแห่งอุปสรรคและความสำเร็จ พระเทวกรรมหรือเทพเจ้าผู้เป็นครูของหมอช้าง เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ ทวารบาล หรือผู้รักษาประตูทางเข้าศาสนสถาน วัดมุงคลหรือเครื่องราง เป็นต้น นอกจากนี้ พระคเณศยังมีบทบาทสำคัญในหลายพิธีกรรมของศาสนาฮินดูโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องในราชสำนัก

บรรณานุกรม

จิรัชสา คชาชีวะ. (2531). **คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย** .

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิฆเนศ.

ศิลปากร,กรม.(2545). **พระคเณศ เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).

เสถียรโกเศศ และนาคะประทีป. (2480). “พระคเณศ” **วารสารศิลปากร**. ปีที่ 1 เล่มที่ 5.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ. ม.จ. (ทรงเรียบเรียง). (2547). **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Bhattacharyya, Benoytosh. (1978). **The Indian Buddhist Iconography**. Calcutta : Sri Ramakrishna Printer.

Getty, Alice. (1971). **Ganesa**. New Delhi : Mehta Offset Work.

Gupte, R. S. (1972). **Iconography of the Hindus, Buddhists, and Jains**. Bombay : Leader Press Private Limited.

Rao, T. A. Gopinatha. (1958). **Elements of Hindu Iconography** . Vol. I. Part I, Delhi : Motilal Banarsidass,.

คุณค่าธรรมเนียมวิธีการบำบัดแบบพึ่งตนเองและสำหรับอาหารเพื่อสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์

ออสโตรเอเชียติก : กรณีศึกษาในประเทศกัมพูชา

วาสนา แก้วหล้า**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ***

บทความนี้เป็นการค้นหาและสำรวจกรรมวิธีการพึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพที่ได้สืบทอดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในประเทศกัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์ สองข้อ คือ เพื่อค้นหาภูมิปัญญาด้านการรักษาผู้ป่วยแบบพื้นบ้านของชาวกัมพูชา และเพื่ออธิบายคุณค่าของกรรมวิธีการบำบัดสุขภาพแบบพึ่งตนเองในชุมชนที่สังคมชนบทในกัมพูชานำมาใช้ในการดูแลสุขภาพบนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของสายตระกูลออสโตรเอเชียติกด้วยกรอบแนวคิดการตีความทางวัฒนธรรมของเกียร์ช(1973)และวิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่า ที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมในบริเวณของจังหวัดเสียมเรียบ จังหวัดพนมเปญ และจังหวัดกำปงธมในกัมพูชา ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ชาวกัมพูชายังมีความเชื่อในการดูแลสุขภาพตามแนวทางการรักษาแบบพึ่งพาภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีกรรมวิธีการบำบัดโรคและส่งเสริมสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยสำหรับอาหารที่สืบทอดมาจากภูมิปัญญา และใช้กรรมวิธีการสกัดโรคเบื้องต้นเป็นการพึ่งพาตนเองก่อนระยะอาการของโรคหรือพยาธิสภาพของโรคจะลุกลามมากขึ้น และผูกโยงความเชื่อในการดูแลสุขภาพเชิงสัญลักษณ์และให้ความหมายที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีพ โดยการอธิบายองค์ความรู้ทางจักรวาลวิทยาภายในตัวตนเข้ากับหลักการในธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนเป็นสาระเดียวกัน มีกรรมวิธีการรักษาแบบหมอพื้นบ้านผสมผสานไปกับหลักเศรษฐศาสตร์แบบพอเพียง นับเป็นหลักการอธิบายองค์ความรู้หรือญาณวิทยาแบบองค์รวมที่ได้สืบทอดมาของชุมชนซึ่งตรงข้ามกับรูปแบบการรักษาเชิงวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ ที่เน้นการพึ่งพาจากภาครัฐที่ผ่านมากับระบบทุนนิยม

คำสำคัญ

คุณค่า กรรมวิธี อาหารเพื่อสุขภาพ การพึ่งตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์

บทนำ

บทความนี้ได้สะท้อนให้เห็นคุณค่ากรรมวิธีการบำบัดและการบริโภคอาหารจากองค์ความรู้ของวิถีชีวิต ค่านิยมและการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก กรณีศึกษาในราชอาณาจักรกัมพูชาซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีร่องรอยประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมให้ได้สืบค้น การทำความเข้าใจบนความเป็นชาติพันธุ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิธีการศึกษาด้วยกระบวนการวิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม หรือการศึกษาทางมานุษยวิทยาภาคสนามมาเป็นองค์ประกอบ ในการศึกษารายละเอียดเพื่อทำให้เกิดความลึกซึ้งในกระบวนการค้นพบแนวทางดังกล่าวนี้จึงอาศัยการศึกษาทางประวัติศาสตร์ย้อนอดีตและการวิเคราะห์แง่มุมทางสังคมวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวมที่มีความสัมพันธ์ภายในและใช้วิธีการพรรณนาอย่างลุ่มลึกในการนำเสนอบทความของวัฒนธรรมกลุ่มออสโตรเอเชียติก ในการสำรวจคุณค่ากรรมวิธีการบำบัดรักษาแบบพึ่งตนเองและสำหรับอาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก ผู้เขียนได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาในบริเวณอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกรณีศึกษาใน ราชอาณาจักรกัมพูชาซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกพุ่มอยู่ทั่วประเทศ ไม่แตกต่างจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตลาวได้ก็พบได้ในพื้นที่แขวงอัตตะปือ และ ประเทศเวียดนามก็เป็นบริเวณที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกทั้งหมดเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีชนจากชาติอื่นๆ เข้ามาอาศัยปะปนแต่ด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางชาติพันธุ์ผู้เขียนได้ใช้หลักการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Native Informants) เป็นสำคัญ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกเป็นสายพันธุ์เป็นหลัก กล่าวคือ ในบริเวณนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก ซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีบางอย่างที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาบริบทวัฒนธรรมของพื้นที่ดังกล่าวเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นประกอบการทำความเข้าใจในการตีความทางวัฒนธรรมอาหารเพื่อชี้คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านโภชนาการที่สัมพันธ์กับการดูแลสุขภาพและกรรมวิธีการรักษาแบบพึ่งตนเองด้านอาหาร ดังมีรายละเอียดต่อไป

พันธุ์และวัฒนธรรมของกลุ่มออสโตรเอเชียติก

กลุ่มออสโตรเอเชียติก ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้ภาษามอญ-เขมร โดยการนับเลขฐาน ห้า คือ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า จากหกถึงสิบก็จะเอาห้ามาบวกเพิ่มไปที่ละหนึ่งถึงห้า จากสิบก็เลขฐานห้ามาบวกซึ่งได้รับเอาการนับเลขของกลุ่มไตหรือไทมาผสมเข้าจนถึงสิบ แล้วก็จะมาเริ่มสิบหนึ่ง สิบสอง สิบสาม เป็นต้น กลุ่มออสโตรเอเชียติก (มอญ-เขมร) ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้แก่ กลุ่มกวย กลุ่มเขมรถิ่นไทย ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ กลุ่มเยอในจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มญฮูกรในจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา กลุ่มมวูในจังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ และมุกดาหาร กลุ่มเซ่ทะวี่ง

ในจังหวัดสกลนคร กลุ่มเวียด หรือแควในจังหวัดสกลนครและนครพนม กลุ่มออสโตรเอเชียติกเหล่านี้ได้อนุรักษศิลปวัฒนธรรมความเป็นชาติพันธุ์ร่วมของภูมิภาคอินโดจีนไว้ด้วยร่องรอยทางวัฒนธรรม การดำรงวิถีชีวิต ศิลปะเชิงช่าง ภาษาพูดและพิธีกรรมไว้อย่างชัดเจน (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ. 2551 : 1) ส่วนที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกอาศัยอยู่ในบริเวณลาวใต้ ในสี่แขวงทางใต้ของลาว ได้แก่ แขวงสาละวัน แขวงปากเซ แขวงเซกอง และ แขวงอัตตะปือ โดยเฉพาะที่แขวงอัตตะปือ มีกลุ่มไต 40 เปอร์เซนต์ อีก 60 เปอร์เซนต์เป็นกลุ่มชนเผ่าเป็นเผ่าเล็กเผ่าน้อยในกลุ่มออสโตรเอเชียติก ถึง 14 กลุ่มชนเผ่าคือ เผ่าลาว เผ่ากะเลิง เผ่าโอย เผ่าละแวง เผ่าเจ็ง เผ่าซุ เผ่าอะลัก เผ่าสะตาง (กะตาง) เผ่าเยะ เผ่าละเวน เผ่าตะโอย เผ่ายะเหิน เผ่าละยอง เผ่ากาตู ที่ราชอาณาจักรกัมพูชามีกลุ่มพนอง หรือออกเสียงอื่น เป็น พะนอง หรือ “ สะเตียง ” ในบริเวณจังหวัดมณฑลคีรี รัตนคีรี กลุ่มกวยดีเหล็กที่จังหวัดสตริงแตง กลุ่มกวยอัก (Kouys Auk) ที่จังหวัดกำปงธมพบอยู่ที่บ้านตาเล็ค๊ะ (Talek) กลุ่มกวยมะไฮ (Kouys Mahay) พบตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Champa-Sak (Bassac) Kouy Autor ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Preas Khleang ,Kouys Manik ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ Tonle Ropou (วิลาส โภธิสาร. 2550 : 44 อ้างมาจาก Dufosse. 1934) และที่เวียดนามก็มีชนเผ่าชาว เรียกว่า “ ม้อย ” และกลุ่มขมุ พบตั้งถิ่นฐานที่เขตชายแดนลาวเวียดนาม มาตั้งหมู่บ้านที่บริเวณริมถนนแถวด่านลาวบาวในประเทศเวียดนามตอนกลาง พบเผ่ากวยเลียงช้างที่บ้านดอน จังหวัดดักลัก และพบเผ่ากิง เผ่าญวน ในบริเวณดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงก็ล้วนแต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก บริบทของสภาพทางภูมิศาสตร์เหล่านี้ได้สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกที่ปรากฏอยู่ตามเส้นทางของแม่น้ำโขงจนไหลลงออกสู่ทะเลจีนใต้

กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในกัมพูชา

กัมพูชา (Cambodia) หรือชื่อทางการคือ ราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของแหลมอินโดจีน มีพื้นที่ประมาณ 181,000 ตารางกิโลเมตร ความกว้างจากเหนือจดใต้ประมาณ 450 กิโลเมตร และจากตะวันออกถึงตะวันตกประมาณ 560 กิโลเมตร มีรูปร่างคล้ายรูปสี่เหลี่ยมคางหมู โดยมีศูนย์กลางของประเทศอยู่ใกล้กับจังหวัดกำปงทม พื้นที่ทางตอนเหนือกว้างแล้วค่อย ๆ สอดลงมาทางตอนใต้ มีความสัมพันธ์ที่ได้สัดส่วนของพรมแดนโดยรอบทั้งสี่ด้าน พรมแดน และเส้นเขตแดนของประเทศกัมพูชาส่วนใหญ่กำหนดขึ้นโดยฝรั่งเศส มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศข้างเคียง อยู่สามประเทศคือ ไทย ลาว และเวียดนาม เส้นเขตแดนโดยรอบประเทศมีความยาวประมาณ 2,600 กิโลเมตร ติดต่อกับประเทศไทยประมาณ 930 กิโลเมตร ประเทศลาวประมาณ 400 กิโลเมตร ประเทศเวียดนามประมาณ 1,030 กิโลเมตร และอ่าวไทย ประมาณ 450 กิโลเมตร (วิกิพีเดีย

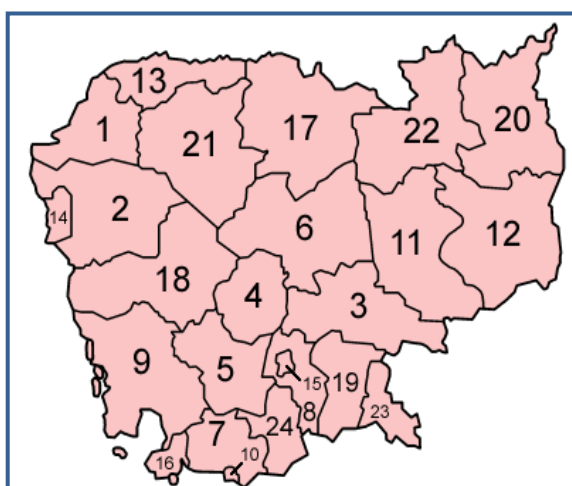
สารานุกรมเสรี. 2550) ประชากรกัมพูชาในปี พ.ศ. 2548 ประมาณ 14.1 ล้านคน มีอัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยร้อยละ 2 ต่อปี ประกอบด้วยชาวเขมร ร้อยละ 94 ชาวจีนร้อยละ 4 และอื่น ๆ อีกร้อยละ 2 สำหรับกลุ่มออสโตรเอเชียติกในกัมพูชาที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นปูพรมลงมาจากเขตลาวใต้ ชายแดนลาว-กัมพูชาที่บริเวณด้านบ้านเวินคาม-ดงกาลอร์ ผู้วิจัยเข้าถึงกลุ่มชาวกวยเลียงข้างโดยแกะรอยตามเส้นทางข้างเมื่อวันที่ 23-27 มกราคม พ.ศ. 2551 เดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 13 จากคอนพะเพ็งลงมาประมาณ 10 กิโลเมตร เวินคามเป็นเมืองชายแดนตอนใต้ของลาว จากถนนหมายเลขที่ 13 ปากเซ-บ้านเวินคาม ระยะทาง 158 กิโลเมตร และแยกขวาไปตามถนนลูกรัง 3 กิโลเมตร ถึงบ้านเวินคามชายแดนลาว-กัมพูชา ซึ่งตรงข้ามกับเมืองเชียงแตงของกัมพูชา นอกจากนี้ชนเผ่าในกลุ่มออสโตรเอเชียติกยังพบได้ตามแนวรอยต่อเขตชายแดนกัมพูชากับประเทศข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับประเทศไทยในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี และติดต่อกับประเทศลาว ในแขวงอัตตะปือ และแขวงจำปาศักดิ์ มีกลุ่มกวยอยู่ในจังหวัดบันทายมีชัย (หมายเลข 12) พระตะบอง (หมายเลข 2) อุดรมีชัย (หมายเลข 13) พระวิหาร (หมายเลข 17) และสตรึงแตง (หมายเลข 23)

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออก ติดต่อกับประเทศเวียดนาม ในเขตจังหวัดเป่ญดาร์ลัค และกวางดัก พบที่จังหวัดรัตนคีรี (หมายเลข 20) มณฑลคีรี (หมายเลข 12) กระแจะ (หมายเลข 11) กำปงจาม (หมายเลข 3) ไปรยเวง (หมายเลข 19) และสวายเรีง (หมายเลข 23)

ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ ติดต่อกับประเทศเวียดนามเขตจังหวัดฟุคลอง บินห์ลอง เทนินห์ ฟุคหุย เคียนเทือง เคียนพง อันเกียง เคียนเกียง และอ่าวไทย พบที่จังหวัดเกาะกง (หมายเลข 9) กำปอด (หมายเลข 7) สีหนุวิลล์ (หมายเลข 16) แกบ (หมายเลข 10) ตาแก้ว (หมายเลข 24) กันดาล (หมายเลข 8) ไปรยเวง (หมายเลข 19) และสวายเรีง (หมายเลข 23)

ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันตก ติดต่อกับประเทศไทยในเขตจังหวัดตราด จันทบุรี และปราจีนบุรี พบที่จังหวัดพระตะบอง (หมายเลข 2) ไพลิน (หมายเลข 14) โพธิ์สัตว์ (หมายเลข 18) เกาะกง (หมายเลข 9)

แผนภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งจังหวัดต่างๆ
ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา
ที่มา (แผนที่ราชอาณาจักรกัมพูชา. 2550)

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ภูมิกลุ่มมออสโตรเอเชียติกในเขตการปกครองของกัมพูชา

ชื่อ	เมืองเอก	พื้นที่ (km ²)
1. บันทายมีชัย / Banteay Meanchey	เมืองศรีโสภณ	6,679
2. พระตะบอง / Battambang	เมืองพระตะบอง	11,702
3. กำปงจาม / Kampong Cham	เมืองกำปงจาม	9,799
4. กำปงชนัง / Kampong Chhnang	เมืองกำปงชนัง	5,421
5. กำปงสเปอ / Kampong Speu	เมืองกำปงสเปอ	7,017
6. กำปงธม / Kampong Thom	เมืองกำปงธม	13,814
7. กำปอต / Kampot	เมืองกำปอต	4,873
8. กันดาล / Kandal	เมืองท่าเขมา	3,568
9. เกาะกง / Koh Kong	กรุงเกาะกง	11,160
10. แกบ / Kep *	-	336
11. กระเจะ / Kratié	เมืองกระเจะ	11,094
12. มณฑลคีรี / Monduliri	เมืองแสนมโนรมย์	14,228
13. อุดมมีชัย / Oddar Meanchey	เมืองสำโรง	6,158
14. ไพลิน / Pailin*	-	803
15. พนมเปญ / Phnom Penh*	-	376
16. สีหนุวิลล์ / Sihanoukville (Kampong Som) *	-	868
17. พระวิหาร / Preah Vihear	เมืองพนมตะเบงเมียนเจีย	13,788
18. โพธิสัตว์ / Pursat	เมืองโพธิสัตว์	12,692
19. เปรยแวง / Prey Veng	เมืองเปรยแวง	4,883
20. รัตนคีรี / Ratanakiri	เมืองบ้านลุง	10,782
21. เสียมเรียบ / Siem Reap	เมืองเสียมเรียบ	10,299

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ภูมิกลุ่มออกสโตรเอเซียติกในเขตการปกครองของกัมพูชา (ต่อ)

22. สตึงแตรง / Stung Treng	เมืองสตึงแตรง	11,092
23. สวายเรียง / Svay Rieng	เมืองสวายเรียง	2,966
24. ตาแก้ว / Takéo	เมืองตาแก้ว	3,563

ที่มา (ข้อมูลชื่อเมืองหลวงของราชอาณาจักรกัมพูชา. 2550)

ทั้งนี้ผู้เขียนขอเสนอรายละเอียดของพื้นที่ภูมิในมิติสูงต่ำของพื้นที่ทั้งที่เป็นภูเขาและแม่น้ำในประเทศกัมพูชา ดังต่อไปนี้

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปของกัมพูชามีทั้งที่ราบลุ่ม ที่ราบสูง และภูเขา ภูมิประเทศมีลักษณะคล้ายอ่างเก็บน้ำ กล่าวคือ พื้นที่ตอนกลางของประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำบาสลัก (Bassac) และมีทะเลสาบขนาดใหญ่ ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนรอบ ๆ ประเทศมีเทือกเขาสลับซับซ้อน ติดต่อกันเป็นแนวยาวสูงประมาณ 1,500 เมตร อยู่ติดกับประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดจันทบุรีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตลอดไปทางด้านทิศเหนือ ส่วนภูเขาที่เป็นหย่อมๆ มีอยู่บริเวณเกาะกง กำปงโสมและกำปงสะบือ ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศบริเวณภาคกลางของประเทศ สูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่เกิน 30 เมตร เริ่มตั้งแต่พื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณจังหวัดพระตะบอง ไปถึงกำปงธม ไพรยวง สวายเวียง และตาแก้ว ทางตอนใต้จดเขตแดนเวียดนาม แบ่งพื้นที่ออกเป็นสี่ลักษณะคือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ทะเลสาบ บริเวณที่ลุ่มลาคลอง หนองบึง บริเวณที่ทำนา และบริเวณเนินเขาขนาดเล็ก

ที่ราบสูงภาคเหนือ เริ่มตั้งแต่จังหวัดกระแจะ สตึงแตรง และรัตนคีรี ต่อจากที่ราบลุ่มภาคกลางพื้นที่ค่อย ๆ สูงขึ้นตามลำดับ จนสูงกว่า 300 เมตร จากระดับน้ำทะเล แบ่งออกเป็นสามตอนคือ บริเวณที่ราบสูงตอนเหนือ ในเขตจังหวัดพระตะบอง เสียมเรียบ กำปงธม มีภูเขาผ่านกลาง บริเวณเป็นภูเขาลูกโดด ๆ

บริเวณที่ราบสูงตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ในเขตจังหวัดสตึงแตรง กระแจะ แยกจากที่ราบสูงภาคเหนือด้วยแม่น้ำโขง พื้นที่เป็นเนินเขาดินอยู่ทั่วไป

บริเวณที่ราบสูงกำปงจาม สูงประมาณ 300 เมตร จากระดับน้ำทะเล บริเวณที่ราบสูงตามเขตชายแดน อยู่ทางทิศเหนือติดต่อกับที่ราบสูงของไทย ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และพื้นที่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง และทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อันเป็นเชิงเขาเทือกเขาจากเวียดนาม แบ่งออกได้เป็นสามส่วนคือ บริเวณเทือกเขาพนมดงรักซึ่งมีสันปันน้ำแบ่งเขตแดนกับประเทศไทยบริเวณเทือกเขาคอนทุม (Kontum) เป็นแนวเส้นเขตแดนลาวกับกัมพูชา มีเชิงเขาเทือกเขาอยู่ในเขตกัมพูชา ทางใต้ลงมาเป็นที่

ราบสูงบ่อแก้ว สูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่เกิน 500 เมตร บริเวณที่ราบสูงโซลงเหนือ เป็นแนวเส้นกันเขตแดนเวียดนามกับกัมพูชา มีความสูงระหว่าง 400 ถึง 900 เมตร

บริเวณทิวเขากระวาน รวมเทือกเขากระวานและเทือกเขาช้าง ทิวเขานี้เริ่มต้นจากเขตจังหวัดจันทบุรีของไทย เป็นแนวยาวติดต่อกันไปจนถึงจังหวัดกำปอดของกัมพูชา ทิวเขานี้แบ่งออกเป็นสามตอน คือ เทือกเขากระวานตะวันตก เริ่มจากเขตอำเภอไพลิน จังหวัดพระตะบอง ไปถึงแม่น้ำโพธิสัตว์ มียอดเขาที่สำคัญอยู่หลายยอดที่สูงเกิน 1,000 เมตร ยอดสูงสุด 1,563 เมตร

เทือกเขากระวานกลาง มียอดเขาที่สูงเกิน 1,000 เมตร อยู่หลายยอดด้วยกัน ยอดสูงสุดสูง 1,749 เมตร เทือกเขากระวานตะวันออก แบ่งออกเป็นสามกลุ่มคือ เทือกเขาโพธิสัตว์กับกำปงสะปือยอดเขาสูงสุด 1,813 เมตร เทือกเขา Au Malou อยู่ระหว่างกำปงสะปือ กับ Sre Umbell มีที่ราบสูงคิรัม อยู่ข้างบน เทือกเขาช้าง แยกออกจากเทือกเขา Au Malou มียอดสูง 1,075 เมตร บริเวณที่เป็นห่อมเขา คือ บริเวณที่ล้อมรอบทิวเขากระวาน มีภูเขาสูงปานกลาง โดยทั่วไป สูงไม่เกิน 800 เมตร แบ่งออกเป็น 6 ตอนคือ บริเวณชายทะเล เป็นพื้นที่ราบลาดสูงขึ้นไป บรรจบกับทิวเขากระวาน ติดต่อกับที่ราบตอนกลางได้สามทาง บริเวณห่อมเขาทางทิศตะวันตกของจังหวัดพระตะบอง บริเวณห่อมเขา ระหว่างจังหวัดโพธิสัตว์กับกำปงชนัง บริเวณห่อมเขากำปงสะปือ บริเวณห่อมเขาระหว่างกำปงสะปือกับกำปอด บริเวณห่อมเขาระหว่างกำปอดกับตาแก้ว

แม่น้ำลำธารและทะเลสาบ กัมพูชาเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยแม่น้ำลำธาร ห้วยหนอง คลองบึง และมีทะเลสาบใหญ่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์ บริเวณลุ่มน้ำสำคัญ ๆ มีอยู่สามแห่งด้วยกันคือ แม่น้ำโขง ทะเลสาบ และแม่น้ำทะเลสาบ ติดต่อกับแม่น้ำบาสลัก (Bassac) กับแม่น้ำทางฝั่งทะเล

แผนภาพที่ 2

แสดงพื้นที่โดนเลสาบในกัมพูชา

ที่มา (แผนที่ราชอาณาจักรกัมพูชา. 2550)

แม่น้ำโขงหรือชาวกัมพูชาเรียกว่า ตนเลทม มีต้นน้ำจากประเทศทิเบต ไหลผ่านประเทศจีน พม่า ไทย ลาว เข้าสู่เขตแดนกัมพูชาที่หมู่บ้านวินนัง ทางภาคเหนือของกัมพูชา แล้วไหลผ่านจังหวัดสตึงแตรง กระแจะ กำปงจาม และพนมเปญ และไหลเข้าเขตแดนเวียดนามที่หมู่บ้านวินฮือ แม่น้ำโขงมีความยาวทั้งหมดประมาณ 4,500 กิโลเมตร ในส่วนที่ไหลผ่านกัมพูชายาวประมาณ 500 กิโลเมตร กว้างประมาณ 1 - 2 กิโลเมตร ความลึกเป็นไปตามฤดูกาล ในฤดูน้ำบางตอนลึกถึง 30 เมตร น้ำในแม่น้ำโขง

จะไหลเชี่ยวในฤดูน้ำ ลักษณะแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านกัมพูชาแบ่งออกได้เป็นสามตอนคือ ช่วงที่ไหลผ่านระหว่างหมู่บ้านวินนังมาจนถึงจังหวัดกระแจะ แม่น้ำโขงตอนนี้ไหลเชี่ยวเป็นตอน ๆ เช่น ทางเหนือจังหวัดกระแจะประมาณ 15 กิโลเมตร กระแสน้ำไหลเชี่ยวมาก เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร บางจุดกระแสน้ำไหลเชี่ยวมากประมาณ 60 กิโลเมตร และยังมีเกาะแก่งอยู่ทั่วไปเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือ ในช่วงนี้มีลำน้ำเสสาน และลำน้ำเซรปอกไหลมาบรรจบ แม่น้ำโขงที่จังหวัดสตึงแตรงด้วย ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดกระแจะถึงพนมเปญ มีความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร มีเกาะแก่งและเนินทรายใต้น้ำอยู่เป็นบางแห่งกระแสน้ำไม่เชี่ยว สามารถใช้เดินเรือได้ทุกฤดูกาล แม่น้ำโขงในช่วงต่อจากพนมเปญไหลแยกออกเป็นสี่สาย เรียกว่า จตุรมุข ได้แก่ สายที่ 1 คือ แม่น้ำโขงเดิม สายที่ 2 คือ แม่น้ำโขงที่ไหลไปลงทะเลทางด้านทะเลจีนใต้ สายที่ 3 คือ แม่น้ำบาสัค สายที่ 4 คือ แม่น้ำที่ไหลจากทะเลสาบ เรียกว่า แม่น้ำทะเลสาบ ช่วงที่ไหลผ่านพนมเปญถึงหมู่บ้านวินฮือ แม่น้ำโขงช่วงนี้มีความยาวกว้างกว่า 2 กิโลเมตร กระแสน้ำ ไหลเชี่ยว แต่ยังสามารถใช้เดินเรือได้ทุกฤดูกาลจนถึงปากน้ำ ความแตกต่างของระดับน้ำในฤดูน้ำและฤดูแล้งประมาณ 10 เมตร แม่น้ำโขงนอกจากให้ประโยชน์แก่ประเทศกัมพูชาในด้านเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญแล้ว ยังอำนวยประโยชน์ในด้านการกสิกรรมและการประมงด้วย เนื่องจากในฤดูน้ำหลาก น้ำในแม่น้ำโขงได้ท่วมท้นไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อน้ำลดก็ได้ทิ้งปุ๋ยคุณภาพดีต่อพืชไว้ และในขณะเดียวกันก็มีปลาชุกชุมอยู่ตามบึงต่างๆและในแม่น้ำโขงด้วย แม่น้ำทะเลสาบ (Tonle sap) เป็นแม่น้ำที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำโขงกับทะเลสาบ มีความยาวประมาณ 130 กิโลเมตร กว้างประมาณ 500 เมตร ในฤดูน้ำหลาก น้ำในแม่น้ำโขงจะไหลผ่านแม่น้ำสายนี้ ลงสู่ทะเลสาบ

แม่น้ำบาสัค (Bassac) เป็นแม่น้ำสายเดียวกับแม่น้ำทะเลสาบ ต่อจากแม่น้ำทะเลสาบที่หน้าพระราชวังกรุงพนมเปญ แล้วไหลไปยังประเทศเวียดนามที่บ้านบิन्हดี แล้วไหลผ่านเขตประเทศเวียดนามลงสู่ทะเลจีนใต้ แม่น้ำสายนี้แคบกว่า แม่น้ำทะเลสาบมีความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร ใช้ในการเดินเรือได้ตลอดปี

ทะเลสาบของกัมพูชา นับว่าเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนับว่าเป็นอ่างเก็บน้ำตามธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดของประเทศกัมพูชา ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของประเทศ มีทิวเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำสายต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่ทะเลสาบโดยรอบ ในฤดูแล้ง ทะเลสาบจะมีความยาว 150 กิโลเมตร ตอนกว้างที่สุด 32 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,000 ตารางกิโลเมตร ในฤดูน้ำหลากเต็มทีประมาณเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม ทะเลสาบจะมีพื้นที่ใหญ่กว่าในฤดูแล้งประมาณสามเท่าคือ ประมาณ 10,000 ตารางกิโลเมตร บริเวณน้ำท่วมจึงอยู่ระหว่างถนนรอบทะเลสาบ ในด้านความลึก ฤดูน้ำจะลึกประมาณ 12 - 14 เมตร ในฤดูแล้ง น้ำที่ตื้นสุดประมาณ 0.80 เมตร ถึง 2.00 เมตร ลักษณะพื้นที่ตามบริเวณชายฝั่งจะเป็นดินตะกอน บริเวณที่ดอนเป็นที่โล่งแจ้ง ตามขอบทะเลสาบเป็นป่าละเมาะและป่าน้ำท่วม พื้นที่ทางด้านตะวันตกของทะเลสาบแบ่งออกได้เป็นสามตอนคือ ลานเลน เป็นตอนที่ตื้นเขินในฤดูแล้ง โคลนเลนนี้จะกั้นทะเลสาบให้เป็นตอน ๆ ในฤดูแล้ง ทะเลสาบน้อย เป็นตอนที่

อยู่ทางด้านเหนือของลานเลน มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร กว้าง 25 กิโลเมตร ตามบริเวณชายฝั่งปกคลุมไปด้วยพองหญ้า ทะเลสาบใหญ่ เป็นตอนที่อยู่ทางเหนือของทะเลสาบน้อย มีความยาวประมาณ 75 กิโลเมตร และกว้าง 32 กิโลเมตร (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2550)

วิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมของชาวกับพูชา

การศึกษาถึงวิถีชีวิตของกลุ่มออสโตรเอเชียติก ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณานั้น เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการเข้าถึงข้อมูล กล่าวคือ การที่ผู้วิจัยได้ไปสัมผัสกลุ่มออสโตรเอเชียติกในราชอาณาจักรกัมพูชา ระหว่างปี พ.ศ. 2550 - ปี พ.ศ. 2552 พบว่า วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่เป็นลักษณะคล้ายๆ กันในบริเวณอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง กล่าวคือมีวิถีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมข้าว โดยแบ่งเวลาเป็นเดือนต่างๆ ในรอบ ปี จะมีประเพณีประจำเดือน และปฏิบัติเข้ามาในวงรอบของแต่ละปี สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมประจำเดือนที่ตอกย้ำลงสู่การปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกข้าวทำให้มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน และยังจรรโลงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติของคนในกลุ่มและมีอัตลักษณ์ประจำกลุ่มที่โดดเด่น ประการที่สองคนในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกจะมีกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา เช่น ช่วงเช้า สาย บ่าย และค่ำ จะปฏิบัติสอดคล้องกับการโคจรของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ดังเช่นกิจกรรมที่เป็นศริมงคลจะถือเอาวันที่มีพระจันทร์เต็มดวงที่เรียกว่าเดือนเต็มหรือเต็มดวง และจะไม่ปฏิบัติในวันดับหรือเดือนมืด แต่ถ้าเป็นงานอวมงคลจะถือเอาวันดับ หรือเดือนดับ ดังเช่นที่เวียดนาม ทุกวันเพ็ญเดือนเจ็ดพระจันทร์เต็มดวง ก็จะทำพิธีบูชาเทพเจ้าบนท้องวิมานดูว่าปีนี้ฟ้าฝนเป็นอย่างไร

ส่วนสาระด้านค่านิยม ความเชื่อ พิธีกรรม ของกลุ่มออสโตรเอเชียติกจะมีค่านิยมความเชื่อ พิธีกรรม ที่สอดคล้องกับการพึ่งพิงธรรมชาติ มีความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การเซ่นไหว้ การบูชา การบนบานศาลกล่าว การบูชาบรรพบุรุษและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีแซนโดนตาที่ปรากฏทั้งประเทศกัมพูชาและประเทศไทยจะประกอบพิธีนี้ใน เดือนสิบ ค่านิยม ความเชื่อ และพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ยังมีอิทธิพลเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของคนในภูมิภาคนี้ เช่น การนับถือผี ประเพณีการฆ่าควายหรือกินฮีต การเซ่นผีบ้านผีเรือนผีไร่ นา ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว พิธีกรรมด้านจิตใจ ก็มีลักษณะของการรำยรำ การใช้ดนตรีบำบัดจิต คล้ายคลึงกัน เช่น แกลมของชาวกูย มะมัวดของชาวเขมร จะเอ็งของชาวเยอ เล่นแถนของกลุ่มลาว ในการประกอบพิธีกรรมจะมีการใช้สุรามมาเป็นสัญลักษณ์ในพิธี ที่ขาดไม่ได้ มีการบูชาสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ตามความเชื่อเช่นบูชา ตะกวด เต่า และสัตว์ใน 12 ราศี เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกยังมีนิสัยรักสงบ ชอบอิสระ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร มีการปกครองในกลุ่มตนเองมีการควบคุมดูแลภายใต้สายตระกูลและให้อำนาจการตัดสินใจโดยยึดฝ่ายแม่เป็นใหญ่

สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกนั้นมีข้อสังเกตที่โดดเด่น กล่าวคือมีการใช้ภาษาในตระกูลคำโดดหากต้องการเพิ่มคำก็จะนำคำโดดสองคำมารวมกัน ยกตัวอย่างเช่น คำว่า

เอาใหญ่ ในภาษาเวียดนาม และถ้าเป็นภาษาเขมรแปลว่าเสื้อตัวใหญ่ ใหญ่เป็นภาษาลาวแปลว่าใหญ่ เป็นการเอามาร่วมกันเป็นคำโดด ภาษาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงวัฒนธรรม ภาษาที่เป็นความโดดเด่น และแสดงความชัดเจนให้แก่ผู้คนในกลุ่มออสโตรเอเชียติกนั้นจะพบว่าเป็นกลุ่มที่พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมรประกอบด้วยกลุ่มย่อยมากมายมีลักษณะทางภาษาด້ายคลึงกัน ที่เห็นได้ชัดเจนก็เป็นการนำคำโดดมาผสมเป็นคำที่ให้ความหมายใหม่และเป็นการเพิ่มคำให้มากขึ้นจากการนำคำโดดมาสมาสกัน ดังเช่น ภาษาเวียดนามจัดอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร เพียงแต่ได้รับวรรณยุกต์มาจากกลุ่มอื่น การนับเลข 1-5 ก็จะไม่ต่างจากคนเขมนับ 1-5 มากนัก และผู้วิจัยได้ให้เด็ก ๆ นักเรียน ที่โรงเรียนปทุมสรา (ประถมสรา) บ้านจามเจียม จังหวัดเกาะกง ลงนับเลข เพื่อตรวจสอบภาษาที่ใช้ว่าบริเวณนี้ของกัมพูชา มีชนกลุ่มออสโตรเอเชียติกซึ่งพูดอยู่ทั่วไปในทุกจังหวัดของประเทศ พบว่า มีการนับเลขฐานห้าในกัมพูชา ดังที่เด็กหญิง มุดาลิน อายุ 11 ปี ชั้น ประถมปีที่ 6 ได้นับเลขให้ฟัง ดังนี้ (มุดาลิน. 2552 : เทปสัมภาษณ์)

	มุย (1)	ปรีน (2)	แปมย (3)	บุญ (4)	ปรัม (5)
	ปรัมมุย (6)	ปรัมปา ^ว วะ (7)	ปรัมแปมย (8)	ปรัมบุญ (9)	ดัม (10)
(หมวด 10)	ดัมมุย (11)	ดัมปรีน	ดัมแปมย	ดัมบุญ	ดัมปรัม
	ดัมปรัมมุย		ดัมปา ^ว วะ	ดัมปาแปมย	ดัมปาบุญ ไพย
(หมวด 20)	ไพยมุย (21)	ไพยปรีน	ไพยแปมย	ไพยบุญ	ไพยปรัม
	ไพยปรัมมุย	ไพยปา ^ว วะ	ไพยปาแปมย	ไพยปาบุญ	สาม
(หมวด 30)	สามมุย (31)	สามปรีน	สามแปมย	สามบุญ	สามปรัม
	สามปรัมมุย	สามปา ^ว วะ	สามปาแปมย	สามปาบุญ	สี่
(หมวด 40)	สี่มุย (41)	สี่ปรีน	สี่แปมย	สี่บุญ	สี่ปรัม
	สี่ปรัมมุย	สี่ปา ^ว วะ	สี่ปาแปมย	สี่ปาบุญ	หา
(หมวด 50)	หามุย (51)	หาปรีน	หาแปมย	หาบุญ	หาปรัม
	หาปรัมมุย	หาปา ^ว วะ	หาปาแปมย	หาปาบุญ	หก
(หมวด 60)	หกมุย (6)	หกปรีน	หกแปมย	หกบุญ	หกปรัม
	หกปรัมมุย	หกปา ^ว วะ	หกปาแปมยหกปาบุญ		เจด
(หมวด 70)	เจดมุย (71)	เจดปรีน	เจดแปมย	เจดบุญ	เจดปรัม
	เจดปรัมมุย	เจดปา ^ว วะ	เจดปาแปมย	เจดปาบุญ	แปด
(หมวด 80)	แปดมุย (81)	แปดปรีน	แปดแปมย	แปดบุญ	แปดปรัม
	แปดปรัมมุย	แปดปา ^ว วะ	แปดปาแปมย	แปดปาบุญ	กัล
(หมวด 90)	กัลมุย (91)	กัลปรีน	กัลแปมย	กัลบุญ	กัลปรัม
	กัลปา ^ว วะ	กัลป้าแปมย	กัลป้าบุญ	มารวย (100)	กัลปรัมมุย

ส่วนลำดับชื่อเดือน ก็มีการออกเสียงที่ใกล้เคียงกัน อาทิ เมียะกะรา (มกราคม) กุมเพียะ (กุมภาพันธ์) มีเมียะ (มีนาคม) เมียะซา (เมษายน) อุษสะเพีย (พฤษภาคม) เมียะถุ (มิถุนายน) กะกะดา (กรกฎาคม) สัยหา (สิงหาคม) ไ้ะลา (ตุลาคม) พิดจิกา (พฤศจิกายน) ธนู (ธันวาคม)

ประเพณี ความเชื่อ และ พิธีกรรม

จากการสัมภาษณ์นักศึกษาที่มาจากประเทศกัมพูชาชื่อนายเสย วงศ์สี อายุ 26 ปี จากจังหวัดสตึงแตรง นางสาวธานี อายุ 25 ปี จากจังหวัดกำปงธม นายเคน ชุน อายุ 21 ปี จากกรุงเทพมหานคร และ นาย รามอน คุณ อายุ 22 ปี คนเหล่านี้เป็นนักศึกษาจากกัมพูชาที่มาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทในมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้ถามถึงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่ชาวกัมพูชายึดถือปฏิบัติสืบทอดมานั้น พบว่า ในช่วงเปิดเทอมภาคเรียนที่ 1 ที่กัมพูชาจะเปิดเรียนเดือน ตุลาคม โดยเดือน พฤศจิกายน เป็นช่วงที่นักศึกษาที่นี่จะกลับบ้านกันไปทำบุญที่กัมพูชา มีบุญประเพณีดังนี้

1. บุญบ้อมอัมตูด โอะกะมก ปะเตียตาแค บุญโอะกะมกคือบุญข้าวเฒ่า จะมีพิธีกรรมในการเอาข้าวเฒ่ามาเสี่ยงทายน้ำฝน เขาจะไปที่วัดอย่างพร้อมเพรียงกัน เขาก็จะเอาข้าวเฒ่าไปที่วัดแล้วพระก็จะจุดเทียนกับรางเทียนตรงปลายทั้งสองข้าง แล้วก็สวด จากนั้นก็จะผลักข้าวเฒ่าผ่านเปลวเทียนแล้วชาวบ้านก็ไปรับข้าวเฒ่ามากินกันเพื่อเป็นสิริมงคล แล้วก็ห่มนุ่งเทียนตรงกลาง ช้ายบ้างชาวบ้านถ้าตรงไหนน้ำตาเทียนหยดมากที่สุดก็จะเป็นช่วงที่ชาวบ้านเตรียมตัวที่จะเพาะปลูก พอร่วมพิธีเสร็จก็จะเอาข้าวเฒ่าพร้อมกล้วยน้ำว้าป้อนกันกิน บ้างก็เอาข้าวเฒ่าสาดใส่กัน

2. บุญแข่งเรือ เนื่องจากกัมพูชาแม่น้ำหลายสายจัดว่าเป็นเมืองของน้ำจริงๆ ในแต่ละจังหวัดจะแบ่งเป็นเขตเป็นภูมิภาคคือหมู่บ้าน เสราะคือตำบล ซึ่งในแต่ละเขตจะมีการแข่งเรือในเขตของตนเอง ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยไปที่วัด ที่จังหวัดกำปงธม วัดที่กัมปงเซียเตียน อยู่ติดข้าง ๆ โรงเรียนจะพบเรือ ไปสอบถามแม่บ้านคนหนึ่งบอกว่ามีเรือลำเภาลำหนึ่งพบที่แม่น้ำเศษ ซึ่งชาวจีนอพยพมาอยู่ที่นั่นเป็นจำนวนมาก แต่บุญแข่งเรือในกัมพูชาจะจัดการการแข่งขันโดยจะเอามาแข่งที่คู้่งน้ำหน้าพระราชวังเขมรินทร์ ที่จังหวัดพนมเปญ ชาวบ้านเรียกว่า “พะเดือย” หน้าพระราชวังมีแม่น้ำสี่สายไหลมาบรรจบกันเรียก จตุรमुख ก็จะแข่งเรือที่นั่นในวันมะเตียมะแค หรือวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ พระจันทร์เต็มดวงก็จะทำพิธีไหว้พระจันทร์ ช่วงนี้ก็เป็นช่วงการไหว้พระจันทร์ ช่วงเดือนพฤศจิกายน ก็จะคล้ายกลุ่มชาติพันธุ์ทางสุพรรณบุรีที่มีการสะปอดตาแค เหมือนกัน น่าจะเป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายชาติพันธุ์เดียวกันมา (ชาวรา อายุ 36 ปี สัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550)

3. พิธีไหว้พระจันทร์ การไหว้พระจันทร์จะไหว้ครั้งใหญ่ในเดือนเมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวกัมพูชา จะมีการตั้งเครื่องเซ่นบนบ้าน หน้าบ้านก็จะตั้งเครื่องสังเวยไว้ให้เทวดา ไหอรลวงก็จะเป็นคนบอกว่าเทวดาจะลงมาเมื่อไหร่ ไหอรลวงก็จะเปิดเพลงปี่พาทย์ ก็จะจุดธูปเทียนบูชา ตั้งแต่ราว

บันไดลงมา จะเห็นใต้ถุนบ้านของคนเขมรจะสูงมาก ยิ่งสูงมากก็จะมีบุญ แล้วจะสร้างบ้านโดยเสาคจะไม่ปักลงในดิน

นอกจากนี้ประเพณีตามเดือนในรอบปีของชาวกัมพูชา อุกฤษฏ์เทพพิฑู ชีม กรอเสม และขุนอุดมเปรยเจีย จาบ พิน (1951 : 5-32) ปรากฏว่าชาวกัมพูชาได้เขียนประเพณีตามเดือนในรอบปีของชาวเขมร โดยเริ่มนับตั้งแต่เดือนเมษายน เป็นต้นไป ต้นฉบับเป็นเอกสารภาษาเขมร ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ดังนี้ (ประทีป แร้งมัย . 2552 เทปสัมภาษณ์)

แคแฉัตร (เดือนห้า- เมษายน) ได้แก่ พิธีตรุษสงกรานต์ พิธีทำบุญขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีทั้งบุญขึ้นปีใหม่ของประชาชน บุญขึ้นปีใหม่ในพระราชวัง และบุญขึ้นปีใหม่ของบารอ (พราหมณ์)

แคพิศาค (เดือนหก-พฤษภาคม) ได้แก่ พระราชพิธีขึ้นเนียะตา พระราชพิธีจรดพระนังคัล พิธีสลากภัตร และพิธีวิสาขบูชา

แคเจ้ (เดือนเจ็ด-มิถุนายน) ได้แก่ พระราชพิธีพืชมงคล

แคอาชาตม (เดือนแปด-กรกฎาคม) ได้แก่ พระราชกุศลหล่อเทียนพรรษา พระราชกุศลบวชนาค และพระราชพิธีนมนต์เทวรูปเข้าพรรษา

แคสราพณ์ (เดือนเก้า-สิงหาคม) ได้แก่ พระราชพิธีบูชาพระขรรค์ ซึ่งเป็นพระราชพิธีเสด็จออกประพาสบึงเก็บดอกบัวถวายพระ

แคภัทรบ่อท (เดือนสิบ-กันยายน) ได้แก่ พระราชกุศลถือบิณฑิและภะจุมบิณฑิ (ประชุมบิณฑิ) พระราชพิธีถวายพระราชกุศล พระราชพิธีถวายพระบิดร พระราชพิธีอภิเษกพระพุทธรูป และพระราชพิธีตักบิณฑิถวายเทวรูป

แคอาสสุจ (เดือนสิบเอ็ด-ตุลาคม) ได้แก่ พิธีปวารณาออกพรรษา พระราชกุศลเทศนาคาถาพัน และพระราชกุศลกฐินทาน

แคกัตเด็ก (เดือนสิบสอง-พฤศจิกายน) ได้แก่ พระราชพิธีแข่งเรือ ลอยกระทง กินข้าวเม่า และไหว้พระจันทร์

แคมิคเชร์ (เดือนอ้าย-ธันวาคม) ได้แก่ พิธีเล่นว่าว ชักโคม และพิธีถวายพระจุฬามณีเจดีย์

แคโปษะ (เดือนยี่-มกราคม) ได้แก่ พิธีทำโรงทานให้ทานเพลิง นมมนต์พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม ปลงอาบัติ และพิธีเวรข้าวแช่ถวายพระสงฆ์

แคเมียด (เดือนสาม-กุมภาพันธ์) ได้แก่ พระราชพิธีเฝ้าข้าว และพระราชพิธีวันมาฆบูชา

แคผอลคูน (เดือนสี่-มีนาคม) ได้แก่ พระราชพิธีตรุษสงกรานต์

สำหรับพิธีกรรมในด้านการดูแลสุขภาพ นอกจากพื้นภูมิของประเทศกัมพูชาจะมีภูเขา ป่าที่ให้ยาสมุนไพรและอาหารแล้ว ก็ยังมีมีความเชื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตด้วย ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บ

ข้อมูลเมื่อวันที่ 13- 16 มีนาคม พ.ศ. 2552 ที่บ้านประด๊ะ เมืองเสียมเรียบ สัมภาษณ์ชาวกำพูชาในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผี ในภาษาเขมรเรียกว่าขมอจ ด้านสุขภาพมีการรักษาด้วยพิธีกรรมของกรูเขมรเป็นพื้นฐานการรักษาสุขภาพอยู่แล้ว โดยผู้ร่วมวิจัยได้ถามเรื่องราวถึงครูเขมร “ เมียนเอาะ เมียนทน่าเขมรเต (เมียน) จรอนเต (จรอน) ” ปัจจุบันนี้ก็ยังมีการรักษาคู่ขนานกันไป หมอเขมรหรือชาวบ้านจะไปซื้อยาที่ พนมเปญ คือตลาดโอะระไซร์ ตลาดนี้จะเป็นสถานที่ขายยาสมุนไพรที่ใหญ่และมีพืชพรรณตัวยามากมาย พืชสมุนไพรส่วนใหญ่มาจากจังหวัดมณฑลศรี รัตนศรี หรือเมืองแซนมนิรมย์ คนขายยาหรือพวกหมอที่รักษาเป็นครูเขมร ถ้าจะหาตัวยาก็จะไปซื้อที่โอะระไซร์ อยู่ในจังหวัดพนมเปญ ที่โอะระไซร์เป็นตลาดยา หนา (ยา) มียาสมุนไพรทั้งแห้งและสด ทุกจังหวัดทั่วไปในประเทศกำพูชาจะมีการบำบัดรักษาที่เรียกว่า การเก๊าะชยอล คือ การขูดลม หรือขูดพิษ ชาวบ้านในกำพูชาตามที่ต่างๆ จังหวัดที่ไปหน้า ตามตัว จะมีรอยแดง ๆ ตรงซี่โครง แผ่นหลัง ดังเช่นในภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2 นั่นคือการทำเก๊าะชยอล เวลาไม่สบายจะต้องขูดลมไล่ลมออก จะช่วยบำบัดกันในครอบครัว พ่อทำให้แม่ แม่ก็ทำให้ลูก เป็นต้น เพื่อให้หายเจ็บป่วยไม่ต้องกินยา มีการเปิดให้บริการ เก๊าะชยอล ครั้งละ 1,000 รີด ในสถานบริการนอกบ้าน นอกจากนี้ยังมีการบำบัดเบื้องต้นบริเวณตรงหว่างหัวคิ้วและจมูก คิ้วที่ปรากฏเป็นรอยแดง ๆ เป็นการจับ หรือการดูดพิษด้วยถ้วยแก้วสุญญากาศ ในภาษาเขมรเรียกว่า จบัจชยอล (ภาพที่ 3) เป็นการดูดลมด้วยถ้วยแก้วสุญญากาศให้พิษคายออกมาภายนอกแล้วจะหายเจ็บหายปวดตามที่ เป็น เช่นปวดหัว ปวดเมื่อยตามตัวก็จะมีกรจับเอาพิษออกจากผิวหนัง อาจกล่าวได้ว่า การใช้สมุนไพร การทำเก๊าะชยอล และการจับชยอล วิธีการสามอย่างนี้เป็นการรักษาแบบพื้นบ้านของชาวกำพูชา

ภาพที่ 1 การทำเก๊าะชยอล แผ่นหลัง

ภาพที่ 2 การทำเก๊าะชยอล ด้านหน้าลำตัว

ภาพที่ 3 การดูดพิษด้วยถ้วยแก้วสุญญากาศ

ภาพที่ 4 ตลาดยาสมุนไพรที่โอะระไซร์

วิธีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของชาวกัมพูชา ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 เกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการสาธารณสุขแบบพื้นบ้านในกัมพูชา แม้ว่าผู้ป่วยจะได้รับการรักษาด้วยยาสมุนไพรแล้ว เพื่อความขลังและศักดิ์สิทธิ์ จึงเกิด “กฐนแมร์” ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างยากับคนป่วย มีการประกอบพิธีกรรมขึ้นในระหว่างการรักษา ตั้งแต่การวินิจฉัย การท่อมมนตร์ คาถาปลุกยา การรักษา สถานที่ที่ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมการรักษาในสมัยโบราณที่ปรากฏให้เห็นเรียกว่า อโรคยาศาลา หรือโรงพยาบาลในสมัยนั้น อโรคยาศาลา มีปรากฏให้เห็นสืบทอดมาถึงปัจจุบันมากมายเรียงรายอยู่ตามชุมชนโบราณทั้งในอีสานตอนใต้ของประเทศไทยเช่นปราสาทตาเมือนตุ๋จ ปราสาทจอมพระ ปราสาทวัดสระกำแพงน้อย และในพื้นที่ประเทศกัมพูชา เช่น ปราสาทตาอังกี เป็นอโรคยาอยู่ด้านหน้าปราสาทนครวัด ปราสาทตากะเบ๊ย ปราสาทโอจิก ปราสาทเนี้ยกปวน (นาคพัน) เป็นต้น

ภาพที่ 5 สมุนไพรที่ปราสาทเนี้ยกปวน (นาคพัน)

ภาพที่ 6 ปราสาทตาอังกี

จากศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์เป็นหลักฐานยืนยันว่าอโรคยาศาลานี้พบได้จากการเขียนไว้ในจารึกหรือในผนังของตัวปราสาททั้งที่เป็นอักษรขอมโบราณและภาพจำหลักต่างๆ แม้ในปัจจุบัน ผู้คนและชุมชนได้มีการพัฒนาการจากการพึ่งพิงธรรมชาติในด้านที่อยู่อาศัย อาหาร พืชสมุนไพร การแพทย์แผนปัจจุบันเข้าสู่วิถีชุมชนมากขึ้น อโรคยาศาลาจึงยุติบทบาทไป คงไว้แต่ซากปรักหักพังและเปลี่ยนคุณค่าเป็นเพียงสถานที่สถิตของเทพยดาผู้รักษาชุมชนบ้านเมืองและกฐนแมร์ก็ทำหน้าที่อยู่ในบ้านเรือนตนเองเท่านั้น มิได้ใช้อโรคยาศาลาเพื่อการบำบัดดูแลผู้ป่วยเหมือนดังสมัยก่อน การดูแลสุขภาพบนพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในกัมพูชา ได้อาศัยวิธีการแบบพึ่งพาพระสงฆ์ เช่น การสวดอธิษฐาน จากพระเกจิอาจารย์ และการรักษาด้วยสมุนไพรโดยมี กฐนแมร์ ทำหน้าที่เป็นหมอรักษา ซึ่งแต่ละบุคคลได้ผ่านประสบการณ์มาอย่างมากมายจนเป็นที่ยอมรับทั้งในชุมชนและพื้นที่อื่นที่ห่างไกลออกไป ประสบการณ์ความรู้ของกฐนแมร์ สืบทอดกันมานั้นผู้รู้ชาวกัมพูชามีหลายรูปแบบ ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

ร่วมในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมราศีที่วัดในจังหวัดกำแพงเพชร ด้วยการท่องมนต์คาถาและรดน้ำมนต์ และสังเกตการณ์บำบัดรักษาของกฐนแม่ที่ บ้านประด๊ะ จังหวัดเสียมเรียบ ใช้การเป่า การนวด การคลึง การกด การคลายตามบริเวณที่เป็น รวมทั้งใช้สมุนไพรต้มดื่มในการรักษาให้กับผู้ป่วย

ภาพที่ 7 การสะร้อจตุ๊ก หรือรดน้ำมนต์

ภาพที่ 8 การรักษาของกฐนแม่

การรักษาโรคตามความเชื่อของชาวเขมร ในกัมพูชา มีทั้งการรักษาด้วยสมุนไพรและคาถาอาคม การรักษาพยาบาลตามแบบเขมรโบราณ ชาวเขมรเชื่อว่าโรคทั้งหลายเกิดจากสาเหตุ 3 อย่าง คือ โรคในตัว โรคที่เกิดจากคุณไสย (อำปอระเบาะมะนี) และโรคที่เกิดจากการกระทำของผี

โดยสรุปบริบทวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในกัมพูชา มีลักษณะโดดเด่นตามที่ผู้วิจัยค้นพบก็คือการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีค่านิยม และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านโภชนาหารที่ชาวกัมพูชายังคงสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ไว้อยู่ พบว่า อาหารที่ชาวกัมพูชารับประทานนั้นโดยภาพรวมแล้วชาวกัมพูชาจะนิยมรับประทานอาหารเช้าเป็นหลักเพียง 2 มื้อ อาหารเที่ยงกับอาหารเย็น ส่วนมื้อเช้าตรู่จะรับประทานนมปั่นเจ้าหรือขนมจีน มีเครื่องเทศเป็นส่วนประกอบสำคัญคือการปรุงน้ำยาขนมจีน นอกจากนี้สัญลักษณ์ทางอาหารยังถ่ายทอดออกมาในเรื่องค่านิยม ชาวกัมพูชาจะนิยมดื่มน้ำมะพร้าวแต่ไม่กินเนื้อมะพร้าว นิยมดื่มน้ำอ้อย น้ำตาลสดสำหรับสัญลักษณ์ทางอาหารของชาวกัมพูชา ก็คือจะรับประทานอาหารเช้าที่มีผักเป็นองค์ประกอบหลัก ดังเช่นแกงส้มลวกอโศก ส้มลอมะขาม นอกจากนี้ชาวกัมพูชายังแสดงออกถึงประเพณีที่สืบทอดถึงค่านิยมในวัฒนธรรมข้าว นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวกัมพูชามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเรียบง่ายบนเอกภาพเดียวกัน

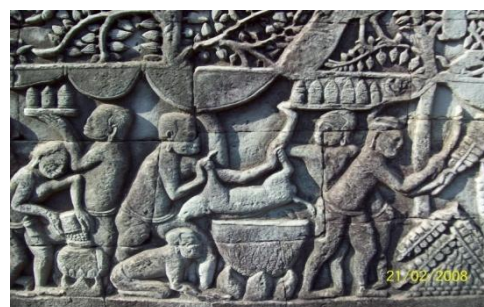
อาหารพื้นเมืองเดิม

การศึกษาย้อนอดีตบนภาพจำหลักผนังรอบปราสาทบายน ณ นครเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา พบว่า งานประติมากรรมจากภาพจำหลักที่นครวัด และปราสาทบายนได้สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกมากกว่า 800 ปี เช่น ภาพแกะสลักหินเป็นภาพจำหลักเกี่ยวกับนันทนาการโดยการ

ชนไก่ ก็พาชนหมู การเผาไฟที่ก่อพื้นเพื่อวาง กระทะต้มน้ำร้อนลวกหมูและชำแหละใช้เป็นอาหารในงานพิธีสำคัญๆ ภาพการคลอดแบบโบราณ ภาพการโห้วหรือการให้ความเคารพผู้ที่สูงวัยกว่าซึ่งเป็นวัฒนธรรมเด่นในโลกซีกตะวันออกเป็นการมอบนมต่อผู้ที่มีวัยวุฒิสูงกว่า การใช้ครกและสากตำข้าว ภาพจำลองที่เสารฐานปราสาทตาอังกี เป็นอโรคยาศาลาอยู่ด้านหน้าตรงข้ามกับปราสาทนครวัด ภาพวิถีชีวิตผู้คนที่กำลังหุงหาอาหารหรือเตรียมปรุงอาหารในงานประเพณีสำคัญๆ ที่มีคนมาร่วมตัวกันจัดการงานครัว ซึ่งเรายังพบเห็นภาพการช่วยงานการครัวเพื่อทำอาหารในประเพณีสิบสองเดือนหรือฮีต 12 ของผู้คนในวัฒนธรรมขอมสไตรเชียดิก ร่องรอยภูมิหลังประวัติศาสตร์ของชนพื้นเมืองเดิมหรือกลุ่มขอมสไตรเชียดิก

ภาพที่ 9 วิถีชีวิตผู้คนที่กำลังหุงหาอาหารหรือเตรียม ทำอาหารในงานสำคัญๆ ที่ผนังปราสาทบายน

ภาพที่ 10 ภาพจำลองการเผาไฟที่ก่อด้วยพื้น

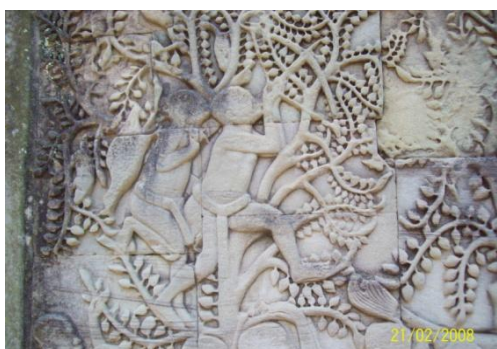
ภาพที่ 11 แสดงการใช้ครกและสากตำข้าว

อาทิ อาหารพื้นเมืองเดิมในกัมพูชาปรากฏบนภาพจำลองผนังปราสาทบายนที่มีร่องรอยแห่งสัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์นี้ยังได้สะท้อนออกมาในรูปของงานประติมากรรมภาพจำลองของกำแพงปราสาทบายน ได้ฉายภาพให้เห็นถึงเมืองบริวารที่อยู่ในการปกครองหัวเมืองเป็นข่ายการบำรุงปวงประชาราษฎร์ ทั้งการปกครองและความศรัทธาที่มีต่อกษัตริย์อันเป็นสมมุติเทพตามประติมากรรมของบายนสีหน้า และจากภาพจำลองที่แสดงผลงานเชิงช่างแกะสลักงานแกะหินที่งดงามนั้น ไม่เพียงแต่เป็นงานจิตรกรรม แต่หากได้ค้นหาคุณค่าจากภาพจำลองก็จะเห็นว่าวิถีชีวิต วัฒนธรรม ค่านิยมของคนในภาพได้นำไปสู่ประเด็นการค้นหามิปัญญาเพื่อพัฒนาศาสตร์ทางเลือกใหม่ให้กับคนในยุคปัจจุบันเพื่อการดำรงชีพให้อยู่รอดภายใต้ความที่โลกและผู้คนในปัจจุบันกำลังประสบกับความสั่นคลอนในทุกๆ มิติแนวทางใหม่ในการพิจารณาหายุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่มีหลักการศึกษาเปรียบเทียบของฟรานซ์ โบแอส (Boas) เพื่อสะท้อนอดีตสู่ปัจจุบันและสามารถทำนาย

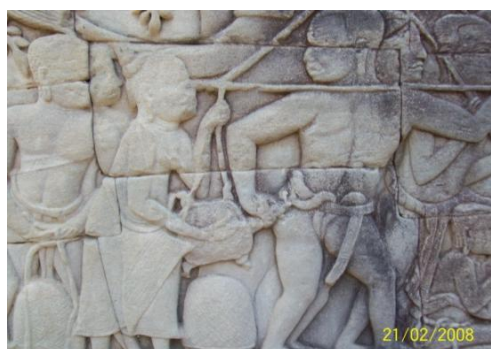
อนาคตที่มีความใกล้เคียงกับอดีตที่ยังมีความรุ่งเรืองทั้งไว้เป็นร่องรอยดังปรากฏในภาพจำหลักที่ปราสาท
บายนเมืองนครธม

พื้นที่ภูมิระบอบนิเวศของกัมพูชานั้นในฤดูน้ำหลาก พื้นที่ป่าจะถูกน้ำท่วม เมื่อน้ำลดก็จะทิ้งปูยอัน
เป็นประโยชน์ต่อพืช ในทะเลสาบอุดมไปด้วยปลาน้ำจืดนานาชนิด จนได้ชื่อว่าเป็นแหล่งปลาน้ำจืดที่ใหญ่
ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศกัมพูชามีทะเลสาบน้ำจืดซึ่งเกิดจากแม่น้ำโขงขนาดใหญ่ที่สุดใน
เอเชียชื่อว่า “โตนเลสาบ” (Tonle Sap) มีแม่น้ำโขงไหลผ่านยาว 500 กิโลเมตร จากนั้นไหลเข้าสู่เวียดนามลง
สู่ทะเลจีนใต้ นับว่าเป็นแม่น้ำนานาชาติ และเชื่อกันว่าปลาบึกซึ่งเป็นปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลกว่าย
ทวนน้ำจากโตนเลสาบขึ้นสู่ประเทศไทย-ลาว ก่อนไปผสมพันธุ์ที่จีนซึ่งเป็นต้นแม่น้ำโขง โตนเลสาบ อยู่
ห่างจากกรุงพนมเปญประมาณ 100 กิโลเมตร ฤดูน้ำหลากน้ำท่วมถึง 7,500 ตารางกิโลเมตร ลึกถึง 10
เมตร โตนเลสาบครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ กำปงธม กำปงชนัง โพธิสัตว์ พระตะบอง และเสียมเรียบ
ในโตนเลสาบมีปลาชุกชุมกว่า 300 ชนิด วิถีชีวิตภายในประเทศกัมพูชาจะมีทั้งบ้านไม้ บ้านเรือนแพ
กระต๊อบ กระท่อมของชาวประมงพื้นบ้านที่ผู้เขียนได้ลงสนามโดยสัมภาษณ์ชาวญที่มาจากจังหวัดกำปง
ธม มารับจ้างหาปลาหลังจากฤดูทำนา ชาวบ้าน เล่าว่าได้มาอาศัยอยู่ริมถนนใกล้กับทุ่งนาบริเวณโตนเล
สาบจะหาปลาโดยการหว่านแห และเมื่อไล่ลอบ ได้ปลามาแล้วก็จะซังไว้ในถัง อ่างดินหน้ากระท่อม ถ้ามี
พ่อค้าจากในเมืองมาก็จะขายให้ แล้วพ่อค้าก็จะเอาไปขายต่อที่ตลาดสดเมืองเสียมเรียบ ชนเผ่ากลุ่ม
ดังกล่าวจึงมีความถนัด หรือ นิสัยที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำในการหาอยู่หากินซึ่งดำรงชีวิตอยู่กับการหา
ปลาจากทุ่งนาและจากโตนเลสาบ สอดคล้องกับภาพจำหลักในอดีตที่ปรากฏให้เห็นว่าคนในอดีตมี
ความสามารถหาปลา ดำน้ำลงไปจับปลาได้และในการเข้าป่าล่าสัตว์ ก็มีความเชี่ยวชาญในการใช้
เครื่องมือเครื่องมือ นอกจากนี่ยังมีการประดิษฐ์เครื่องมือและใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน อาทิ
ภาพการเป่าลูกดอกที่ใช้ล่าสัตว์ การหาปลิงของด้วยไม้คานการใช้หม้อและไหเป็นภาชนะ บรรจุอาหาร
และน้ำ การแบ่งปันอาหารภายในชุมชน การนำอาหารมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา และพื้นภูมิที่แสดงถึง
ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหาร ดังคำกล่าวที่ว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าว ดังจะเห็นว่าประเทศ
กัมพูชามีปลาแห้งเป็นสินค้าให้กับประเทศเพื่อนบ้าน กล่าวคือ สัญลักษณ์ที่นี้อีกอย่างคือเป็นถิ่นที่ผลิต
ปลาแห้งส่งมาขายที่ลาว เวียดนาม และไทย เป็นต้น แหล่งอาหารพื้นเมืองเดิมในกัมพูชาที่ได้มาจึงมา
จากระบบนิเวศโดยเฉพาะอาหารที่ให้อาหารโปรตีนจากปลา และแบ่งหรือ คาร์โบไฮเดรตจากข้าว
ทะเลสาบจึงเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ถ้าหน้าฝนปลุกข้าวข้าวก็ลอยน้ำได้ผลดี หกเดือนแรกจะมี
สารอาหารพวกคาร์โบไฮเดรตมาก หกเดือนหลังก็จะได้โปรตีนมาก บริเวณนี้ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ก็
จะอุดมสมบูรณ์ อ้วนถ้วนสมบูรณ์เพราะว่ามีปลา มีอาหารที่อุดมสมบูรณ์ การทำนาไล่ตามน้ำ ในกลุ่ม
ชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในกัมพูชา ถ้าใครอยู่ตามแม่น้ำที่ไหลผ่าน ฤดูฝนน้ำจะมากท่วมนาไปหมด แต่
เขาก็จำนาของเขาได้ เวล่าน้ำลดเขาก็จะทำนาหว่าน ประมาณ 3 เดือน ทุกวันนี้เขามีการใช้ยาฆ่า
แมลง ใช้น้ำบ่อใช้มากขึ้นเพราะน้ำจะแห้งเร็ว บวกลบคูณหารก็จะเหลือข้าว ถ้าขายก็จะได้ 15,000

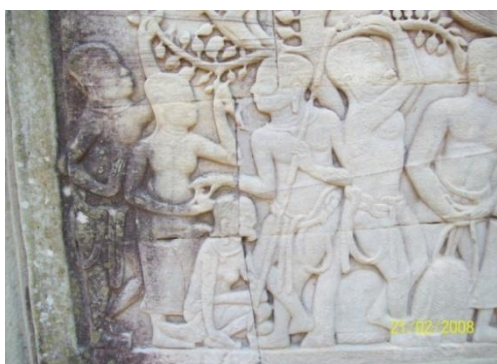
บาท โดยยังไม่คิดค่าแรงที่ลงทุนไปนาที่เขาทำก็จะเป็นนาหว่าน นาปรังที่ทำจะมีแมลงมาก มีการใช้ยาฆ่าแมลง สูบน้ำจากบ่อมาใช้ สมัยก่อนขุดบ่อ 3-4 เมตรก็จะมีน้ำแล้ว ถ้าทำนาแบบนี้ น้ำจะลดลงไปไกลก็จะสูบน้ำจากบ่อไปใส่นา ก็จะมีหมู่บ้านหนึ่งที่ 3 ปีแล้วไม่มีน้ำก็ต้องไปตักน้ำจากบารายที่อยู่ไกล น้ำมันที่หายไปนั้นน้ำมันไหลไปข้างล่าง แต่จริงๆ แล้วเขาไม่ได้ทำนาไล่ตามน้ำอย่างเดียว ฤดูฝนของกัมพูชาจะนานมาก ข้าวของชาวนาตามชนบทจะสวยงามในน้ำมีปลาในนามีข้าวจริง ๆ พอฝนตกก็เอาให้ไปหว่าน ก็ได้กับตัวใหญ่ ๆ ปลาก็มากปูนาตัวใหญ่เอามาทำสะลอมกะดา (ต้มปูเป็นตัว) แต่ไม่ใช่ละแวกกะตาม (ตำเอาแต่น้ำปู) (สระเรยทอน. 2550 : เทปสัมภาษณ์)

ภาพที่ 12 แสดงคนเป่าลูกดอกเพื่อยิงสัตว์

ภาพที่ 13 แสดงการหาปลิงของ

ภาพที่ 14 การนำอาหารมาแลกเปลี่ยน

ภาพที่ 15 ความอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว

จากภาพจำหลักจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้วิจัยใช้ในการแกะรอยหรือตามรอยแห่งอารยธรรมโบราณของดินแดนที่เป็นทำเลของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตั้งแต่บริเวณอีสานใต้รวมถึงดินแดนด้านหน้าภูเขาและหลังเขาพนมดงรักที่ปรากฏอยู่บนแผนที่โลก จากสภาพธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีพืชพรรณ ทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายชนิด ทั้งไม้ผลัดใบ และไม่ผลัดใบ ตลอดจนการทำประมง ปศุสัตว์และกสิกรรม นอกจากนี้ในบริเวณวังปลา หรือวัง เป็นส่วนที่เกิดจากเกาะแก่งของแม่น้ำโขงที่ไหลย้อนดิน หินภูเขา ตอนบนในเทือกเขาของประเทศทิเบต ทำให้เศษหิน ดิน ไหลผ่านลงมาที่ราบเป็นตะกอน พอกตัวทับถมเป็นฮิวมัส ทำให้บริเวณวังปลากลายเป็นแหล่งที่มีอาหารเหมาะแก่การดำรงชีวิตของปลาและพืชน้ำ ทำให้เกิดระบบห่วงโซ่อาหารของคน พืชและปลา บริเวณวังปลาจึงกลายเป็นที่สังสมของวัฒนธรรมคนกับน้ำ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งหาอาหารของชาวประมง บริเวณ

คนเลสาปของประเทศกัมพูชา เป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่อุดมสมบูรณ์ จากสภาพธรรมชาติดังกล่าว สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตกับความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ จนเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมคนหาปลา ซึ่งมีพิธีกรรมในรูปแบบต่าง ๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกอยู่หนาแน่นมากแถวทางจังหวัดสตูล ตรัง มณฑลคีรี ซึ่งแต่เดิมชื่อเมืองมโนรมย์ และยังพบอยู่ในจังหวัดกำแพง การประกอบอาหารที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมยังมีให้เห็นหลากหลายเมนูอาหารดั้งเดิม ของกัมพูชา อาทิ

1. ปลาข้าว ภาษาเขมร เรียกว่า ปลาฮ็อก โดยการนำเอาปลาตัวใหญ่ๆ มาทำปลาร้า ตัดหัว เอาซี่ออก ไปล้างน้ำ แล้วตากแห้งแล้วเอาไปแช่น้ำ ให้ปลามันเน่า แล้วค่อยใส่เกลือ ผู้วิจัยได้เล่าการทำปลาร้าของไทย เพื่อเปรียบเทียบเทคนิควิธีการถนอมอาหารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ออสโตรเอเชียติก เขาบอกว่าแบบนั้นเขาเรียกปอ๊อบ จะใส่ข้าวคั่ว จะเหม็น ๆ ถ้ามีงานเขาก็จะเอา ปอ๊อบไปผัดกับหมู ตริยปรียเขาก็มี อาหารจากปลาที่ทำการหมัก เช่น ตริยปรีย ปอ๊อบ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ปลาร้าของเขามีกระดูก ปอ๊อบเขาจะทำให้เปื่อยจะได้ไม่มีกระดูก ส่วนของเราจะใส่ข้าวคั่ว มีกระดูกมีก้าง ถ้าจะกินก็เอาไปสับ มีน้ำปลาร้า

2. นมปะเจ้าะ หรือ นมเวง ไทยเรียกขนมจีน เวียดนามเรียกนุ่น กัมพูชาเรียกนม มั่นเจ้าะ ที่เรียกแบบนี้จะมาจากเวียดนาม เขาเลยสันนิษฐานว่าขนมจีนมาจากเวียดนาม ที่กำแพงมอแต่นั้นจะทำขนมจีนมาก แถวพระราชวังเมืองพนมเปญจะขายขนมจีนมาก จะใช้ใบบัวหุ้ม หม้อดินเผาข้างในจะใส่น้ำยาขนมจีน น้ำยากี้มี 2 ชนิด

3. สลอกกระหรี (กงกะหรี) ใส่พริกกระเทียมเครื่องแกง ใส่มันฝรั่ง และกีสลอคเขมร เป็น น้ำยากะทิธรรมดา ออกสีเหลือง ๆ อาหารเขมรส่วนมากจะใช้ไขมันผสมเข้าไปด้วย ตามงานกฐินก็ใช้ เลี้ยงแขกด้วยง่ายดี เขาจะเลี้ยงนมปะเจ้าะ มีน้ำยา 2 ชนิด มีผักเป็นเครื่องเคียง

4. การทำข้าวเม่า หรือ ฮอมก หรือการกินข้าวเม่า ในช่วงงานกฐินหรือบุญฮอมก ช่วงนี้ถึงเวลาที่เกี่ยวข้าว เวลาเกี่ยวข้าวจะมีข้าวเม่าออกขายกับกล้วยน้ำว้า แต่วิธีการปรุงแปลกกว่าของไทย เขาจะไม่ทำเก็บไว้ จะคลุกเดี๋ยวนั้นแล้วก็กินเลยเขาจะเอาน้ำมะพร้าวใส่ภาชนะ แล้วก็ตักกินพร้อม ข้าวเม่า ข้าวเม่าก็จะพอง ส่วนที่เราจะกินเนื้อมะพร้าวชูดเอามากินแบบแห้ง

5. การต้มน้ำมะพร้าว เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่ชาวกัมพูชาไม่ได้กิน เนื้อ มะพร้าวอ่อนเวลาผ่ามะพร้าวเขาไม่กินเนื้อมะพร้าว ผู้วิจัยลองสอบถามดูก็พบว่าเป็นค่านิยม ที่อยู่มา กับความเชื่อที่ว่าถ้ากินเนื้อมะพร้าวแล้วจะเหมือนเป็นคนอดอยาก เวลาถึงงานเขาก็จะเอามะพร้าวเจาะ ให้ดื่มแต่น้ำไม่ผ่าให้กินเนื้อมะพร้าว

6. สะลอคตาม (ต้มปูเป็นตัวๆ) สะลอคกะโก (แกงกะโก) คล้ายแกงเลียงใส่ผัก หลายชนิด น้ำน้อย

7. ข้าวต้ม (ปะบอ) คือเมนูกินข้าวต้มกับหัวไชโป๊ เอาหัวไชโป๊ไปแช่น้ำแล้วเอาไปยำ ทำกับข้าวกิน ดังนั้นในตอนเช้าก็กินโฮมกมอ การเรียกผู้ใหญ่หรือคนต่างถิ่นมาทานข้าวจะเรียกโมปีกาบาย คือเรียกมากินข้าว ถ้าธรรมดาที่ใช้ชีบาย ตอนเช้ากินข้าวต้ม (โฮปปะบอ) ตอนเที่ยงพระจะฉันเพล ก็ไปบิณฑบาตร รอบเดียวคือตอนใกล้เที่ยง การกินอาหารของชาวกัมพูชา ถ้าเขาหาปลา ปู กบ มาได้เท่าไรเขาจะทำกินหมดเลย พอถึงเวลาเที่ยงเขาก็ไปหาใหม่มาทำอีก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีความอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ก็อุดมสมบูรณ์มากจริง ๆ

8. ชาวกัมพูชาตอนล่าง จะต้มน้ำอ้อย (ตักปู) ขายเป็นแก้ว แก้วละ 5 บาท แถวบ้านเราน้อย แต่แถวหมู่บ้านแถวนั้นก็มีทุกบ้านมีเครื่องบีบคั้นน้ำอ้อย

9. ต้มไข่ด้าน ในช่วงตอนเย็น ๆ ก็จะมีปวงเตี้ยโกนออกมาวางขาย คือไข่เปิดที่ไม่ฟักออกมาแต่ไม่เน่าเขาจะรู้ว่าข้างในตัวเล็กหรือใหญ่ขนาดไหน

10. มะริจ (พริกไทย) ตำกับเกลือ ที่กัมพูชาไม่นิยมรับประทานน้ำปลาเป็นเครื่องปรุง น้ำปลาไม่ค่อยมีรับประทาน เขาจะใช้พริกไทยตำกับเกลือบีบมะนาวใส่ เป็นน้ำจิ้ม จิ้มไข่ด้าน (ปวงเตี้ยโกน)

11. ส้มตำมะละกอ ใช้ผักหลายอย่างผสมตำจะใช้แครอท ผักบุ้งเด็ดใบทิ้ง เหลือผักบุ้งติดก้านก็เอามีดส์ตัดให้เป็นเส้นเล็กๆ แล้วเอาไปใส่กับส้มตำ ใส่กะปิ ซอสพริก แฉวนมเปรี้ยว ขึ้นไปเขาไม่กินพริก เขากินพริกน้อยมาก เม็ดเดียวก็เผ็ดแล้ว จะใช้พริกไทยมากกว่า

12. ปลาแห้ง หรือ “ตริยเอียด” เป็นอาหารกับข้าวที่กินตอนเช้า การทำปลาแห้ง ปลาเค็มที่ได้จากทะเลเป็นปลาที่มีชื่อแปลก (ตริยคอคเจน) ขั้นตอนการทำอาหารเขาจะใส่ผงชูรสมาก จากรายการวิทยุดีเจจะโฆษณาผงชูรสตราหมากรอกที่สุด รณรงค์ให้คนกินอย่างมาก กินทีหนึ่ง 1-2 ช้อน ตริยเอียด เขาจะใส่สกรอลตะนอร์ท หรือ ใส่น้ำตาลโตนด ตะปีเจง คือผงชูรส ตะเจียะ คือใส่ดินปะสิ้ว ทำให้เกิดสี ตะอัมเบิ้ล คือใส่เกลือ ที่คนเป็นโรคเบาหวานของกัมพูชาเพราะคนกัมพูชาทำอะไรก็ใส่น้ำตาลไม่ว่าจะเนื้อหมักก็จะใส่น้ำตาลทั้งนั้น คำว่าเจียวยเรียกว่าเจียน ทุกอย่างที่ผัดเรียกว่าฉ่า เป็นอาหารที่มีการนำน้ำมันมาใช้ประกอบอาหารในภายหลังที่วัฒนธรรมจากอินเดียเข้ามา

13. ปลาช่อนทอด การทำปลาช่อนทอดจะใส่เครื่องปรุงเห็นเทพงชูรสสูงใหญ่ (ราชาชูรส) ลงไปคลุก ทอดปลาโดยใช้ฟืน

14. ต้มเครื่องในวัว เป็นแกงคล้าย ๆ ต้มเครื่องในวัวจะมีผักขอย ๆ แต่ข้างบนจะเป็นน้ำมันลอยหน้า

15. ผัดถั้วผักยาวใส่หมู แล้วก็ผัดหมูใส่ผักกาดดอง กินกับข้าวสวย

16. การต้มน้ำตาลสด เป็นน้ำตาลสด ๆ หวานหอมที่ได้จากงวงตาล มีจำหน่ายมากตามข้างทางของจังหวัดเสียมเรียบ และชาวกัมพูชาในบริเวณบ้านประด๊ะ หรือประดาก จะมีการเคี้ยว

น้ำตาลสดเป็นน้ำตาลก้อน อยู่ตามริมถนนสองข้างทาง และพบต้นตาลโตนตึ้นที่ยืนต้นเป็นไม้ประดับเคียงคู่มากับปรางสาทนครวัด จนกลายเป็นสัญลักษณ์การท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตของจังหวัดเสียบเรียบ

จากการออกภาคสนามของ ผู้เขียนทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนในกัมพูชาที่ยังมีการอยู่ร่วมกับกลุ่มจามอีกด้วย ผู้เขียนได้เดินทางออกภาคสนามไปทางตะวันตกเฉียงใต้ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยเพื่อการฉายภาพของกลุ่มออสโตรเอเชียติกในวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น เผ่าจามที่มีการนับถือศาสนาอิสลาม ชาวกัมพูชาส่วนใหญ่มีการนับถือศาสนาพุทธ แต่พวกที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น นับถืออิสลามของพวกจามก็มี จากการสังเกตภาคสนามที่ผู้เขียนได้ไปเก็บข้อมูลเส้นทาง ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันตก ที่ติดต่อกับประเทศไทยในเขตจังหวัดตราด จันทบุรี และปราจีนบุรี ผ่านด่านไทย-กัมพูชาที่จังหวัด เกาะกง

อาหารที่วางขายเป็นพวกขนมปังไส้หมูมีหมูสับ มะละกอหมูแดง หมูยอทุกอย่างกินกับใบยี่ห่วย ราดเนย ซอส ขายอัน 20 บาท แบ่งครึ่งก็ 10 บาท เรียกว่าขนมปังไส้หมูฝรั่งเศส แม่ค้าเป็นคนเวียดนาม มาอยู่ที่นี้ตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เมื่อก่อนอยู่ฝั่งเขมรเกาะกง ชื่อสาตเจีย อายุ 40 ปี บ้านอยู่เสียบเรียบเล่าถึงการดำรงชีวิตที่กัมพูชาว่าจะ ซื้ออาหารสดไปขายที่ตลาดเดโป ห่างจากนี้ 10 กม. ทำอาหารสำเร็จขายอาทิ นมปะเจ้าะ กินกับน้ำยา คือสลอปอาหาร สลอกกะหรี่กินกับขนมจีน แกวนี่เรียกขนมจีนว่านมปะเจ้าะ มีขนุนสุกเอาจากประเทศไทยเข้าไปขาย ขายราคาลูกละ 20 บาทจะเอาไปขายที่ตลาดฟงบ้วน ระยะทางประมาณ 10 กม. เป็นตลาดใหญ่ที่มีของขายทั้งผักผลไม้ เช่น มะม่วง มันแกว้ ดันหอม กะหล่ำปลี หลาย ๆ อย่าง แม่ค้าเหล่านี้อยู่ที่ฟงบ้วน เป็นชนเผ่าจาม นับถือศาสนาอิสลาม

หลังจากนั้นผู้เขียนได้สัมภาษณ์นางราปีอะ อายุ 45 ปี เป็นชาวจามนับถืออิสลามเกิดที่จังหวัดกำแพงเพชร อาชีพเป็นแม่ค้ามาซื้ออาหารการกินไปขาย ถ้าชาวมุสลิมจะกินเนื้อไก่ต้องทำให้สะอาด ไม่กินหมู ไม่จับหมูและสุนัข ถ้ากินหมูจะบาป

ตลอดการเดินทางออกภาคสนามที่จังหวัดกำแพงเพชร ทำเรือซื้อตังตัก เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวกัมพูชาจะนิยมต้มน้ำอ้อยสดที่นี้มีเครื่องบีบอ้อย แกวนี่มีต้นมะพร้าวซึ่งเป็นพืชที่เหมาะสมกับบริเวณชายทะเล รถที่ขายของจะมีเครื่องหีบอ้อย มีน้ำอ้อย มีมะม่วง ไข่ต้ม มีน้ำอัดลม เบียร์ มีอาหารขายบริเวณท่าเรือแห่งนี้ มีนมปะเจ้าะ มาวางขาย “โอบนมปะเจ้าะ โอบละลาย ปริก ทะงายตรง โอบตามปเล้าะ ส้าลอปาสาร” แม่ค้าอายุ 55 ปี ส่งเสียงร้องเรียกให้คนที่เดินผ่านไปมาช่วยซื้อ น้ำยาขนมจีนทำจากปลาช่อน ส่วนปลาตุ๋นใช้ทำจรรวชงา เนื้อปลาช่อน เอามาทำน้ำยานมปะเจ้าะ ทำอย่างปลาตุ๋นอย่างขายก็มี ทอดเนื้อหมูเรียกว่า สัตจูกู มีผักผักกาดดอง มีเนื้อเคี้ยวน้ำมัน ผัดถั่วใส่เนื้อ ที่ท่าเรือจะเห็นปลาช่อนชั่งกิโล ปลาตุ๋นตัวใหญ่มากลายเหลืองดำ จากการสัมภาษณ์รายการอาหาร จะมีการทอดด้วยน้ำมันที่นี้ซึ่งอาหารจะมีน้ำมันเข้ามาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหารด้วย

สรุป

จากสภาพแวดล้อมทางนิเวศที่แตกต่างกัน แต่สะท้อนวิถีชีวิต ค่านิยม กรรวิธีกรบบำบัดแบบพึ่งตนเองและการบริโภคอาหารที่คล้ายคลึงกันอาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมสามารถแพร่กระจายได้ทางพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมจึงต้องอาศัยศาสตร์ทางมานุษยวิทยา วัฒนธรรมเข้ามาเป็นกรอบแนวทางในการสืบค้นข้อมูลภาคสนาม โดยสรุปวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันอาจสามารถนำมามุมมองทางด้านภาษา ศาสนา ประเพณี มาประกอบการอธิบายสิ่งที่เราได้เรียนรู้จากภาคสนามเข้ามาผนวกเพื่อนำมาตีความวัฒนธรรมของชาวกัมพูชาที่มีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกคล้ายคลึงกับชาวสุรินทร์ ชาวอีสานใต้ ของประเทศไทย การศึกษาด้านวัฒนธรรมจากระบบนิเวศข้างต้น จึงเป็นประเด็นที่ท้าทายต่อการจัดการทางวัฒนธรรมที่ควรหันมาสนใจ ซึ่งการศึกษาตามแนวทางอย่างองค์รวมที่ฟรานซ์ โบแอส ได้เสนอไว้ จึงเป็นวิธีการที่สำคัญต่อการวิจัยเพื่อค้นหายุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นหน้าที่ของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ควรหันมาพิจารณาและนำไปประกอบการศึกษาวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ทิศทางการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาศาสตร์สาขาวิชาใหม่ๆ ให้เป็นศาสตร์ที่ควรค่าแก่การพัฒนาของประเทศไทยไปสู่ประเทศแห่งความอุดมสมบูรณ์แห่งทางวิทยาการอย่างรอบด้าน และอยู่รวมกันได้อย่างลงตัว และก่อให้เกิดสันติภาพต่อมวลมนุษยชาติ

เอกสารอ้างอิง

ประทีป แพร่มย์. (2535) .**พิธีกรรม มมัตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร : ศึกษากรณีบ้านตะโกราย**

ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. บทคัดย่องานวิจัย สำนักงานเขตการศึกษา
จังหวัดบุรีรัมย์.

“แผนที่แสดงที่ตั้งจังหวัดในพระราชอาณาจักรกัมพูชา” (2552).[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก

<http://th.wikipedia.org/wiki/>. ประเทศกัมพูชา. สืบค้น 2 มิถุนายน 2552

ภูมิจิต เรืองเดช. (2549). รายงานการวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพของ

ชาวกูยที่จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา กรณีศึกษา : หมู่บ้านโกนกาเอก อำเภอ
ปราสาทสอมโบว์ และหมู่บ้านตาเล็ค๊ะ อำเภอปราสาทบลลังก์. มุลนิธิรอกกี้ เฟลเลอร์
และ โครงการจัดตั้งศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วาสนา แก้วหล้า และรามอน คุณ. (แปล). (2552). **หนังสือชนชาติเขมร (ศตวรรษที่ 1-15).** เอกสาร
สำเนาต้นฉบับ

ที่แปลเป็นภาษาไทย โครงการการจัดการความรู้ด้านชาติพันธุ์วรรณนาในกลุ่มน้ำโขง ชุดที่3ใน
โครงการเผยแพร่ผลงานของศูนย์หอจดหมายเหตุอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ประจำปีงบประมาณ
2552 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

อคิน รพีพัฒน์. (2551) .**วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.**

(พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. 2550 . **ถอดเทปการบรรยาย เรื่องพจนมดรัก เทือกเขามหัตศจรรย์**.เอกสารเทป
บันทึกเสียงประกอบการประชุม ห้องทัศนทวาลัยเขียวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Steward. Julian H. (1976). **Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear
Evolution**. Chicago: University of Illinois Press.

Geertz, Clifford. (1983). **Local Knowledge: Further Essays in Interpretive
Anthropology**. New York: Basic Books.

(1988). **Works and Lives: The Anthropologist as Author**. Stanford University Press.

Geertz, Clifford . (2008). Summary : “Common Sense” In **Local Knowledge: Further Essays in
Interpretive Anthropology**. Available from [www. Units.muohio.edu/Englishtech](http://www.Units.muohio.edu/Englishtech). Access
online 06/08/2008.

Giger JN. and Davidhizar RE. Cited In. Cara Munoz and Cheryl Hilgenberg (2005).
Ethnopharmacology : Understanding How Ethnicity Can Affect Drug Response Is
Essential To Providing Culturally Competent Care. **American Journal Nursing**,
Volume 105 Issue 8, 40-48.

Harbottle, Lynn. (2004). **Food for Health Food For Wealth : Ethnic and Gender Identities
In British Iranian Communities**. (2nd ed.). New York : Berghahn Books.

Helman G. Cecil. (1990). **Culture, Health and Illness : An Introduction for Health
Professionals**. London : WRIGHT.

Kroeber, Alfred, and Clyde Kluckhohn. (1963). **Culture: A Critical Review of Concepts and
Definitions**. New York: Vintage. (Original 1952.)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

นายเสย วงศ์สี อายุ 26 ปี จากจังหวัด สตังแตรง

นางสาว ธาณี อายุ 25 ปี จากจังหวัดกำแพงหม

นายเคน ชุน อายุ 21 ปี จากกรุงพนมเปญ

นาย รามอน คุณ อายุ 22 ปี จากกรุงพนมเปญ

นางสาวสเรยทอน อายุ 28 ปี จากจังหวัดกำแพงหม

พิธีกรรมบำบัดเพื่อสุขภาพแบบองค์รวมในชุมชนตระกูลมอญ-เขมร

ปทุมพร อภัยจิตต์

นักศึกษา ปริญญาดุษฎีบัณฑิต

หลักสูตร ยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ สาขาสถาปัตยกรรมชุมชน รุ่นที่ 4

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษากระบวนการดูแลสุขภาพพึ่งพาตนเองแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “พิธีเถาะบอนเสราะ” เป็นพิธีกรรมบำบัดเพื่อสุขภาพแบบองค์รวม ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา จากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาและศึกษาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญา “พิธีเถาะบอนเสราะ” โดยทำการศึกษาในพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 1 ชุมชนและทำการเก็บข้อมูลด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี (Historical Particularist) จากวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas, 1940) และการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างเป็นชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกที่ใช้ภาษาพูดตระกูลมอญ-เขมร ผลการศึกษาพบว่า “พิธีเถาะบอนเสราะ” เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อแบบพุทธและพราหมณ์ มักทำในเดือนห้า (เมษายน) เป็นพิธีกรรมที่คนในอดีตใช้เป็นกุศโลบายเพื่อให้รุ่นลูกหลานมีความกตัญญูต่อดีตกาลบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ผีตาแฮกและธรรมชาติ อันได้แก่ น้ำ ดิน ภูเขา ป่าไม้ และสัตว์ โดยเชื่อว่า ผีและธรรมชาติจะดูแลปกป้องรักษาคน ในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากหมู่บ้าน และให้ฝนตกตามฤดูกาล ให้ทำมาหากินได้ตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้และหายจากอาการเจ็บป่วย พิธีเถาะบอนเสราะ จึงมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ สร้างความมั่นใจ ตลอดจนสร้างความสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชนในการดำเนินชีวิต และการประกอบภารกิจต่าง ๆ

Keywords

พิธีกรรมบำบัด, การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม, ภูมิปัญญาชาวบ้าน

บทนำ

โลกอุบัติมาอายุน้อยประมาณ 4,600 ล้านปีมาแล้ว ในครั้งนั้นยังไม่มีมนุษย์อยู่ในโลก ทว่ามนุษย์ที่ถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐเพิ่งมาปรากฏในโลกเมื่อ 2 ล้านปี และมนุษย์ก็สามารถพัฒนาตนเองให้โดดเด่นและแตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกประเภทอื่น ๆ จนสามารถครองโลกได้เป็นเจ้าโลกอยู่ทุกวันนี้ได้ เป็นเพราะมนุษย์มีพลังมันสมองที่รู้จักคิดและมีเวลาคิดหาเหตุผล ทั้งยังรู้จักใช้เหตุใช้ผลมาพิจารณาด้วย มนุษย์ในอดีตอยู่กับธรรมชาติแต่ก็ค่อยเรียนรู้ธรรมชาติ รู้จักดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมแก่ตนเองจะได้มีความสุขสบาย พัฒนาการของมนุษย์ทำให้เราเห็นว่า แต่ก่อนมนุษย์ชอบร่อนเร่เรื่อยไปอยู่ไม่เป็นที่ แต่มนุษย์รู้จักนำเอาสิ่งที่ได้พบเห็นจากธรรมชาติมาเป็นบทเรียนประมวลลงเป็นกฎเกณฑ์เลียนแบบธรรมชาติ จึงรู้จักการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ เป็นเกษตรกรรมเมื่อเกษตรกรรมแพร่หลาย ก็รวมตัวเป็นกลุ่มตั้งรกรากและอยู่กันเป็นที่เป็นที่ทางอย่างถาวรและเป็นสัดส่วนจนเป็นสังคม เมื่อไม่ต้องเร่ร่อนและอยู่ร่วมกันเป็นหลักฐาน มนุษย์จึงมีเวลาว่างที่จะคิดหรือเกิดความคิดสงสัยเรื่องต่าง ๆ รอบตัว ทั้งยังรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ของกันและกัน เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและสร้างจุดหมายร่วมของการเป็นสังคมเดียวกัน จึงต้องถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันและกันอย่างทั่วถึง สุดท้ายจึงมีความเชื่อและอุดมการณ์เป็นแบบเดียวกัน นั่นคือ จุดเริ่มต้นของศาสนาและปรัชญา ซึ่งเกิดมาเมื่อประมาณ 5,000 – 1,500 ปี¹ มนุษย์มีสัญชาตญาณและรู้จักใช้เหตุผลดังที่ อริสโตเติล ปรัชญาเมธีกรีก นิยามความหมายของมนุษย์ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล (Man is a rational animal.)”² พฤติกรรมของมนุษย์เป็นไปเพื่อการอยู่รอดและเพื่อการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ทำให้มนุษย์เกิดการสั่งสมประสบการณ์ผ่านการสังเกต ทดลองปฏิบัติ จนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อชีวิตเพื่อการอยู่รอดตามวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน โดยวิธีการเหล่านี้ได้มีการจัดตั้งเป็นองค์กรหรือเป็นระบบระเบียบที่หาเหตุผลมาชี้แจง แต่กระจายอยู่ในวิถีชีวิต และเป็นแบบแผนปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนตายตามวิถีของแต่ละชุมชน จนเกิดเป็นระบบการดูแลสุขภาพในชุมชนแบบดั้งเดิม ที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ที่ได้รับการยอมรับสืบทอด โดยเกี่ยวข้องกับปรัชญา ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรที่มีความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่นและเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า “ในทางวัฒนธรรม ชุมชน คือ กลุ่มของประชาชนที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน อาจจะมาจากชาติพันธุ์และศาสนาเดียวกัน หรืออยู่ร่วมถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์เดียวกันและภูมิภาคหนึ่ง ๆ จะมีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน” ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ใช้การอธิบายองค์ความรู้ของภูมิปัญญา โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการตีความเชิงวัฒนธรรม (Geertz, 1973) และการตีความเชิงสัญลักษณ์ทางภูมิปัญญาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Geertz, 1976) ในการแสดงความศรัทธาและกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ

¹ สิปปนนท์ เกตุทัต, *ความรู้สู่อนาคต*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 263.

² Will Durant, *The Story of Philosophy*, (New York: Washington Squares Press, 1961), p. 59.

และธรรมชาติ โดยใช้พิธีเถาะบอนเสวระ เป็นกุศโลบายที่คนในท้องถิ่นอาศัยเป็นเครื่องสืบสานภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในอดีต

ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และโครงสร้างต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคม ชุมชนถูกเปลี่ยนแปลงโดยการพัฒนาของรัฐ แทนที่ด้วยความทันสมัยทางวัตถุแบบตะวันตก ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นห่างเหินจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อภาวะสุขภาพอนามัยของประชาชน การแพทย์ตะวันตกเข้ามาแทนที่ ทำให้ต้นทุนในการรักษาพยาบาลสูงขึ้น การแพทย์พื้นบ้านถูกละเลยและไม่ได้รับความนิยม ตลอดจนหมอพื้นบ้านหรือปราชญ์ชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุน ถูกมองว่าโบราณหรือล้าสมัย และด้วยความด้อยโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพหรือภูมิปัญญาสาขาวิชาแพทยศาสตร์ เกษตวิทย์พื้นบ้าน จิตแพทย์พื้นบ้านและนักสังคมสงเคราะห์พื้นบ้านดังกล่าว ทำให้ปราชญ์ท้องถิ่นละทิ้งอาชีพเดิม หันไปค้าขายหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อ การดำเนินชีวิต และแล้วเขาเหล่านั้นก็ยากจนลงกว่าเดิม เพราะดำรงวิชาชีพที่ขาดความรู้ทักษะสำคัญ และขาดการค้นคว้า ประสาน และเชิดชูภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านและการควบคุมทางสังคม การปกครองสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นอีสานใต้ (อัจฉรา ภานรัตน์, 16 พย. 2550 ปาฐกถาในการประชุม ประชาพิจารณ์หลักสูตรการแพทย์แผนไทย) ยุคโลกาภิวัตน์และยุคหลังอุตสาหกรรมส่งผลให้ประเทศไทยต้องหันกลับมาทบทวนเรื่องกระบวนการดูแลสุขภาพ เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการรักษาพยาบาล ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข (2550 หน้า 1) ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณให้กับกระทรวงสาธารณสุขสูงถึง 142,192 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2551 คิดเป็นร้อยละ 8.57 ของงบประมาณรวมทั้งประเทศ แต่จากงบประมาณที่รัฐได้ทุ่มลงทุนไปในเรื่องดังกล่าวนี้ ก็ยังไม่ได้ช่วยให้ประชาชนชาวไทยมีอายุยืนยาวเท่ากับคนรุ่นก่อนๆ ได้ และพบว่าคนในยุคปัจจุบันนี้กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาใหญ่ๆ อยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการที่ 1 ปัญหาทางร่างกาย ทุกวันนี้คนเจ็บป่วยกันมาก เช่น โรคเส้นเลือดหัวใจและสมองตีบ โรคมะเร็ง โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคกระเพาะอาหาร โรคข้อและกระดูกเสื่อม โรคหอบหืด โรคติดเชื้อต่างๆ ซึ่งโรคเหล่านี้เป็นโรคเรื้อรังที่เกิดจากความเสื่อมของร่างกาย (Chronic degenerative disease) ซึ่งโรคเหล่านี้ เกิดจากสาเหตุหลายๆ อย่างรวมกัน (multifaceted chronic condition) ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินวิถีชีวิต ในยุคปัจจุบันซึ่งมีความเร่งรีบ มีการแข่งขันสูง มีความเครียดสูง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีมลภาวะเป็นพิษมากขึ้นทั้งอากาศ อาหาร มีการบริโภคเนื้อสัตว์มากขึ้น รับประทานผักผลไม้ไม่เพียงพอ มีเวลาออกกำลังกายน้อยลง เป็นต้น อาจเรียกโรคในกลุ่มนี้ว่า โรคที่เกิดจากการดำเนินชีวิต ประการที่ 2 ปัญหาทางจิต คนในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับปัญหาของความเครียดกันอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุต่างๆ เช่น จากปัญหาในการทำงาน ปัญหาในครอบครัว ปัญหาเรื่องความรัก ปัญหาเรื่อง การเรียน ปัญหาเรื่องหนี้สิน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาทางเศรษฐกิจต่างๆ ปัญหาเหล่านี้นำมาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ เกิดความเครียด ความซึมเศร้า อันเป็นเหตุให้เกิด

ปัญหาฆ่าตัวตาย ปัญหาการฆ่าผู้อื่นตาย ดังเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์เป็นประจำ โดยปัญหาทั้งสอง ประการนี้ มีรากเหง้า ที่สำคัญมาจากสภาวะทางจิตใจเป็นส่วนใหญ่ อารมณ์ในทางลบคือ ความเครียด ความโกรธ ความซึมเศร้า ทำให้เกิดโรคต่างๆขึ้น ด้วยเหตุนี้กระทรวงสาธารณสุขจึงมีนโยบายที่จะ เปลี่ยนแปลงระบบการรักษายาบาลแบบใหม่ขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการการแพทย์ตะวันตกเพียง อย่างเดียว แต่หันกลับมาใช้วิธีการรักษาแบบตะวันออกควบคู่ไปด้วย (กระทรวงสาธารณสุข, 2550 หน้า 1) ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้พูดถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ควรรักษาไว้ให้อยู่คู่กับท้องถิ่นและค้นหาครุภูมิปัญญา หรือปราชญ์ชาวบ้านตลอดจนการสืบทอดมรดก องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญานั้นไว้ พิธีเถาะบอนเสระะ จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจของคนยุคใหม่ ตลอดจนสนับสนุนให้มีอยู่ต่อไป เพื่อสืบสานคุณค่าการดูแลสุขภาพดั้งเดิมแบบพึ่งพาตนเองที่มีความหมายลึกซึ้งจากบรรพชนในอดีต สู่คนรุ่นใหม่

ความเชื่อ ปรัชญา วิถีชีวิต สู่วัฒนธรรมสุขภาพ

ดังภาพเขียนที่ปรากฏบนฝาผนังวัดบ้านยายคำที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในอดีตที่ต้องพึ่งพา อาศัยธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ และมีความคิด ความเชื่อในพุทธศาสนา ปรากฏภาพพระสงฆ์ วัด โบสถ์

พระพุทธรูปเจ้าและสิ่งเหนือธรรมชาติ การจินตนาการถึง สัตว์ ที่เชื่อว่ามีอำนาจแข็งแรงมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ช้าง ม้า พญานาค และมีความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ – ฮินดู ปรากฏภาพเทวดาขี่ม้าขาวกำลังทำการรบกับยักษ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับรามเกียรติ์

ภาพที่ 1 วิถีชีวิตของคนไทยในอดีต

บ้านยายคำ ตำบลยายแย้มวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ออสโตรเอเชียติกที่ใช้ภาษาพูดตระกูลมอญ-เขมร มีความเชื่อเรื่องผีพุทธและพราหมณ์ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอเพียงดำเนินชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติ ตลอดจนประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีความคิด ความเชื่อในการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมในเรื่องการเจ็บป่วยว่า คนเราเจ็บป่วยเพราะกฎ แห่งกรรม ผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติลงโทษ ทำให้ขวัญหนี หรือขวัญหาย ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิด พิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีเถาะบอนเสระะ” ขึ้น เพื่อตอบสนองความกลัวของมนุษย์ เกิดเป็นพิธีกรรมที่ เรียกว่าเป็นวัฒนธรรมสุขภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการดูแลสุขภาพเบื้องต้นโดยการพึ่งพาตนเองแบบดั้งเดิมที่ ผูกพันกับชีวิตของคนในชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะทุกขั้นตอนในกระบวนการรักษาเกิดขึ้นท่ามกลาง

ความเป็นจริงในชุมชน ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อใช้แก้ไขปัญหาสุขาภาพที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน กรอบจารีตประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นผลให้สังคมเกิดความสุข ซึ่งมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการบำบัดรักษาที่มาจากประสบการณ์จริงที่มีอยู่ในตัวของบรรพบุรุษ จึงก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในองค์ความรู้ และสามารถตอบสนองต่อความเจ็บป่วย ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนได้เป็นอย่างดี การแพทย์พื้นบ้านในชุมชนบ้านยายคำเป็นกระบวนการรักษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยต่างๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ กระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การทดลอง การเรียนรู้ และการถ่ายทอดในกลุ่มของตน เป็นพิธีกรรมที่ประกอบด้วยการส่งเสริม (Promotion) ป้องกัน (Prevention) ฟื้นฟู (Rehabilitation) และการรักษา (Curation) โดยใช้วิถีทางธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ และพุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยสรุปความเชื่อซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยของชาวบ้านยายคำ คือ

1) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากขวัญ “ขวัญ”(Essence of life) คือ จิต วิญญาณ เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของร่างกายมนุษย์ โดยขวัญจะเจริญตามอายุ วัยเด็กจะขวัญอ่อน เมื่อเกิดการเจ็บป่วยอาจทำให้ขวัญล่องลอยออกจากร่างกาย จะต้องทำพิธีสู่ขวัญ หรือสอนขวัญ เพื่อรับขวัญให้กลับเข้าสู่ร่างกายผู้ป่วย ถ้าขวัญหาย ขวัญออกจากร่างกายมากน้อยเท่าใด จะเป็นสัดส่วนกับความเจ็บป่วย ขวัญออกมากป่วยมาก ถ้าขวัญออกไปหมดคือตาย ขวัญเป็นสิ่งรวมศูนย์ชีวิตแต่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ มีการทำพิธีสู่ขวัญ หรือเรียกขวัญเพื่อสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิต เช่น สู่ขวัญเด็ก สู่ขวัญคนป่วย เป็นต้น

2) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากผี หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน หรือเรียกว่าผีปู่ตา ในหมู่บ้านจะมีการตั้งศาลที่เรียกว่า "ศาลปู่ตา" เชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองลูกบ้าน และบนบานศาลกล่าว ขอในสิ่งที่ตัวเองต้องการได้ หรือความเชื่อเรื่องผีพ่อเชื้อ ผีแม่เชื้อ ผีประจำตระกูล หรือเรียกว่า ผีพ่อ ผีแม่ ที่อยู่ประจำบ้าน เมื่อลูกหลานแยกครอบครัวไปสร้างบ้าน ครอบครัวใหม่ หรือไปทำงานที่อื่นๆ แล้วก็ต้องกลับมากราบ ไหว้ จนเกิดพิธีกรรมบวงสรวง หรือ บูชา บ้านที่เป็นต้นตระกูลจะมีหิ้งบูชาพ่อเชื้อ แม่เชื้อ หรือ "ผีพ่อ ผีแม่" ความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลทั้งด้านบวกและด้านลบ ให้ทั้งคุณและโทษ ชาวบ้านยายคำเชื่อว่าต้องปฏิบัติบำรุงผีให้ดี หากความสัมพันธ์กับผีไม่ดี ชีวิตจะเดือดร้อนจึงต้องมีพิธีถอนบ่อนเสาะขึ้นในชุมชนปีละครั้ง ความเชื่อเรื่องผี เชื่อว่าผีที่ไล่กัดชาวบ้านมากที่สุดคือ ผีปู่ตา ซึ่งถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่มาคอยปกป้องรักษาลูกหลาน และคอยช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์ร้อน ชาวบ้านยายคำจะสร้างศาลปู่ตาไว้ที่ทางเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านยายคำมีความเชื่อในสิ่งลึกลับ พลังอำนาจลึกลับ อิทธิปาฏิหาริย์ ภูต ผี สาง วิญญาณ และมนุษย์ ประเภทต่างๆ ว่ามีอิทธิเดช หรือมีอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นสิ่งที่ควบคุมระบบธรรมชาติ ให้เป็นไปตามใจบงการของสิ่งเหนือธรรมชาติ เนื่องจากความไม่เข้าใจในกฎธรรมชาติ จึงอธิบายสาเหตุปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยพลังอำนาจลึกลับ บันดาล การที่จะให้ธรรมชาติอำนวยผลสิ่งที่ดีให้ตนได้ ก็ด้วยการปฏิบัติเอาใจพลังเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผู้บันดาลให้พอใจมากที่สุด พุดง่าย ๆ การจะเอาชนะธรรมชาติ หรือบังคับธรรมชาติได้ก็โดยการเอาอกเอาใจพลังอำนาจที่บงการธรรมชาติเท่านั้น จึงเกิดพิธีกรรมบวงสรวง เช่น ไหว้ อ้อนวอน ตามความ

เชื่อ³ นอกจากนี้ก็มีความเชื่อเดิมในเรื่องเวทมนต์ คาถา วิชา อาคม ไสยศาสตร์ เคราะห์กรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับอำนาจพลังลึกลับ อำนาจกายสิทธิ์ทั้งสิ้น

3) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและบุญวาสนา ชุมชนบ้านยายคำยังมีความเชื่อในเรื่อง “กฎแห่งกรรม” หรือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และเชื่อว่าคนทำดีเมื่อตายไปแล้วได้อยู่บนสวรรค์ และ คนทำชั่วจะตกนรก คนมั่งมี คนทุกข์ยาก ต่างถูกชะตากำหนดให้เกิดมาทุกข์ หรือ มั่งมี ดังคำกล่าวที่ว่า “บุญทำกรรมแต่ง” หรือ “แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แต่แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้” ถ้าต้นตระกูล เผ่าพันธุ์ ชาติกำเนิดดี หรือเลว ลูกหลานย่อมเป็นไปตามเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ วงศ์ตระกูล จะไม่ฝ่าเหล่าแตกออกไปได้ ดังคำว่า “เชื้อไม่ทิ้งแถว แนวไม่ทิ้งเหล่า” “ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น” แสดงว่า ใครเกิดมามีพ่อแม่เจ้าชะตาที่กำหนดให้เป็นไป และเกิดจากเผ่าพันธุ์โดยมามีอุปนิสัยตามต้นตอของผู้นั้น ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปได้ และเชื่อว่าแม้จะมีชะตากำหนดเพราะกรรมเก่า แต่ก็สามารถสร้างกรรมใหม่เปลี่ยนแปลงโชคชะตาให้ร้ายหรือดีได้ คนจะสุขหรือทุกข์ จะสูงส่งหรือต่ำต้อย เพราะกรรม ของตัว มิใช่เพราะชาติพันธุ์วรรณาดังที่คำกล่าวที่ว่า “คนจะเลวหรือดี มิใช่เพราะชาติกำเนิด แต่จะดีหรือเลวเพราะกรรมของตนเอง”⁴ รวมทั้งมีความเชื่อในเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิด เมื่อคนตายไป บางทีอาจกลับมาเกิดเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัวเดิมก็ได้ ตายไปแล้ววนกลับมาเกิดเป็นคนแล้ว อาจจะเป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นผี เป็นยักษ์ก็ได้ แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ เพราะอาศัยกฎแห่งกรรม จึงเวียนว่ายตายเกิด เพื่อชดใช้กรรมเก่าที่เคยทำมา เรียกว่าเกิดมาใช้กรรมเวร คนกว่าจะหมดกรรม

จากความเชื่อดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เกิดเป็นค่านิยม และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านยายคำ ที่มีวิถีชีวิตมีความเป็นอยู่อย่างสงบและเรียบง่ายอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีความสามัคคีกลมเกลียว เชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเครือญาติ มีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง การพึ่งตนเอง การเชื่อฟังผู้อาวุโสและผู้นำ มีความเชื่อและศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ ในเรื่องผี มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ดี และไม่มีความขัดแย้ง

พิธีเกะบอนเสรา:

“เกะบอนเสรา” เป็นภาษาเขมร แปลว่า ทำบุญบ้าน ชาวบ้านยายคำได้จัดพิธีกรรมนี้ในเดือนห้า (เมษายน) ของทุกปี ตรงกับวันขึ้น 13-15 ค่ำ เป็นวันที่สำคัญประจำปีอีกพิธีกรรมหนึ่งของชุมชนบ้านยายคำ เนื่องจากเป็นที่ทุกคนในหมู่บ้าน หรือลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดจะต้องมาบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง โดยทำพิธีเซ่นบวงสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ผีพ่อแม่ ผีปู่ ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษา ไร่นา) และเพื่อรำลึกถึงผู้มีพระคุณ ซึ่งจะคอยคุ้มครองดูแลคนในหมู่บ้านซึ่งดำเนินการดังนี้

³ สัญญา สะสอง, แนวคิดเชิงปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2544, หน้า 49-60.

⁴ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ(บาลี). เล่ม 25 ข้อ 306 หน้า 352. “น ชจุจ วสโล โหติ น ชจุจ โหติ พุราหุมโน กมมุนา วสโล โหติ กมมุนา โหติ พุราหุมโน”

1) วันขึ้น 13 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันเตรียมประเพณีที่วัดจะอัญเชิญพระพุทธรูป ผ้าไตร บายศรี สายสิญจน์ ชันน้ำมนต์ ช่วงหัวค่ำมีการสวดสะเดาะเคราะห์

2) วันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันที่สอง ช่วงบ่ายมีการแห่ขบวนรอบหมู่บ้าน ในขบวนมีการนำขบวนโดยผู้สูงอายุ และอัญเชิญพระพุทธรูปเดินนำขบวน ตามด้วยกลุ่มนางรำ ร้องรำ ขบวนดนตรี จะมีการสร้างร้านเทวดาขึ้นในสี่ทิศของหมู่บ้านเพื่ออัญเชิญเทวดา ผีพ่อแม่ ผีปู่ ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษา ไร่นา) มารับของเช่น ไห้ว เมื่อขบวนแห่รอบบ้านเรียบร้อยแล้วจะเดินวนที่โบสถ์ 3 รอบ จากนั้น ก็มีการอันเชิญธงไชโย เพื่อเชิญชุมนุมเทวดา โดยผู้อาวุโสในหมู่บ้านกล่าวคำสรรเสริญอันเชิญชุมนุมเทวดา ดังนี้ “(นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ 3 ครั้ง)” “ขออันเชิญเทวดาฟ้าดิน รุกขเทวดา พระแม่ธรณี พระแม่คงคาจากสวรรค์ชั้นฟ้า สิบหกชั้นฟ้า สิบห้าชั้นดิน พระจันทร์ พระพุธ พระอาทิตย์ สิบสองราศี พระเสาร์ นายสมุদ্บันฑูชี ท้าวเวสสุวรรณ นายทวารทั้งสี่ เจ้ากรรมนายเวรเทวดาในอดีตในปัจจุบันก็ดี

รูปที่ 2 ธงไชโย ขออันเชิญมารับเครื่องสักการบูชาที่ลูกหลานมาถวาย และให้พรให้ลูกหลาน ร่ำรวย มีสุขภาพดี เสนียดจัญไรหมดสิ้น ภาวันทุเม” เมื่อเชิญชุมนุมเทวดาแล้ว ก็มีพิธีเช่นสรงผิงตาที่ศาลปู่ตา ทางเข้าหมู่บ้าน โดยมีเครื่องเช่นสรงดังนี้ หัวหมู 1 คู่ ไก่ต้ม 1 คู่ อาหารคาวหวาน 9 อย่าง เหล้าขาว 1 ขวด จากนั้นกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านจะเปิดฝาขวดเหล้าขาว จดธูป เทียน อย่างละ 1 ดอก และกล่าวคำเชิญ ดังนี้ “ข้าแต่ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติๆทั้งหลาย ข้าพเจ้าพร้อมด้วยลูกหลาน ขออันเชิญท่านมารับเครื่องเช่น สังเวณีทั้งคาว หวาน ทั้งหลาย เหล่านี้ เชิญมารับประทานโดยทั่วกันเทอญ” จากนั้นผู้กล่าวนำจะเทเหล้าขาวที่ละหยดใส่อาหารคาวหวาน นานประมาณ 2-3 นาที จึงกล่าวคำลา ดังนี้ “เมื่อปู่ ย่า ตา ยาย รับประทานอาหารจนอิ่มสำราญทุกท่านแล้วขอให้ทุกท่านเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพด้วยเทอญ และลูกหลานขอเศษอาหารเหล่านี้ไปรับประทานต่อด้วย” จากนั้นก็นำอาหารออกไปแจกจ่ายกันรับประทานได้ เป็นอันเสร็จการเช่นสรงศาลปู่ตา จากนั้นจะไปเช่นสรงที่ร้านเทวดาสี่ทิศ โดยร้านเทวดาจะมีลักษณะดังนี้ สร้างด้วยไม้ไผ่ เป็นสามชั้น ชั้นบนสุดจะวางหมอน เสื้อผ้าขาวม้า ชั้นที่ 2 จะวางกองพระทรายปักด้วยธงสีขาวยาวโบโพธิ์ บาทรงเงิน - บาทรงทอง และชั้นล่างสุดจะวางบัต (บัต เป็นคำ เรียก ภาชนะที่ทำจากก้านกล้วย และเอาใบตองรอง แล้วนำมาใส่อาหารคาวหวาน เพื่อเช่นสรง เทวดา และผี) เมื่อเช่นสรงเทวดา ผีพ่อแม่ ผีปู่ ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษา ไร่นา) ด้วยบัตแล้ว จะมีคนนำกรวดน้ำให้เทวดา ผีพ่อแม่ ผีปู่ ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ)

ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) และสวดให้พรลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข ร่ำรวยเงินทอง ตลอดจนมีสุขภาพหายเจ็บไข้ เป็นอันเสร็จเรื่องการเซ่นสรวง จากนั้นตอนเย็น จะมีการสวดสะเดาะเคราะห์เป็นวันที่สอง

ภาพที่ 3 พิธีเซ่นไหว้ผีปูด

ภาพที่ 4 ร้านเทวดาและบัด

และ 3) วันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการตักบาตร ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้า จากนั้นตอนเย็นจะเป็นการสวดสะเดาะเคราะห์ รดน้ำมนต์ ผูกด้ายสายสิญจน์ข้อมูลลูกหลานโดยผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เป็นการเรียกขวัญให้ศาลให้พรเพื่อให้ อยู่ดีมีสุข หลังจากนั้นเป็นอันเสร็จพิธี ลูกหลานก็จะลาผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านกลับไปทำงานตามปกติของตนเองด้วยความสุขใจ

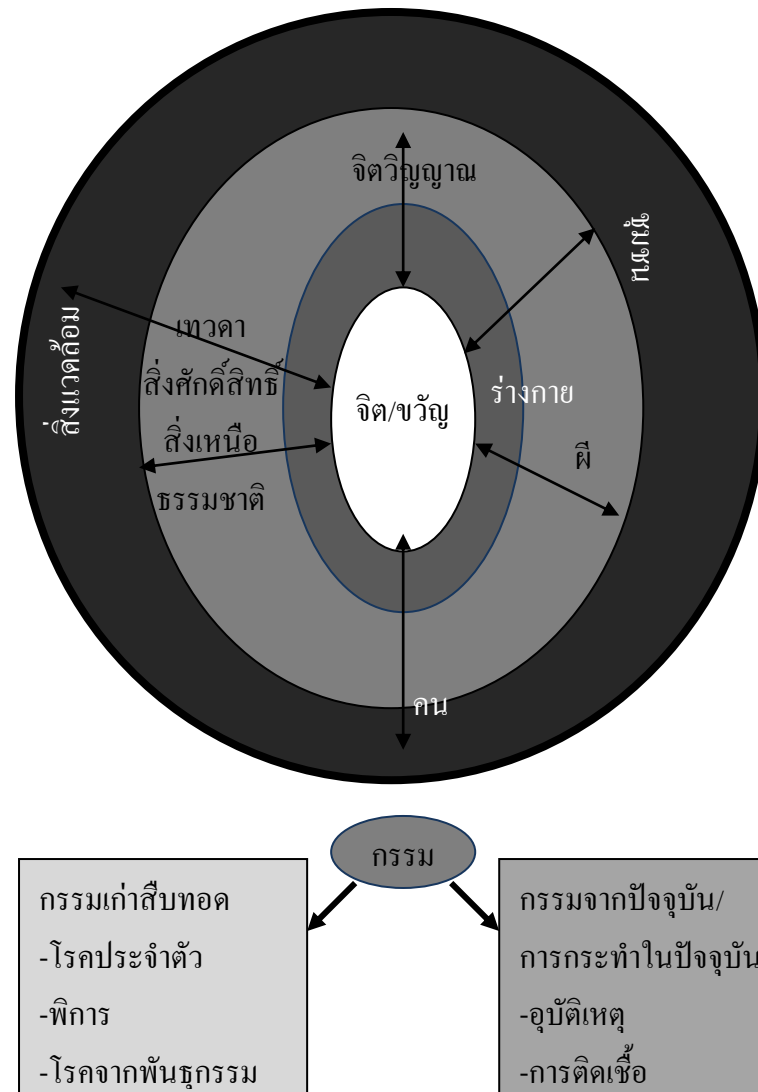
พิธีกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ วิถีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์กับศาสนา และพิธีกรรม การนับถือผีได้ทำหน้าที่สร้างศรัทธาให้ชาวบ้านยายคำมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า และมีความสุขในการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ตลอดจนลดความกดดัน หรือความโศกเศร้าในจิตใจ ในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวหรือคนในชุมชนต้องประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ สังคม โดยพิธีกรรม เกี่ยวกับการนับถือผี จะเกี่ยวข้องกับการทำนาทำไร่ เป็นการผลิตเพื่อบริโภค และแจกจ่ายผลผลิตในโอกาสประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีด้วย ด้านความสัมพันธ์กับการปกครอง ผีมีบทบาทต่อชาวบ้านยายคำให้ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม และยังสามารถทำหน้าที่ป้องกันการรุกรานทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก

ดังนั้นภูมิปัญญา “เถาะบอนเสราะ” สามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

- 1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
- 2) ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือในชุมชน
- 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย โดยทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน ซึ่งหมายถึง วิถีชีวิตของชุมชนที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพและเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวบ้าน

ยายคำ ซึ่งส่งผลต่อภาวะสุขภาพของคนในชุมชน พิธีกรรมนี้จัดเป็นเครื่องหมายแห่งการเคารพบนฐานคิดจากธรรมชาติที่เป็นจักรภพของชีวิตมนุษย์ต่อภาวะสุขภาพ ดังแสดงใน ผังภูมิที่ 1

“พิธีโกะบอนเสระ” กระบวนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

การมีสุขภาพดีของบุคคลย่อมผูกพันและเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก เริ่มตั้งแต่เกิดหากพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดพันธุกรรมของชีวิตใหม่ ทำแต่กรรมดี ปฏิบัติดี ทารกย่อมเกิดมามีสุขภาพดีโดยกำเนิด มีความสามารถของชีวิตใหม่จะเจริญเติบโตและอยู่รอดตามวงจรชีวิต เป็นขีดความสามารถที่มหัศจรรย์ยิ่งของสิ่งมีชีวิตที่เป็นไปตามกรรมที่ติดตัวมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่ต้องมีเงื่อนไขและปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐานที่เอื้ออำนวย เช่น มีอาหารประทังชีวิต มีน้ำสะอาดดื่มที่พอเพียง มีอากาศที่บริสุทธิ์ มีบ้านอยู่อาศัยที่ปลอดภัยถูกชะตาราตี โดยเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น นั่นคือ มีครอบครัวที่อบอุ่น จุนเจือ เลี้ยงดู ช่วยเหลือและเอื้ออาทรกัน ประคับประคองให้มีสุขภาพดีจนเติบโต

เป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพดีอย่างต่อเนื่อง มีสติปัญญาและพฤติกรรมของสังคม สืบจนถึงวัยชรา ก็เป็นไปตามครรลองแห่งเหตุและปัจจัยของวิถีการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ได้สั่งสมประสบการณ์และภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพสุขภาพให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและ เป็นปกติสุขตามอัตภาพ จนหมดลมหายใจอย่างสงบสุข กระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นภูมิปัญญา อันชาญฉลาดของมนุษย์ที่รู้จักใช้เหตุผล ใช้สติปัญญา ซึ่งคล็อด เลวี-สเตราส์ (Levi-Strauss, 1967) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส มองว่าระบบความคิดของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยระบบสมอง ประสาท จิตใจ และต่อมต่าง ๆ เป็นระบบที่ธรรมชาติให้มา ทำงานได้เองโดยอัตโนมัติ และเป็นไปอย่างมีเหตุผลในรูปของตรรกศาสตร์ (Logic) จะเข้าใจความคิดของมนุษย์เป็นรูปธรรมได้ โดยผ่านทางศิลปะ ความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ ระบบศาสนา ภาษาและระบบสัญลักษณ์

ภาพที่ 5 การแห่รอบหมู่บ้าน พิธีสะเดาะเคราะห์และพระทราย

“พิธีเถาะบอนเสาะ” เกิดจากความเชื่อที่ว่า การเจ็บป่วยเกิดจากการลบลู่ การผัดผี การไม่เคารพผี หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนเรื่องกรรมเก่าหรือกฎแห่งกรรม ทำให้เกิด “ขวัญหายหรือขวัญหนี” ส่งผลให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วย ดังนั้น จึงต้องใช้วิธีการบำบัดรักษาโดยการเซ่นไหว้หรือเซ่นสรวงผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อทำการขอขมา หลังจากนั้นก็จะบำรุงขวัญหรือปลดกรรมโดยการทำบุญ รดน้ำมนต์ เรียกขวัญ ตลอดจนการทำพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายออกไปจากชุมชนโดยการตั้งขบวนแห่ มีดนตรีร้องรำ ให้ร้องขับไล่ รดน้ำมนต์รอบๆ หมู่บ้านมีการตั้งร้านเทวดาสีมุมชุมชน พร้อมการเซ่นไหว้ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนในหมู่บ้านทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยจะมาร่วมเดินขบวนแห่นั้น ตลอดจนมีการร้องรำทำเพลง สนุกสนาน พูดคุยบอกเล่าแลกเปลี่ยนเรื่องราวต่างๆ ให้กันและกันฟัง ผ่านบ้านไหนก็จะมีกรรदनน้ำมนต์ ให้ศีลให้พรโดยผู้สูงอายุเพื่อให้บ้านนั้น มีความสุข ไม่มีสิ่งชั่วร้ายมาทำร้ายคนในบ้าน ตลอดจนปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป หลังจากแห่รอบหมู่บ้านก็จะมารวมกันที่วัด เดินรอบโบสถ์จำนวน 3 รอบโดยเดินวนซ้ายแล้วมารวมกันที่ศาลาวัดเพื่อทำพิธีเรียกขวัญ สะเดาะเคราะห์ต่อไป เสร็จจากการสะเดาะเคราะห์ ผู้สูงอายุหรือคนแก่เฒ่าในชุมชนจะผูกมื่อด้ายสายสิญจน์ ให้ศีลให้พรลูกหลานในชุมชน จากนั้นรุ่งเช้าในวัดถัดมาจะมีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระร่วมกันของคนในชุมชน หลังจากนั้นก็เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นลูกหลานที่มาจากที่อื่นหรือไปทำงานต่างจังหวัดก็จะกลับไปทำงานของตนตามปกติ

จะเห็นได้ว่า การมองสุขภาพในมิติทางวัฒนธรรมหรือมิติวิถีการดำเนินชีวิตนั้นเป็นการมองจากมุมมองสุขภาพดี (Good health approach) ตลอดช่วงชีวิตจากแรกเกิดจนตาย ซึ่งไม่ได้มองสุขภาพในแง่มุมมองของการเจ็บป่วย (Sick health approach) ที่มักจะมองจากโรคหรือการบำบัดรักษาเป็นหลัก กรณีตัวอย่างที่ศึกษาวิถีชีวิตของชาวหมู่บ้านยายคำ ตำบลยายแย้มวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ นับเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดในการนำมิติวัฒนธรรมมาดูแลสุขภาพ โดยเริ่มมองตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งจะเห็นได้ว่า วิถีในการดูแลสุขภาพนั้น มุ่งให้เกิดความสมดุลในด้านร่างกาย จิตใจ ครอบครัวยุทธศาสตร์ และสังคม ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับว่าเป็นภาวะพึ่งพาที่พอเพียงเหมาะสม กระบวนการรักษามุ่งรักษาจิตใจคนมากกว่ามุ่งรักษาโรค ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นลูกหลาน ที่มีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่ และเลื่อนไหลไปตามกระแสของวัฒนธรรมตามยุคตามสมัย นับว่า “พิธีเถาะบอนเสราะ” ก็เป็นอีกภูมิปัญญาหนึ่งที่เป็นกุศโลบายของคนในอดีตที่ใช้เป็นกระบวนการบำบัดรักษาโรค โดยใช้ชุมชนมีส่วนร่วม (Psycho supportive therapy) และเป็นรักษาแบบองค์รวม (Holistic health care) ฉะนั้นอาจเรียกได้ว่า “พิธีเถาะบอนเสราะ” เป็นพิธีกรรมบำบัด (Rituals therapy) หรือ จิตบำบัด (Psycho therapy) อีกแบบหนึ่งตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือหลักการทางการแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) นั่นเอง ซึ่งหากวิเคราะห์องค์ความรู้ของพิธีกรรมเถาะบอนเสราะ จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับภพภูมิของมนุษย์ ภพภูมิของพรหมหรือเทวดา และภพภูมิของมนุษย์ ซึ่งเป็นโลกทางนามธรรมอันสอดคล้องกับภูมิปัญญาด้านสุขภาพของอินเดีย ที่มีญาณวิทยาที่ว่า ด้วยความรู้เป็นการทำงานของจิต และการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อโลกถูกกำหนดโดยสภาวะทางจิตของผู้รับรู้ รวมถึงผีที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองให้มนุษย์ปฏิบัติต่อมนุษย์และธรรมชาติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และขวัญ ซึ่งเป็นนามธรรมที่อยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกายและทำให้ร่างกายทำงานได้ตามปกติ ความรู้ของอายุรเวทมีที่มาจาก “พรหม” (Brahma) ซึ่งหมายถึง สภาวะทางจิตที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเป็นสภาวะที่ไม่มีการแบ่งแยกหรือมีความแตกต่างระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ โลกทัศน์ทางนามธรรมแบบผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผี ทำให้การมองโลกของความจริงมิได้มีเพียงโลกที่เป็นวัตถุ (Shankar, 1966 อ้างจากในยงค์ดีตันติปิฎก, 2548 : 62) ซึ่งฐานความคิดของชุมชนบ้านยายคำ จึงเป็นมิติที่ต้องทำความเข้าใจว่ามีฐานการคิดที่แตกต่างจากการคิดแบบวิทยาศาสตร์แยกส่วน (Reductionism) เพื่อการทำความเข้าใจในการนำไปประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาต่อไป

สรุป

จากการศึกษาด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี (Historical Particularist) จากวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของโบแอส ผลจากการศึกษาทำให้เกิดมุมมองด้านสุขภาพในมิติวัฒนธรรม ทำให้ทราบว่าองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาที่เรียกว่า “พิธีเถาะบอนเสาะะ” เป็นวิธีการ

ภาพที่ 6 สัมภาษณ์ภาคทายก

เพื่อความอยู่รอดของบรรพชนในอดีตในการ ดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ ท่ามกลางสภาพทางธรรมชาติ และความ เชื่อดั้งเดิมทางศาสนา วัฒนธรรม ทำให้ ชาวบ้านยายคำ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตดังกล่าว ก่อให้เกิดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการ ดูแลรักษาสุขภาพพื้นบ้านดั้งเดิมแบบองค์รวมที่อธิบาย ที่อธิบายความสัมพันธ์ตั้งแต่การก่อเกิดชีวิตมนุษย์ สาเหตุของการเจ็บป่วย การบำบัดรักษาจนกระทั่ง

หมดอายุขัย โดยคำอธิบายเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จนอาจกล่าวได้ว่า วิธีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของ ชาวบ้านยายคำนั้นเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับระบบอื่นๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพครอบครัว การศึกษา วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา เหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงกัน อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว เครือญาติและชุมชน และองค์ความรู้ของการแพทย์ พื้นบ้านใช้หลักการของความเป็นเหตุเป็นผล คือ มองปัญหาความเจ็บป่วยของคนเราแบบองค์รวมไม่ แยกกาย-จิตออกจากกัน การบำบัดจึงเป็นการปรับสมดุลภายในร่างกายโดยใช้หลักการพึ่งตนเอง และใช้ ทรัพยากรจากธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ตามแนวทางของความเชื่อ ปรัชญา และภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังจะเห็นได้ว่าระบบการดูแลสุขภาพดั้งเดิมของชาวบ้านยายคำใช้พิธีเถาะบอนเสาะะนั้น มิได้แยกส่วน ออกจากชุมชนและยังแสดงบทบาทหน้าที่รับใช้ชุมชนตราบนานเท่านาน นอกเหนือจากหน้าที่ในการ ป้องกันส่งเสริม พืชพันธุ์ และดูแลบำบัดรักษาสุขภาพของคนภายในชุมชนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิต วิญญาณ เพื่อสร้างสรรค์กำลังใจแก่สมาชิกควบคู่กันไปด้วยเสมอ โดยรูปธรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นจาก หมอพื้นบ้าน หมอพระ หมอรำผีแถน ซึ่งเป็นปราชญ์ของชุมชน ที่นอกจากจะเป็นผู้ให้บริการด้านการดูแล บำบัดรักษาสุขภาพแก่คนในชุมชนแล้ว ยังได้รับบทบาทในฐานะผู้นำทางพิธีกรรม ศาสนาและสังคม เช่น พระครูถาวร (เจ้าอาวาส) ปู่พูน (มัคคทายก) ลุงเสนห์ (ผู้ใหญ่บ้าน) ย่าปลอด (หมอรำผีแถน) เป็นต้น แนวความคิดในเรื่องสุขภาพของชาวบ้านยายคำ มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งมี พื้นฐานสำคัญอยู่ที่การเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ ดำเนินชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ โดยบรรพบุรุษมุ่งสอนให้รุ่นลูกหลานเรียนรู้เพื่อ

จะอยู่รอดและสัมพันธ์ธรรมชาติ มิใช่ให้เอาชนะธรรมชาติ ทำให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต และสอดคล้องกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งผู้ศึกษามีความเห็นว่ 1) ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาต่างๆ ในทุกๆ ชุมชนเพื่อค้นหาองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นไว้ไม่ให้สูญหายไปพร้อมกับปราชญ์ชาวบ้าน 2) ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาต่าง ๆ สู่คนรุ่นต่อไป โดยการสร้างเครือข่ายทั้งในภาครัฐและเอกชน และ 3) ควรนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์และอธิบายเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นและผสมผสานกับองค์ความรู้ระบบอื่นให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้เหล่านั้นให้เป็นสากลและเพื่อเป็นทางเลือกของชุมชนในการพึ่งตนเองที่ยั่งยืนสืบไป

สัมภาษณ์

1. นางปลอด ชมพุกุล อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 26 หมู่ 5 บ้านยายคำ ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 31110, 25 พฤศจิกายน 2552
2. นายเสน่ห์ อยู่สาโก อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 บ้านยายคำ ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 31110, 25 พฤศจิกายน 2552
3. พระครูถาวร ธรรมนิมิต อายุ 55 ปี วัดบ้านยายคำ ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 31110, 25 พฤศจิกายน 2552
4. นายธวัชชัย ชินเสน อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ 7 ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 31110, 1 ธันวาคม 2552
5. นายพูน ทิมเหล็ก อายุ 81 ปี บ้านเลขที่ 1 หมู่ 2 ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 31110, 1 ธันวาคม 2552

หนังสืออ้างอิง

คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ**

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 – 2554). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ. (2544). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ**

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ประเวศ วะสี (2536). **องค์กรรวมแห่งสุขภาพ : ทัศนะใหม่เพื่อคุณภาพและการบำบัดรักษา.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ยงศักดิ์ ตันติปฏิภณ.(2548). **ญาณวิทยากับการแพทย์พื้นบ้าน : มิติที่ขาดหายไปของการศึกษาภูมิ**

ปัญญาไทย. ในเอกสารวิชาการลำดับที่ 42 เรื่องภูมิปัญญาสุขภาพปฏิบัติการต่อรองของความ
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น. รวมบทความการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 3
 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ : โอเอส พริ้นติ้งเฮ้าส์.

เสถียรโกเศศ (นามแฝง-พระยาอนุมานราชธน). (2515). **เมืองสวรรค์ และผีसांगเทวดา.**

กรุงเทพฯ : บรรณาคาร.

ลีปพนธ์ เกตุทัต. (2535), **ความรู้สู่อนาคต.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 หน้า 263.

อัจฉรา ภาณุรัตน์, 16 พย. 2550 ปาฐกถาในการประชุมวิชาการหลักสูตรการแพทย์แผนไทย
 ห้องประชุมทันตทวารวดีเจียร์เตอร์ อาคาร 31 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Boas, Franz. (1940). **Race, Language and Culture.** New York : Free press.

Geertz, C. (1973). **The interpretation of culture.** New York : Basic Book.

(1986). **Local knowledge : Further Essays in Interpretive Anthropology.**

New York : Basic Books.

Levi-Strauss, C. (1967). **Structure Anthropology.** New York : Anchor Books.

Will Durant. (1961). **The Story of Philosophy.** New York : Washington Squares Press. p. 59.

บทความปริทรรศน์

รอยไทยในสิบสองปันนา

ฉลอง สุขทอง

“เดินทางร้อยลี้ดีกว่าอ่านหนังสือหมื่นเล่ม...”

ผมอ่านเจอสำนวนนี้ที่นักเดินทางไทยคนหนึ่งเคยกล่าวไว้ มีความหมายโดยนัยว่าการได้ไปเห็นสถานที่ไม่คุ้นชิน เหตุการณ์ใหม่และผู้คนแปลกตาเป็นแรงจูงใจใฝ่รู้ที่ดีเสมอ ดีกว่าการโลดแล่นไปตามตัวหนังสือที่มีผู้บันทึกไว้ถึงแม้ว่าเรื่องราวเหล่านั้นจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม หลายเหตุการณ์ที่ไปประสบพบเห็นมาถูกเก็บใส่ไว้ในลิ้นชักของความทรงจำอย่างไม่มีวันลืม บางเรื่องถูกนำมาเป็นประเด็นการสนทนาในหมู่มิตรหรือสนทนากับความคิดของตนเองในบางห้วงบางเวลาช้าบ้างเร็วบ้าง การเดินทางล่องเรือยามกลางวันที่ใช้เวลายาวนานกว่าสิบชั่วโมงทำให้ผมมีเวลาทบทวนหาคำตอบให้กับเรื่องที่เป็นคำถามอยู่ในใจและลงเลงสยในสิ่งที่ตนพบเห็นมาเมื่อสองวันก่อนกับการเดินทางย้อนรอยไทยในสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ภาพในห้วงความคิดกับวิวทิวทัศน์แปลกตานอกหน้าต่างลำเรือที่มีขนาดความจุ 60 ที่นั่ง ตัดฉากสลับอยู่ไปมาทำให้เวลาในการเดินทางที่แสนจะเนิ่นช้าช่วยร่นระยะทางลงมาได้มากในความรู้สึก ตั้งแต่เช้าตรู่ที่เราเริ่มออกเดินทางจากท่าเรือที่หมู่บ้านกะลันปา (Ganlanpa) เมืองเชียงรุ่ง แคว้นสิบสองปันนา มุ่งหน้าลงใต้มาตามลำน้ำโขงสายน้ำที่เป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของผู้คนในชุมชนอุษาคเนย์ จนกระทั่งเรือเข้าเทียบท่าที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายของไทยเวลาก็พลบค่ำ นับเป็นการเดินทางไกลในสายน้ำที่ยาวนานที่สุดในชีวิต

หาดทรายขาว เกาะแก่ง ไตรกผา คดโค้งแห่งสายน้ำและธรรมชาติของสองฝั่งพาเอาจินตนาการของผมให้จมดิ่งอยู่กับมนานนับชั่วโมงตั้งแต่เรือจากท่าแม่น้ำโขงหรือแม่น้ำล้านช้างที่ชาวไตลื้อในสิบสองปันนาเรียกขานช่วงนี้มีสีใสสะอาดตา ระลอกคลื่นจากเรือแหวกคว้านผืนน้ำเป็นวงกว้างไล่เป็นระลอกไปกระทบแก่งหินสองฟากฝั่งเป็นฟองฟู นอกหน้าต่างลำเรือเห็นระดับสายตาขึ้นไปเป็นภูเขาสีเขียวสูงละลิ่ว สีเขียวที่เห็นเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่ปลูกได้ในเขตสิบสองปันนาคือยางพารา สินค้าที่เป็นการต้องการในตลาดอุตสาหกรรมใหม่ ภูเขายางพาราเรียงหน้ามาให้เห็นลูกแล้วลูกเล่าไกลสุดหูสุดตาหลายหมื่นไร่ (จีนต้องการยางพาราจำนวนมากในแต่ละปีเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมการผลิต) ผิดแผกแตกต่างจากเทือกเขาสองฟากฝั่งในลาวและเมียนมาร์ซึ่งเราล่องผ่านในเวลาต่อมาที่มีเพียงป่าไม้และไร่ นาปราย

การเดินทางในแม่น้ำโขงจีนเป็นฝ่ายผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวด้วยเหนือขึ้นไปในแผ่นดินใหญ่ในตอนกลางของประเทศ จีนได้สร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงไว้หลายแห่งทั้งเพื่อการเกษตรและผลิตกระแสไฟฟ้า ส่งผลให้ปริมาณน้ำมีน้อยการคมนาคมเดินเรือขนาดกลางในลำน้ำโขงด้านใต้เขื่อนจึงต้องอาศัยการ

ปล่อยน้ำจากเขื่อนลงมาช่วย ด้วยเหตุนี้การเดินเรือช่วงจากสิบสองปันนาลงมายังเชียงแสนจึงถูกผูกขาดโดยจีนเพียงชาติเดียว

ถัดจากท่าเรือกุยเล่ย์ ท่าเรือสุดท้ายชายแดนจีน เราผ่านเข้ามาสู่ดินแดนอันเป็นรอยต่อของสามประเทศ จีน เมียนมาร์ และลาว เรียกกันว่า สามเหลี่ยมมรกต ซึ่งได้ลงไปยังมีอีกหนึ่งรอยต่อของสามประเทศเช่นกัน แต่เป็นรอยต่อระหว่าง ไทย เมียนมาร์และลาว คราวนี้เรียกกันว่า สามเหลี่ยมทองคำ สมญานามที่ได้หมายถึงความงามความมั่งคั่งของดินแดนอุษาคเนย์โดยแท้

แถวทิวของป่าไผ่บนภูเขาสองฝั่งโขงทำให้ผมนึกโยงไปถึงวันวานที่เราเข้าชมสวนป่าดงดิบ (Forest Park) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงรุ่งมากนัก ที่นั่นถูกจัดสรรไว้ราวกับเป็นห้องรับแขกของมณฑลยูนนาน พืชพันธุ์ส่วนใหญ่ในสวนป่าเป็นป่าไผ่ร่มครึ้มลดหลั่นอยู่บนไหล่เขาและถูกโอบกอดไว้ด้วยสายหมอกหนายามเช้า ป่าไผ่เป็นแหล่งอาศัยของนกยูงในธรรมชาติ สัตว์ที่ชาวไตลื้อถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความสุข ความโชคดี ความงามและความดี ดังข้อความตรงปากทางเข้าสวนป่าที่เขียนเป็นภาษาจีน อังกฤษ และไทย มีใจความตอนหนึ่งว่า...

“Xeshuangbanna is the home of peacocks. In the eye of the Dai people, peacocks are symbols of happiness, beauty and good fortune...”

จากสวนป่าธรรมชาติจีนสามารถจัดการให้แตกต่างได้อย่างน่าสนใจ ผมจึงไม่แปลกใจที่เห็นนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนอย่างไม่ขาดสายจนรถไฟพานำชมในอุทยานให้บริการไม่ทัน ในสวนป่ามีนกยูงมากกว่า 300 ตัว ถูกปล่อยเลี้ยงให้หากินตามธรรมชาติแต่มีอาหารเสริมให้บางเวลา สัญญาณนกหวีดจากเจ้าหน้าที่ที่ให้อาหารสามารถเรียกนกยูงนับร้อยๆ ตัวให้บินลงมายังลานนัดหมายในเวลาเดียวกันจากขุนเขาที่อยู่รอบด้าน เราต่างแตกตื่นแทบไม่เชื่อสายตาตัวเอง ชัตเตอร์กล้องถ่ายภาพทุกตัวระร่ำถ่ายถี่ยิบเพื่อเก็บภาพความประทับใจ เมื่อได้เวลาเขาก็ทยอยบินจากไป ดอกย้ำความเป็นบ้านเกิดของนกยูงได้อย่างแจ่มชัด นอกเหนือจากภาพวาดและงานปูนปั้นนกยูงในอิริยาบถต่างๆ ที่ประดับประดาตกแต่งไว้ตามอาคารและตึกกรมบ้านช่องซึ่งมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในดินแดนสิบสองปันนา

ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าอาข่าเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของสวนป่าดงดิบที่ถูกรังสรรค์ขึ้นมาเพื่อการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชายเป็นจะเป้าหมายให้เข้าร่วมพิธีแต่งงานกับหญิงสาวชาวอาข่าเป็นการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในบรรยากาศสนุกสนานครื้นเครง แฝงไว้ด้วยการหารายได้จากค่าสินสอดที่เจ้าบ่าวจะต้องจ่ายและหวัละ 50 หยวนและการถ่ายรูปคู่เพื่อเป็นที่ระลึก

แม่น้ำโขงช่วงที่กั้นระหว่างเมียนมาร์กับลาวไหลคดเคี้ยวกระแสน้ำแรงและเชี่ยวกราดเพราะผ่านพื้นที่ภูเขาสูงมีเกาะแก่งและโขดหินน้อยใหญ่ตะปุ่มตะป่ำงดงามแต่เป็นอุปสรรคและอันตราย กัปตันเรือต้องใช้ทักษะและความชำนาญเป็นพิเศษ ไกด์บนเรือชี้ชวนให้ดูความงามของเกาะแก่งโขดหินหลายสีสันและรูปทรงพร้อมสาธยายความหมายเพื่อประดับความรู้

หินสีเขียวคือแร่ทองแดง

หินสีมันวาวออกสีน้ำตาลเข้มคือแร่แมงกานีส

หินขรุขระตะปุ่มตะป่ำสีดำแต่มันวาวเมื่อกระทบแสงแดดคือ ถ่านหิน

ก่อนนี้มีเกาะและแก่งหินมากมายในแม่น้ำโขงแต่เมื่อจีนเริ่มเปิดเส้นทางทางการสัญจรทางน้ำขึ้นเมื่อหลายปีก่อนก็ใคร่เปิดทำลายปราการด้านธรรมชาติเหล่านี้ลงไปบ้างพร้อมกับอ้างเหตุผลน่าฟังว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติทุกประเทศที่แม่น้ำสายนี้ไหลผ่านควรมีสติได้ใช้สายน้ำนี้ร่วมกันอย่างเท่าเทียม แต่เมื่อครั้งสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงในแผ่นดินของจีนเอง คราวนั้นประเทศเพื่อนบ้านของจีนในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหลายประเทศให้ความเห็นไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าวด้วยเกรงว่าการสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงตอนล่าง แต่จีนให้เหตุผลว่าเป็นเอกลักษณ์ของจีนที่สามารถกระทำได้เพราะแม่น้ำโขงไหลผ่านดินแดนของจีน ผมนึกในใจคนตัวใหญ่มักเสียงดังฟังชัดและมีเหตุผลที่น่ารับฟังเสมอ

การคมนาคมในแม่น้ำโขงเป็นช่องทางหนึ่งซึ่งจีนใช้ระบายสินค้าของตนมาสู่ประเทศในกลุ่มอินโดจีนตอนล่าง หากไม่นับรวมการคมนาคมขนส่งทางบกอีกหลายสายที่จีนได้สร้างเส้นทางมาจ่อชายแดนประเทศเพื่อนบ้านทั้งเวียดนาม ลาวและเมียนมาร์ โดยเฉพาะเส้นทางที่จีนสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างตัดผ่านตอนบนของลาวเข้าสู่ภาคเหนือของไทยมายังจุดผ่านที่กำลังจะสร้างเป็นสะพานเชื่อมไทย-ลาวแห่งที่สี่ ระหว่างอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายกับแขวงบ่อแก้วของสปป.ลาว ที่จะมีขึ้นในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ถนนสายนี้สร้างแล้วเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เรียกกันว่าเส้นทางสาย R 3 A ในการเดินทางเข้าไปเพื่อไปยังแคว้นสิบสองปันนาเราก็ใช้เส้นทางสายนี้ และได้เห็นศักยภาพแล้วว่าถนนสายนี้จะพัฒนาไปเป็นทางด่วนที่เชื่อมระหว่างจีนกับไทยในอนาคต เพราะแม้แต่ในวันที่เราเดินทางขึ้นไปยังได้สวนทางกับขบวนรถบรรทุกขนสินค้าลงมาจากจีนและแรลลี่ท่องเที่ยวหลายต่อหลายขบวนล้วนแล้วแต่มุ่งหน้ามายังประเทศไทย การเดินทางโดยรถยนต์ในวันนั้นจากชายแดนไทยผ่านแขวงบ่อแก้ว แขวงหลวงน้ำทาของลาวไปจนถึงหน้าด่านบ่อหานของแคว้นสิบสองปันนาเราใช้เวลาเพียงแค่ 6 ชั่วโมง แม้ว่าจะผ่านภูเขาสูงลูกแล้วลูกเล่า นับเป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์การค้าที่สำคัญยิ่งในอนาคตข้างหน้า

สิบสองปันนาคนจีนออกเสียงว่า ซีซวงปันนา (Xishuangpanna) เป็นแคว้นที่ตั้งอยู่ตอนใต้สุดของมณฑลยูนนาน มีเมืองคุนหมิงเป็นเมืองหลวง แคว้นสิบสองปันนาประกอบด้วยหนึ่งจังหวัด (นคร) สองอำเภอ คือ จังหวัดเชียงรุ่งหรือเชียงรุ่ง ในภาษาราชการจีนเรียกว่า “จิ่งหง” (Jinghong) อำเภอเมืองฮาย (Meng Hai) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกติดกับประเทศเมียนมาร์ และอำเภอเมืองล่า (Meng La) อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ติดกับประเทศลาว ตรงจุดผ่านแดนด่านบ่อหันที่เราเข้ามา

เมืองเชียงรุ่ง มีความเกี่ยวข้องกับตำนานทางพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น ตามตำนานเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านมารุ่งเช้าที่นี้พอดี จึงเป็นที่มาของคำว่า เชียงรุ่ง หรือ ดินแดนแห่งรุ่งอรุณ

ความหมายของคำว่า สิบสองปันนา มาจากการแบ่งเขตการปกครองในอดีตที่จีนแบ่งหัวเมืองในเขตสิบสองปันนาออกเป็น 12 หัวเมือง เรียกว่า 5 เมืองตะวันตก 6 เมืองตะวันออก (เมือง หมายถึง เมือง) โดยใช้แม่น้ำโขงเป็นหลักในการแบ่ง เมื่อบวกกับเชียงรุ่งอีกหนึ่งจึงกลายเป็น สิบสองปันนา ซึ่งประกอบด้วย

- 1) เมืองเชียงรุ่ง เมืองยาง เมืองฮ่า รวมเป็น 1 พันนา
- 2) เมืองแจ เมืองมาง เมืองเชียงลู เมืองออง รวมเป็น 1 พันนา
- 3) เมืองหลง 1 พันนา
- 4) เมืองหน เมืองพาน เมืองเชียงลอ รวมเป็น 1 พันนา
- 5) เมืองฮาย เมืองเจียง รวม 1 พันนา
- 6) เมืองงาด เมืองขาง เมืองวัง รวมเป็น 1 พันนา
- 7) เมืองหล้า เมืองบาน รวมเป็น 1 พันนา
- 8) เมืองฮิง เมืองปาง รวมเป็น 1 พันนา
- 9) เมืองเชียงเหนือ เมืองลา รวมเป็น 1 พันนา
- 10) เมืองพง เมืองมาง เมืองหย่วน รวมเป็น 1 พันนา
- 11) เมืองอุเหนือและอุใต้ รวมเป็น 1 พันนา
- 12) เมืองเชียงทอง เมืองฮู่ เมืองฮิปาง รวมเป็น 1 พันนา

ในแง่ภูมิศาสตร์แคว้นสิบสองปันนาตั้งอยู่บนเทือกเขาสูงมีป่าไม้เขียวชอุ่มปกคลุมอยู่ตลอดทั้งปี เป็นแหล่งเพาะปลูกไร่ชา ยาสูบ ข้าวและยางพาราจึงได้ชื่อว่าเป็นมรดกสีเขียวของจีน ความอุดมสมบูรณ์ของแคว้นสิบสองปันนามาจากความชุ่มชื้นของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่าน ชาวสิบสองปันนาเรียกแม่น้ำสายนี้ว่า แม่น้ำล้านช้างหรือหลันชาง สาเหตุที่เรียกเช่นนี้เพราะในอดีตเมืองเชียงรุ่งและดินแดนแถบนี้เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านช้างในยุคเก่า ก่อนที่จะอพยพลงใต้มาตั้งอยู่ยังเมืองหลวงพระบาง ความมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ของช้างป่าจนเป็นที่มาของชื่อแม่น้ำล้านช้างยังปรากฏให้เห็นเป็นสัญลักษณ์อยู่ทั่วไป อาทิ บริเวณชุ่มประดูโบราณของเมืองเชียงรุ่ง รูปปั้นและสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปตามตึกกรมบ้านช่องและข้าวของเครื่องใช้ของชาวไตลื้อ

สิบสองปันนาถูกจัดเป็นเขตการปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยเชื้อสายไทหรือไต (Xishuangbanna Dai Autonomous Prefecture) โดยมีข้อบังคับว่าผู้ว่าการและรองผู้ว่าการจะต้องเป็นชาวไตลื้อ ไตลื้อในสิบสองปันนานิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำล้านช้างและมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ในหมู่บ้านไตลื้อที่กะดั้นป่าอยู่ห่างจากเชียงรุ่งลงมาทางทิศใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ให้ชาวไตลื้อได้ใช้วิถีชีวิตของตนเช่นเดิมที่เคยเป็นมา สภาพบ้านเรือนที่เราเห็นเป็นหลังคาทรงปั้นหยาทำด้วยไม้ เสาบ้านวางอยู่บนตอหม้อทำจากหิน ฝาบ้านแฉ่นเอนลู่สวนบนบานขึ้นรับกับหลังคาเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของบ้านแบบไตลื้อ ไตลื้อบ้านผู้เฒ่าผู้แก่

ยังคงทอดผ้า ปั่นด้าย มีครกกระเดื่องตำข้าว กลางชุมชนมีวัดที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวไตลื้อคือวัดสวนหม่อน หรือมีชื่อที่เป็นทางการว่า วัดมหาราชฐานสุทธาวาส เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 1126 มีอายุมากกว่า 1400 ปี ถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของชาวไตลื้อ ลักษณะเป็นศิลปกรรมที่อ่อนช้อยสวยงาม คล้ายกับศิลปะแบบล้านนา ในสมัยที่จีนปฏิวัติวัฒนธรรมนอกจากได้ทำลายการสืบทอดเชื้อสายของ กษัตริย์แห่งเชียงรุ่งแล้ววัดทางพุทธศาสนาได้ถูกทำลายลงไปมาก แต่ชาวไตลื้อที่นี้ได้ใช้กุศโลบายอันแยบยลตบตารัฐบาลจีนในสมัยนั้นโดยปล่อยให้วัดนี้เป็นวัดร้างอยู่นานร่วม 20 ปี ไม่มีการทำกิจกรรมทางศาสนาใดๆ จึงสามารถรักษาวัดเอาไว้ได้ ภายหลังเมื่อมีการผ่อนปรนกฎระเบียบชาวบ้านจึงกลับมาบูรณะฟื้นฟูใหม่ ภายหลังเมื่อการคมนาคมไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้นวัดนี้จึงได้รับการช่วยเหลือทั้งในด้านเงินบริจาคและปัจจัยมากมายจากนักท่องเที่ยวชาวไทย หากมองอย่างผิวเผินเมื่อเราเดินอยู่ในชุมชนบ้านกะหล่นป่าให้ความรู้สึกคล้ายกับเราเดินอยู่ในชนบทไทยสักแห่งในภาคเหนือ ถึงแม้จะเป็นการรื้อฟื้นและปรุงแต่งขึ้นมาใหม่แต่บรรยากาศและกลิ่นอายเรายังคงสัมผัสได้อยู่

“เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” เป็นสำนวนความหมายทางประวัติศาสตร์ หมายถึง การกวาดต้อนเอาผู้คนต่างเมืองหรือต่างถิ่นให้มาอยู่ในดินแดนของตนเป็นวิธีการหนึ่งของการฟื้นฟูหรือสร้างอาณาจักร สมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองคนไทยก็เคยถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่หงสาวดีและมณฑลเฉยเป็นจำนวนมาก เรียกกันว่าพวก โยเดีย คือพวกที่มาจากอยุธยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ได้ทรงปลดปล่อยอาณาจักรล้านนาให้เป็นอิสระจากพม่าและได้โปรดเกล้าให้พระเจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าฟ้าเมืองน่านเวลานั้นยกกองทัพใหญ่ไปตีเมืองชายแดนต่างๆ เช่น เมืองเชียงตุง ของไตเขิน เชียงรุ่งของไตลื้อ เมืองพน เมืองยองแห่งสิบสองปันนาและกวาดต้อนเอาผู้คนมาไว้ที่เชียงใหม่ เชียงราย พะเยาและน่านเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันจึงมีชุมชนไตลื้อสืบทอดสายเลือดและวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดทางภาคเหนือของไทย นั่นเป็นตัวอย่างการอพยพระลอกหนึ่งของชาวไตลื้อญาติทางสายเลือดของคนไทย

ธัญญาศัยไมตรีที่มีต่อแขกของชาวไตลื้อนับว่าสูงยิ่งเช่นเดียวกับคนไทย ผมแวะขึ้นไปพูดคุยบนบ้านหลังหนึ่งตามคำชักชวนของเจ้าของบ้านที่เป็นหญิงวัยเลยกลางคนในหมู่บ้านกะหล่นป่า เราพูดคุยกันด้วยบทสนทนาง่ายๆ สำเนียงคล้ายภาษาเหนือหรืออีสานสามารถสื่อสารเข้าใจกันได้เกิน 60 เปอร์เซ็นต์ คำพูดที่สะดุดหู เช่น “มีลูกสองไต” “เฮ็ดการ” บ้านเรือนของไตลื้อมีห้องรับแขกขนาดใหญ่จัดว่าเป็นห้องที่สำคัญที่สุดในบ้าน มีไว้สำหรับต้อนรับแขกทำกิจกรรมต่างๆ และเป็นห้องนอนของแขก ส่วนห้องนอนของตนเป็นเพียงห้องเล็กๆ ไม่พิถีพิถันพอได้ซุกหัวนอน

ไม่ได้มีเพียงแต่ไตลื้อ สิบสองปันน่ายังมีคนเชื้อสายไทหรือไตอีกหลายกลุ่ม เช่น ไตจ้วง ไตดำ ไตเมา ไตชาย ไตหย่า ไตลาย แซ่ไต ฯลฯ แต่กลุ่มเหล่านั้นเป็นกลุ่มเล็กๆ เมื่อเทียบกับไตลื้อซึ่งมีจำนวนราว 300,000 คน ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อยและชาวเขาอีกหลายเผ่าอันเป็นที่มาของคำว่า สิบสองปันนาคืออาณาจักรของชนกลุ่มน้อย

เมื่อดวงอาทิตย์เริ่มลับขอบฟ้าเรือก็ลอยลำนำพาพวกเราเขยิบเข้าใกล้ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ ทุกขณะ ผมพาตัวเองออกมานอกห้องโดยสารของลำเรือเพื่อสัมผัสกับแสงสุดท้ายแห่งวัน ผั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นดินแดนของลาวแต่จีนมาทำสัญญาเช่าไว้ 99 ปี และสร้างเป็นคาสิโนขนาดใหญ่เปิดไฟสว่างไสวเพื่อเชิญชวนลูกค้า ผั่งตรงข้ามเป็นดินแดนของเมียนมามีแม่น้ำสายน้อยๆ สายหนึ่งชื่อแม่น้ำฮวกไหลจากเมืองเชียงตุงมาลงแม่น้ำโขงตรงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ เรียกกันว่า สบฮวก บริเวณสบฮวกในฝั่งเมียนมามีคาสิโนขนาดใหญ่ไม่น้อยหน้ากันแต่ที่นั่นเป็นการสัมปทานโดยนักการเมืองไทย ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำในปัจจุบันถูกผันให้เป็นแหล่งชูดทองของนักพนันทุกสัญชาติ

ในเหลี่ยมของฝั่งไทยมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ตรงปลายเหนือสุดของแดนสยาม สื่อสัญญาให้เราได้ว่าเราได้มาถึงดินแดนแห่งพุทธภูมิแล้ว พระพุทธรูปมีพระพักตร์ที่อ่อนช้อยงดงาม มีมุมเหมือนกล้วยหอมมีมุมที่ต่าง วัดหลวงเมืองลื้อ เป็นวัดขนาดใหญ่ถอดแบบจำลองมาจากวัดในภาคกลางของไทยทางการจีนปลูกสร้างไว้ใกล้ใจกลางเมืองเชียงรุ่ง มองในภาพรวมเหมือนกับเป็นจิตรกรรมตัวหนึ่งในการสร้างบ้านแปงเมืองเชียงรุ่งยุคใหม่ จุดสนใจอยู่ที่พระพุทธรูปปางห้ามญาติองค์ใหญ่ที่ประทับยืนเด่นเป็นสง่าอยู่ที่เชิงผา วัดเพิ่งจัดสร้างแล้วเสร็จมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ มีรถไฟมารับส่งนักท่องเที่ยวบริเวณ โบสถ์ วิหารถูกสร้างอย่างยิ่งใหญ่อลังการแต่ขาดความประณีต นักวิชาการบางรายถึงกับออกปากว่าเป็นเพียงภาพลวงตาหาได้สร้างจากจิตวิญญาณหรือความศรัทธาแต่อย่างใด กระนั้นก็ยังมีย่านท่องเที่ยวรวมอยู่ไม่ขาดสาย ผู้บริจาดภายในอุโบสถมีพานบายศรีและเงินบาทไทยเป็นจำนวนมาก ข้อมูลอีกด้านพบว่า แคว้นสิบสองปันนาถูกดัดแปลงวางตำแหน่งให้เป็นมินิสยาม (Mini Siam) สำหรับคนจีนเพราะในแต่ละปีมีคนจีนจำนวนมากหลั่งไหลมาเที่ยวประเทศไทยผันแปรตามฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของจีน เป็นเสมือนดินแดนหน้าด่านที่คอยกักกันคนจีนไม่ให้ออกนอกประเทศจึงสร้างวัดวาอารามแบบไทยและอนุรักษ์ชุมชนและวัฒนธรรมไตลื้อให้คงอยู่ มีร้านขายของที่ระลึกมากมายที่นำสินค้าไทยมาวางขายให้กับนักท่องเที่ยวชาวจีน สำหรับคนไทยเองก็ปรารถนาจะมาเที่ยวเพราะอยากเห็นความเป็นอยู่ของพี่น้องร่วมสายเลือดในแผ่นดินจีนที่เราจากมาตามบันทึกในหน้าประวัติศาสตร์

โกดที่ไปมาอยู่เป็นประจำให้คำจำกัดความไว้นำฟังว่า ปัจจุบันเชียงรุ่งเปรียบเหมือนเมืองที่ถูกเนรมิต จิตรกรรมก่อสร้างถูกวางไว้แล้วอย่างเป็นระบบ ความเปลี่ยนแปลงในเชิงวัตถุและสิ่งปลูกสร้างมิให้เห็นอยู่ตลอดเวลา เราสัมผัสได้ถึงคำกล่าวนี้นี้ กล่าวคือ รอบนอกของเมืองเชียงรุ่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่กำลังขยายตัวเพื่อรองรับการรุกคืบลงด้านทิศใต้ของจีน ปัจจุบันเส้นทางหลักจากคุนหมิงผ่านเชียงรุ่งมายังเมืองเมืองลำผานด่านเข้าสู่ประเทศลาวเพื่อมายังภาคเหนือของไทยในเส้นทางรถยนต์ ส่วนทางเรือจีนเป็นผู้ผูกขาดการเดินทางเชิงพาณิชย์แต่เพียงผู้เดียวในลำน้ำโขง ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นเป้าหมายและตลาดสินค้าสำคัญของจีนในอนาคต

“หนทางไม่ได้เดินเพียงสามวันหน้าก็ขึ้น ญาติพี่น้องไม่ได้ไปมาหาสู่กันก็หลงลืมสูญหาย” ผมจินตนาการถึงความหมายของประโยคนี้ในเรือล่องโขงจากลำปางจากเชียงรุ่ง แม้ว่าความก้าวหน้าทางด้าน

เทคโนโลยีและการคมนาคมขนส่งจะทำให้การไปมาหากันสะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน พี่น้องสามารถไปมาหาสู่กันได้ แต่ข้อกำหนดและพรหมแดนแห่งรัฐชาติก็เป็นอุปสรรคสำคัญที่กีดกันญาติพี่น้องให้แยกห่างจากกัน เอกลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวไตลื้อในแคว้นสิบสองปันนาคือภาพสะท้อนรากเหง้าความเป็นมาอย่างชัดเจนของศิลปะและวัฒนธรรมของคนไท-ไต ที่สืบทอดกันมายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น เป็นกระจกอีกบานที่ฉายอดีตภาพของบรรพบุรุษไทย

เรือกำลังจะเทียบท่าเชียงแสน ผมเฝ้าภาวนาในใจไม่อยากจะวันนั้นมาถึง...วันที่หยดหนึ่งของสายเลือดไทในแผ่นดินใหญ่จีน ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่งดงามของชาวไตลื้อต้องเลือนหายไปกับเมืองแม่

เดินทางหมื่นลี้เริ่มที่ก้าวแรก...จริงๆ

ภาสิตจินปทหนึ่งกล่าวไว้ ผมนึกทบทวนวนไปมาหลายรอบ

๖. อ้างนำโชค

อิศราพร สุขทอง

“...ข้าง ข้าง ข้าง น้องเคยเห็นข้างหรือเปล่า ข้างมันตัวโตไม่เบาจุกยาวๆ เรียกว่า งวง มีเขี้ยวโตงวงเรียกว่า งา มีหูมีตาหางยาว...”

จำได้ว่าเพลงข้างเป็นเพลงแรกที่ฉันสามารถจดจำและร้องได้ตั้งแต่สมัยเรียนอยู่ชั้น ป. 1 ซึ่งครูประจำชั้นสอนดิฉันและเพื่อนๆ ให้ร้องพร้อมกับแสดงท่าทางประกอบในงานวันเด็กเมื่อหลายสิบปีก่อน ภาพวันนั้นอาจสลับลางเลือนในความทรงจำเกี่ยวกับบรรยากาศของงานและผู้คน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงแจ่มชัดอยู่ในหัวรำลึกคือ ท่าทางที่พวกเราเด็กๆ ชูมือขึ้นเหนือศีรษะทำเป็นงวง และทำมือโค้งเป็นวงครึ่งวงกลมชี้ไปเบื้องหน้าทำเป็นงา บนเวทีชั่วคราวเตี้ยๆ ได้ต้นคอใหญ่โกล้งเสาดง รางวัลที่ได้จากการแสดง “ระบำข้าง” ในครั้งนั้นเป็นดินสอและสมุดที่ครูใหญ่มอบให้เมื่อจบการแสดง

สมัยเป็นเด็กนานๆ ครั้งฉันจึงจะได้พบเห็นข้าง ไม่บ่อยนักที่คณะข้างแสนรู้จะมาเปิดการแสดงโชว์ที่สนามหน้าโรงเรียน ที่มีแต่ข้างใช้งาน เป็นบางครั้งก็ความน่าข้างมาผูกมัดไว้ขายป่าท้ายหมู่บ้าน ยามว่างเว้นจากงานชักลากซุงให้พวกพ่อค้าไม้ เพียงคำบอกเล่าฉันเข้าใจได้ทันทีเพราะเด็กๆ จะพากันวิ่งหนีลงข้างทางทุกครั้งทีรถจอหน้บรรทุกซุงแล่นผ่านถนนลูกรังหน้าโรงเรียนหนีห่างไม่ให้ฝุ่นสีแดงเปื้อนติดเสื้อผ้า

เนื้อร้องเพลงข้างฉบับดั้งเดิมนั้นประพันธ์โดย คุณหญิงขึ้น ศิลปะบรรเลง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (พ.ศ. 2530) ปรมาจารย์ทางดนตรีไทยท่านหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่แต่งเพลงนี้ขึ้นในราวปี พ.ศ. 2500 เพื่อใช้ออกอากาศให้แก่โครงการวิทยุโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ แต่เนื้อร้องเพลงข้างฉบับดั้งเดิมของคุณหญิงจะแตกต่างไปจากที่ร้องกันอยู่เดิมนิดหน่อย กล่าวคือเนื้อร้องในท่อนที่สองจะร้องว่า “ข้าง ข้าง ข้าง...หนูรู้จักข้างหรือเปล่า...” เพื่อสอนบอกนักเรียน ครั้นเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปจะให้อะไรๆ เหมือนเดิมก็คงยาก และจากการทำโพลสำรวจกลุ่มตัวอย่างนักแสดงไทยที่ไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ เมื่อถูกชาวต่างชาติร้องขอให้ร้องและรำเพลงไทยเป็นหมู่คณะ เพลง “ข้าง” ก็จะเป็นหนึ่งในสองเพลงไทยยอดนิยมควบคู่กับเพลง “ลอยกระทง” ที่ถูกนำมาเสนอเพื่อต้อนรับแขกต่างชาติอยู่เสมอๆ

ข้างเป็นสัตว์ตัวโปรดที่อยู่ในความทรงจำของเด็กไทยมาทุกยุคทุกสมัย เพราะความที่มีตัวใหญ่ดูอู้ย้ายเขื่องซ่า แต่นิสัยน่ารัก เขื่อง อ่อนโยน และชาญฉลาดมีความจดจำดี มีความสามารถนำมาฝึกใช้งานได้ตามที่ต้องการ แต่ในปัจจุบันด้วยอิทธิพลของสื่อและกลเม็ดเด็ดพรายทางธุรกิจหากไปแหวกดู

ดวงใจน้อยๆ ของเด็กไทยยุคใหม่อาจพบว่า “หมีแพนด้า” หรือ “ทามาก็อตจิ” สัตว์อิมพอร์ตเข้ามานั่งอยู่ในใจแทนที่ช้างแล้วก็เป็นได้

ใช่เพียงแต่หัวใจดวงน้อยๆ ของเด็ก ผู้ใหญ่เองยามรำลึกถึงช้างก็มักมองในทางที่ดีเสมอเพราะทุกคนต่างตระหนักดีว่าช้างเป็นสัตว์ชั้นสูงเกี่ยวเนื่องอยู่กับสิ่งที่เป็นมงคลทั้งปวงและเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของไทย นับแต่อดีตประวัติศาสตร์สมัยกรุงสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงทรงทำยุทธหัตถีมีชัยต่อขุนสามชน เจ้าเมืองจตุรภุชราชธานีไว้ได้ สมัยกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิชนช้างกับพระเจ้าแปรแต่เสียที สมเด็จพระสุริโยทัยซึ่งแต่งองค์เป็นชายทรงเกรงว่าพระสวามีจะทรงได้รับอันตรายจึงทรงขับช้างเข้ากั้นไว้จึงถูกพระเจ้าแปรฟันพระศอสวรรคตอยู่บนคอช้างแต่การสูญเสียในครั้งนั้นไทยสามารถรักษาพระนครไว้ได้ และอีกครั้งหนึ่งที่สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาเช่นกันคือการทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงช้างนามเจ้าพระยาปราบหงสาวดี หรือ ช้างก้านกล้วย ในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันของเด็กๆ ชนศึกกับพระมหาอุปราชาแห่งหงสาวดี จึงสมควรแล้วที่คนไทยยกย่องช้างให้เป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองเพราะมีบุญคุณปกป้องบ้านเมืองมานับครั้งไม่ถ้วน

ในด้านการปกครองสมัยก่อนช้างหรืองาช้างถูกใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างนคร สมัยกรุงศรีอยุธยาช้างได้รับบรรดาศักดิ์เทียบเท่าชั้นขุนนาง ช้างเชือกหนึ่งอาจมีข้าทาสบริวารกว่าร้อยคน ทาสที่ต่ำที่สุดคือ “ตะพุนหญ้าช้าง” มีหน้าที่คอยเกี่ยวหญ้ามาให้ช้างตลอดชีวิต สมัยรัชกาลที่ 4 ไทยได้ส่งช้างไปให้ประธานาธิบดี “ลินคอล์น” แห่งสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นกำลังใจให้ผ่านพ้นอุปสรรคสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ ต่อมาสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ส่งช้างไปช่วยประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์หาเสียงจนได้รับชัยชนะการเลือกตั้ง

งานพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น พระราชพิธีงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉัตรมงคลหรือในงานพระราชทานเลี้ยงแก่พระราชอาคันตุกะ จะต้องมีช้างเผือกแต่งเครื่องคชาภรณ์ไปยืนที่แท่นเกยช้างด้านตะวันตกในพระบรมมหาราชวังเพื่อประกอบพระเกียรติยศ ซึ่งช้างเผือกถือเป็นหนึ่งในรัตนะ 7 ประการ ของพระเจ้าจักรพรรดิ อันประกอบด้วย จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คฤหบดีแก้ว และปริณายกแก้ว ช้างเผือกจึงเป็นของสูงและเป็นสมบัติของแผ่นดิน เด็กที่ได้ลอดท้องช้างเผือกจะไม่ค่อยป่วยไข้มีโรคภัย งามนายของช้างเผือกสามารถป้องกันอันตรายที่จะเกิดจากช้างได้ ขนหางของช้างเผือกสามารถป้องกันเสนียดจัญไรแก่ผู้ที่ได้ครอบครอง เรื่องอันเป็นมงคลเกี่ยวกับช้างเผือกมีอีกมากมายสาธยายกันไม่จบสิ้น

ในทางพุทธศาสนาช้างเผือกเป็นดังสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ในโพธิสัตว์ชาดก เป็นผู้ทรงกำลังมหาศาลค้าจุนจักรวาลและอภินิหารรักษาโลก ศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าพระพรหมสร้างช้างขึ้นจากเปลือกไข่สามารถเหาะเหินไปยังที่ใดก็ได้ พระคเณศหรือพระพิฆเนศเป็นเทพองค์หนึ่งซึ่งมีร่างกายเป็นคนครึ่งชะเป็นช้างได้รับการบูชานับถือว่าเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา และเทพแห่งการเอาชนะอุปสรรค

กล่าวได้ว่าทุกๆ ความเชื่อที่เกี่ยวกับช้างทั้งในอดีตและปัจจุบันต่างก็ยกย่องว่าช้างเป็นสัตว์สัญลักษณ์แห่งโชคลาภและความเป็นสิริมงคล มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ในหลายๆ ด้าน ทั้งความเชื่อ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วรรณกรรม การคมนาคมขนส่ง รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ ยุคปัจจุบันความสำคัญของช้างเริ่มลดน้อยลงเช่นเดียวกับจำนวนประชากรของช้าง ประมาณกันว่าทั่วทั้งประเทศไทยมีช้างเลี้ยงอยู่ในราว 3,000 เชือก ส่วนช้างป่าน่าจะมียูอยู่ประมาณ 2,000 เชือก บรรดานักอนุรักษ์ช้างต่างเป็นห่วงกันว่าช้างป่าจะสูญพันธุ์ไปก่อนช้างบ้านและจะสูญหายไปพร้อมกับภูมิปัญญาและประเพณีเกี่ยวกับช้างที่ถือปฏิบัติกันมายาวนาน ทั้งการคล้องช้าง (ตามหลักฐานพงศาวดารบันทึกว่า “พระเพทราชา” และ “พระเจ้าเสือ” เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงในการคล้องช้างมากที่สุด) การต่อช้าง การไล่ช้างเข้าพะเนียด การฝึกหัดบังคับช้าง และการเลี้ยงช้างทั้งของคนไทยและชนเผ่าต่างๆ เช่น ชาวกูยหรือชาขามู ก็ จะพลอยสูญหายไปด้วย

เมื่อเติบโตใหญ่วัยทำงานบุญบันดาลลิขิตให้ฉันได้มาใช้ชีวิตอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ “เมืองช้าง” ที่ใครๆ เรียกขานกัน ก็ได้มาพบมาเห็นช้างในอีกทางหนึ่งเป็นประเพณีและวิถีชีวิตความผูกพันระหว่างคนกับช้างของชนชาวกูย (กูยอะแนเจียง) ทำให้ฉันได้เรียนรู้และเข้าใจช้างในแง่มุมที่กว้างขึ้นอีก ความต่างคือที่นี้ชาวกูยเลี้ยงช้างที่สืบทอดการเลี้ยงช้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษเหมือนสมาชิกในครอบครัวไม่ใช่เพียงเพื่อใช้งานหนัก พวกเขามีวิถีชีวิตและกิจกรรมที่ดำเนินไปพร้อมกับช้างก่อนที่จะทำการใด ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับช้างและไม่เกี่ยวกับช้าง เช่นการสู้วัวช้าง การฝึกช้างและพาช้างไปทำงานต่างถิ่น ลูกสาวจะแต่งงานลูกชายจะบวช จะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ผีปะกำก่อนเสมอเพื่อให้ผีปะกำและวิญญาณของบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้และขอความมีโชคลาภในกิจการนั้น ๆ การล่อหึงช้างมีความเชื่อกันว่าจะเป็นสิริมงคลมงคลแก่ชีวิตเลี้ยงง่าย ตัวโต ไม่เจ็บไข้ ถ้าเด็กไม่สบาย ได้ล่อหึงช้าง 3 ครั้ง อาการเจ็บไข้ก็จะหายไป เมื่อถึงเทศกาลงานบวชนาคประจำปี งานประเพณีนี้จะขาดช้างเสียมิได้ เด็ก ๆ จะรอคอยการกลับมาของช้างพร้อมญาติพี่น้องของตน ถือเป็นการรวมญาติของคนและเป็นการชุมนุมช้างในครัวเดียวกัน เมื่อถึงเทศกาลทอดกฐินชาวกูยเลี้ยงช้างจะพาช้างกลับมาช่วยแห่องค์กฐิน ร่วมงานแต่งงานงานบุญเพื่อสืบสานงานประเพณีให้คงอยู่ต่อไป คติความเชื่อของชาวกูยจึงเกี่ยวกับช้างมาแต่โบราณและผูกพันมาตลอดชีวิต เพราะความใกล้ชิดผูกพันดังกล่าวช้างสุรินทร์จึงเป็นช้างที่เสมือนกับได้ผ่านการฝึกหัดมาช้านาน เป็นช้างแสนรู้สามารถทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการแสดงได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าฝึกช้างเต้นรำ ช้างเป่าแคน ช้างวาดภาพ ช้างเล่นห่วงยาง ช้างเตะฟุตบอล ฯลฯ ที่ต่อมาได้พัฒนามาเป็นเทศกาลงานแสดงช้างแฟร์ เพื่อนำเสนอตำนานผ่านการแสดงการแสดงช้างประจำปี 2503 จนถึงปัจจุบันงานประเพณีของจังหวัดที่สร้างชื่อให้โด่งดังไปทั่วโลกก็คือนงานแสดงช้างประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในแต่ละปีสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติ ช้างจึงเป็นสัตว์นำโชคเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนสุรินทร์และของคนไทยโดยแท้

บ้านหลังใหม่ของช่างไทยในวันนี้อยู่ที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การแสดงโชว์ การเดินป่า และในธุรกิจบริการตามโรงแรมและรีสอร์ท ขณะที่อีกด้านหนึ่งยังมีช่างเร่ร่อนขอทานไม่มีสังกัดอีกจำนวนหนึ่ง เหล่านี้เป็นผลพวงจากการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ รวมถึงสังคมของคนเลี้ยงช้างซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงอยู่ของช่างไทยในวันข้างหน้า และหากสังคมไม่ตระหนักและร่วมมือกันก็คงไม่มีใครบอกได้ว่านับแต่เนี่ไปช่างไทยจะเป็นสัตว์นำโชคที่ทำเงินทองเข้าประเทศได้อีกสักกี่มากน้อย ฉันเพียงได้แต่ภาวนาว่า ไม่อยากให้วันนั้นมาถึง วันที่เราเห็นช่างอยู่ที่ช้าง ขวดเบียร์ อยู่บนถุงปูนซีเมนต์ แฟ้มเอกสาร หรือในแผ่นสารถีที่ไม่มีชีวิตจริงของช่างหลงเหลือให้ได้สัมผัส

ฝากทิ้งท้ายไว้ด้วยโชคช้างและข้อคิดบางประการที่นักธุรกิจฝรั่งมองคนไทยและสังคมไทยแล้วสรุปออกมาเป็นจรรยาหรือนิยามอุปนิสัยคนไทยไว้ 4 ข้อ เรียกว่า 4 F's (อ่านว่า โฟร์-เอฟ) ใครจะเรียก F-4 (เอฟ-โฟร์) ก็ได้เช่นกันสุดแท้แต่ตามถนัด ประกอบด้วย

1) Face คนไทยมักหน้าใหญ่เสมอ ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า มีกรรมใหญ่หรือโหนกแก้มใหญ่ แต่หมายถึงเรื่องเกียรติเรื่องหน้าตาคนไทยให้ความสำคัญเอามากๆ เข้าทำนองเสียหน้าไม่ได้ฉิบหายค้อยว่ากัน

2) Friend คนไทยมีเพื่อนรักเพื่อนมาก ไม่ได้หมายความว่าคนชาติอื่นเขารักเพื่อนไม่เป็น แต่นิสัยคนไทยทู่แท้ ทู่ทู่สร้างเพื่อเพื่อนได้เสมอ อเมริกาเขามี “อเมริกันแชร์” บิลใครบิลมัน จ่ายใครจ่ายมัน แต่กับคนไทยใช้ไม่ได้เพราะในโฆษณาบอกว่า “เพื่อนกันน้อยกว่านี้ได้อย่างไร”

3) Family คนไทยเป็นคนรักครอบครัวเช่นเดียวกับชาติอื่นๆ แต่คนไทยมักอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ นอกจาก พ่อ แม่ ลูก แล้วยังมีปู่ย่า ตายาย น้ำอาหรือหลานเหลน บางทีมีทั้งบ้านเล็ก บ้านใหญ่อาศัยอยู่ในชายคาเดียวกันเรียกว่าครอบครัวขยาย (Extend Family) ชายฝรั่งเมื่อ แต่งงานกับหญิงไทยในชนบทเขาจึงเป็นเสมือนเสาหลักของบ้านต้องทำงานหนักขึ้นอีก 10 เท่า เขาไปคนบ้านคงล้มไม่เป็นท่า ฝรั่งจำพึงเข้าใจคนไทย!

4) Fortune หมายถึงความเชื่อเรื่องโชควาสนา สิ่งนี้เหมือนอยู่ในสายเลือดของคนไทยส่วนใหญ่ สังเกตได้จากกิจกรรมการงานต่างๆ เช่น ดอกเตอร์นักธุรกิจใหญ่ไฮโซในวงสังคมได้ฤกษ์ออกรถเบนซ์เวลาตีสามสามสิบเก้านาที ประมูลได้ทะเบียนรถที่ลงท้ายด้วยเลข 9 จัดที่นั่งทำงานตามหลักฮวงจุ้ยบนออฟฟิศชั้น 9 แต่บอกกับผู้อื่นไปว่าตนไม่ได้เชื่อเพียงแค่ไม่ลบหลู่

การศึกษาอุปนิสัยของคนไทยแล้วกลั่นสรุปออกมาอย่างตรงประเด็นเช่นนี้ทำให้นักธุรกิจต่างชาติจับทิศทางการเอาใจผู้บริโภคในหมู่คนไทยได้แวดวงการตลาดเรียกว่า อ่านขาด หรือ อ่านกิน บทสรุปในข้อที่ 4 จึงนำไปสู่การปิดประเด็นเรื่อง ช. ช้างนำโชค ที่ว่าด้วยตำราหมอดูโบราณตามแบบอย่าง “คชลักษณะ” เป็นเรื่องของการทำงานทายทักโชคชะตาอย่างง่าย เพียงแต่ทำนจำ วัน เดือน ปีเกิดของตัวเองได้แล้วนำมา บวก (ไม่มีลบ) คูณ หาร กันเข้าท่านก็จะทราบดวงชะตาตามคำทำนาย

วิธีการคือ ให้นำ วัน เดือน ปี เกิดมาบวกกัน ได้คำตอบเป็นเท่าไรให้เอา 7 คูณ แล้วเอา 9 หาร ได้คำตอบออกมาอย่างไรไม่ต้องไปใส่ใจเพียงให้ดูเศษที่เหลือ แล้วนำมาเทียบกับคำทำนายโชคชะตาราศีตามตำรา “คชลักษณ์” ได้ ดังตัวอย่าง

สมศรี เกิดในวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 สามารถคำนวณได้ดังนี้ $(29+5+2500 = 2,534)$ จากนั้นก็เอา $2,534 \times 7 = 17,738$ แล้วจึงนำ 9 ไปหาร 17,738 คำตอบที่ได้คือ 1,970.8888 แล้วนำเพียงเศษ 8 มาทำนายชะตาราศีตามตำแหน่งที่ตก

เศษ 0 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “หูช้าง” ทำนายว่าดีและไม่ดีเท่าๆ กัน คือได้ยินข่าวดีและไม่ดีบ่อยๆ ฐานะของท่านดีบ้างไม่ดีบ้าง รวยจนพอๆ กันหมุนเวียนไปตลอดชีวิต

เศษ 1 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “งวงช้าง” ทำนายว่าท่านเป็นคนที่หาทรัพย์เงินทองได้มากและบ่อยแต่เก็บไม่ได้ ไม่มีเหลือเก็บ

เศษ 2 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “งาช้าง” ทำนายว่าท่านเป็นคนใจแข็ง ถ้าเป็นผู้ชายได้เป็นทหารจะดี หากเป็นผู้หญิงจะเป็นคนที่มีความรู้ดีเฉลียวฉลาด ฐานะของท่านจะเจริญรุ่งเรืองเต็มที่เมื่อวัยประมาณ 30 ปี ต่อไปจะตกต่ำลงจึงควรประหยัดทรัพย์ให้มาก อาจลำบากเมื่อตอนชรา

เศษ 3 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “เท้าช้าง” ทำนายว่าหากท่านไปแสวงหาโชคลาภต่างเมืองต่างถิ่นจะดี ฐานะของท่านจะสมบูรณ์พูนสุขไม่ลำบาก

เศษ 4 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “ลิ้นช้าง” ทำนายว่าท่านเป็นคนเจ้าชู้ เป็นผู้ชายดีแต่เป็นผู้หญิงไม่ดี

เศษ 5 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “ท้องช้าง” ทำนายว่าท่านเป็นคนที่เก็บเงินเก็บทองได้ดี ฐานะของท่านบริบูรณ์มีหลักฐานมั่นคง หากเป็นผู้ชายมีอาชีพเป็นหมอจะดี หากเป็นผู้หญิงเป็นแม่บ้านที่ดี

เศษ 6 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “กบช้าง” ทำนายว่าตอนต้นชีวิตท่านจะลำบาก (ก่อนอายุ 30 ปี) แต่ต่อไปจะมีอุดมด้วยธนสารสมบัติ มีความสุขตลอดชีวิต

เศษ 7 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “หางช้าง” ทำนายว่าท่านจะต้องพบกับเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอยู่บ่อยๆ ตั้งตัวสร้างฐานะได้ค่อนข้างลำบาก

เศษ 8 ดวงชะตาท่านตกอยู่ที่ “ปากช้าง” ทำนายว่าท่านจะเป็นคนที่มีความสุขมีโชคลาภอยู่เนื่องๆ บริบูรณ์ด้วยธนสารสมบัติ

คำแนะนำเพิ่มเติม ตามตำราบอกกล่าวเพียงเศษ 0 ถึง 8 ไม่มีเศษ 9 ดวงชะตาราศีของท่านตกอยู่ที่ตำแหน่งใดของช้างก็เชิญพิจารณาเอาเองเถิด จะดีบ้างร้ายบ้างก็ช่างปะไรเพียงอย่าไปงมงายให้มากนักเพราะจะอย่างไรช้างก็เป็นสัตว์ที่สูงส่งเป็นมงคลทั่วทั้งตัวอยู่แล้วและหากคำทำนายทายทักจะคลาดเคลื่อนไปบ้างก็จงอย่าได้คิดมากให้ถือซะว่า “คชสารสี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง”

เอกสารอ้างอิง :

- โชโรดา ซาลวาลา. (2545.) **ช้างผู้มีคุณ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ฮ. ไพรยวัล. (2481.) **ช้าง : ภูมิรู้เรื่องช้างฉบับพิศดารที่สุด**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์หัว
เขียง.
- Fang Sam. (2006.) Thai Elephants. Chiang Mai : ACTS.
- ศรัณย์ ทองปาน. (2550.) **ช.ช้าง กับ ค.คน**. กรุงเทพมหานคร : สารคดี.

โดย นายกิตติพงษ์ เกตุฤทธิ์
นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

คีตเทพ เสียงจากสรวงสวรรค์ สุดดนตรีบำบัด

พินคำนี้มาจากภาษาบาลีว่า " วิณา " เป็นเครื่องดนตรีที่มีสาย รูปร่างต่าง ๆ กันต้นกำเนิดมาจากसानธุของ
นายพราน เมื่อตีหรือปล่อยลูกธนูจะเกิดเสียงดังขึ้น จึงมีวิวัฒนาการมาเป็นพินตามลำดับจากหลักฐาน
ที่นักโบราณคดีค้นพบนั้นเชื่อว่า พินมีมาแล้วประมาณ ๒๕๐๐ ปีก่อนพุทธกาล

พวกนักโบราณคดีทำรูปพินคล้ายธนูแต่มีไม้ ๒ ท่อนต่อกันใช้สาย ๔ สาย หรือ สาย ๕ สาย ซึ่งระหว่างไม้ ๒ ท่อน
ซึ่งเรียกเป็นภาษาเข่าว่า " แนบคำ " (Nanga)

ในอียิปต์ ประมาณ ๑,๑๐๐ ก่อนพุทธกาล มีพินหลายชนิดหลายขนาด มีสายน้อยบ้างมากบ้าง รูปร่างคล้ายสระ " ๐ "
ตรงโคนทำเป็นโพรงมีเสียงก้องกังวานพบที่นครธีบิส

ในกรีกพินมีรูปร่างคล้ายกบหรือคางคกท่อนหลังที่ตัดขานำออกโดยใช้ไม้ ๒ ท่อนต่อที่โพรงกระโหลกแล้วดึง
ปลายให้โค้งเข้าหากัน ตรงปลายสุดมีไม้หรือเหล็กยึดให้เป็นราวไว้แล้วมีสายตรึงโยงกับราวไปที่ตัวโพรงดูแล้วเหมือน
กบหรือคางคก กรีก นิยมพินตั้งแต่ ๓ ถึง ๑๐ สาย เรียกว่า ไลรา (Lyra) หรือ ไลร์ (Lyre) ซึ่งเป็นดนตรีที่มีเกียรติใช้กับ
เทพเจ้าหรือวิญญาณแห่งสรวงสวรรค์ เช่น เทพอพอลโล ซึ่งเป็นเทพแห่งศิลปะด้วย

ในจีนมีพินหลายชนิดหลายสาย เช่น พินหลั่ว

ในประเทศไทยเราเข้าใจกันว่า พินใช้กันมาแล้วตั้งต้นเป็นอาณาจักรสุโขทัยหรืออย่างช้าก็สมัยอาณาจักรทวารวดี
ส่วนภาคอีสานนั้นได้รับอารยธรรมจาก อินเดียผ่านมายังขอม สมัยฟูนาน ส่วนทางภาคเหนือหรือลาว ได้รับอารยธรรม
พุทธ ศาสนาอย่างเดียวมাত্রตลอดไม่เปลี่ยนแปลงดังทุกวันนี้

ที่เราจะพูดถึงตอนนี้คือ **กระแสร่ม** เครื่องดนตรีโบราณของอินเดีย ที่มีวิวัฒนาการมาจากพินธนู รับมา
จากอารยธรรมกลุ่มซูเมอร์ (Sumerians) ที่มีความเจริญมากในแถบเมโสโปเตเมีย ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของ
แม่น้ำไทกริสเมื่อประมาณ ๔๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ดันตริกะ มีปรากฏในคัมภีร์ "อุปเวท" เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่อง
ราวเกี่ยวกับดนตรียารักษาโรค ฯลฯ

กระแสร่ม เป็นเครื่องดนตรีที่มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น พินน้ำเต้า ดันตริกะ เป็นต้น

กระแสร่ม เป็นคำเขมร **กระแสร** หมายถึง เส้นเชือก **ร่ม** หมายถึง หนึ่ง
ดังนั้นกระแสร่ม จึงมีความหมายว่า**เส้นเชือกสายเดียว*** นั่นเอง

* ทำให้คิดถึง การใช้ชีวิตที่มีเพียงหนึ่งเดียว ใจหรือไม่ว่า เราควรจะใช้ชีวิตด้วยความระมัดระวัง และมีสติ อยู่เสมอ
การเล่น กระแสร่ม อาจเป็นการพิจารณาถึงหารูปแบบหนึ่ง ก็ได้? : บันทึก ผู้เขียน

เฮอร์, แชสมุข เชือกหนึ่งเส้น

เฮอร์ แชส (ขแส) เชือก

ร่ม มุข หนึ่ง

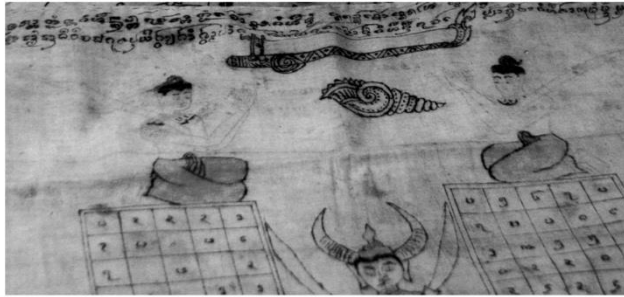
* จาก วรรณกรรมเขมร ภาค ๑ พุทธศาสนบัณฑิตเขมร ๒๕๑๑

คำว่า กระแสร่ม เป็นคำเขียนของผู้เขียนเอง

4

รูปวาดต้นแบบของผู้เขียน

8. ผ้ายันต์อันโบราณของไทยใหญ่มียุร้อกว่าปี
ปรากฏรูปเขียน กระแสร่มอยู่ด้วย

เชือกสายเดี่ยว (กระแสร่ม)

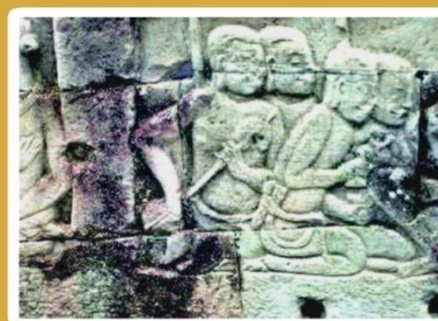
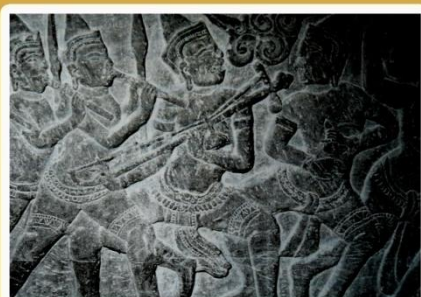
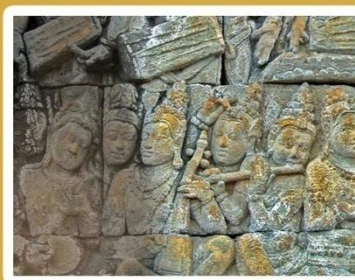
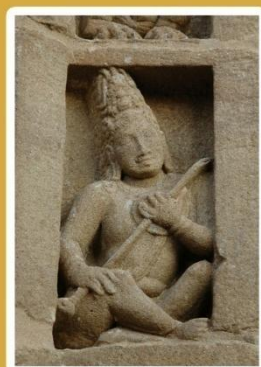
สู่การบำบัดด้วยเสียง

กระแสร่มเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการสวดมนต์ติดต่อกับเทพเจ้า แต่มาปรากฏว่าในวัฒนธรรมเขมรใช้ดนตรีชนิดนี้ร่วมกับวงกันคนตรีม ใช้ประกอบพิธีกรรมการรักษาแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า “ป็นโกลมมวด” คำว่า ป็นโกล แปลว่า การเข้า มมวด แปลว่าแม่มด ดังนั้น ป็นโกลมมวด แปลว่า การเข้าแม่มด การเข้าทรงแม่มด ทำนองเดียวกับการพ้อนผีฟ้าทางภาคอีสานตอนบน ป็นโกลมมวดถือเป็นพิธีกรรมการเล่น มีจุดประสงค์เพื่อบำบัดรักษาโรคต่างๆ หรือเพื่อเป็นการไถ่โทษ ขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้กระทำการล่วงเกิน ทั้งโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม นิยมเล่นกันในหมู่ผู้คนที่พูดภาษาเขมรสูงซึ่งอาศัยอยู่ในเขตแถบอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ศรีสะเกษ

เรื่องดนตรีบำบัดจากงานวิจัยของผู้เขียนพบว่า เสียงของพินน้ำเต้า หรือกระแสร่ม เสียงที่เกิดขึ้นเป็นเสียง Overtones Harmonic หรือเสียง Upperpartial ไปซึ่งเป็นเสียงที่มีความถี่สูงกว่าเสียงธรรมดาประมาณ 1 octave ขึ้นไป เสียงจะเข้าไปกระตุ้นสมองส่วนไฮโปทาลามัส (Hypothalamus) และ ต่อมใต้สมอง (Pituitary gland) ให้หลั่งสาร “เอ็นโดฟินส์” (ENDORPHINES) อันเนื่องมาจากเป็นสารเคมีจำพวกเดียวกับฝิ่นจึงมีฤทธิ์บรรเทาอาการปวด (Analgesia) และทำให้รู้สึกสุขสบาย (Sense of well-being) เมื่อสารเอ็นโดฟินส์ที่หลั่งออกมาจะเข้าไปจับกับตัวรับ (receptor) ชนิด Opioid ในสมอง ก็จะมีผลโดยรวมทำให้เกิดการหลั่งของสารโดปามีน (Dopamine) มากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อร่างกายต่างๆ เช่น บรรเทาความเจ็บปวดเกี่ยวข้องกับสมดุล ความหิว การนอนหลับ ระบบไหลเวียนโลหิต ระบบหายใจ ระบบควบคุมอุณหภูมิของร่างกาย นอกจากนี้ยังมีผลต่อการควบคุมการสร้างฮอร์โมนเพศ (sex hormones) และที่สำคัญสารเอ็นโดฟินส์สามารถส่งเสริมการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย (Immune system)

โดยมีการศึกษา Chlan, L., & Tracy, M. F. และได้รายงานถึงผลของการหลั่งสารเอ็นโดฟินส์ในสมองมากขึ้น จะเกิดการกดการทำงานของฮอร์โมนที่หลั่งเมื่อร่างกายเผชิญกับสภาวะที่เครียด (Stress hormone) เช่น อะดรีนาลิน (Adrenaline) จึงมีผลทำให้เนื้อเยื่อต่างๆ ผ่อนคลายมากขึ้น ทำให้อาการปวดบรรเทา และส่งผลทำให้หลอดเลือดขยายตัวได้ดีขึ้น ทำให้เม็ดเลือดขาวเดินทางเข้าไปฆ่าเชื้อโรคหรือสิ่งแปลกปลอมได้ดีขึ้น โอกาสเจ็บป่วยก็จะลดลง ทำให้สุขภาพแข็งแรงขึ้น

*อัน เป็นเครื่องรางล้านนา มีความหมายว่า “รักมาก” ดร. วิลักษณ์ ตรีปาษา

1. พระศิวะ (Kailasanatha, kanchipuram)
ในอินเดียตอนใต้

2. บุโรพุทโธ (Borobudur)
เมืองยอกยาคาร์ตา (Yogyakarta) ประเทศอินโดนีเซีย

3. สตรีเล่นพิณ เจดีย์หมายเลข 10 เมืองโบราณคูบัว
จังหวัดราชบุรี

4. รูปกนิษฐาที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

5. รูปคณะดนตรี ปรากฏอยู่บนผนังด้านหนึ่ง
ในปราสาทนครวัด

6. ชาวบ้านเล่นพิณ ปรากฏอยู่บนผนังด้านหนึ่ง
ของปราสาทบายนในเขตนครธม

7. ผู้เขียนขณะลงพื้นที่สำรวจในนครวัด นครธม
และปราสาทบายน

เครื่องดนตรี กระแสร์มูยใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรม โดยมีความเชื่อว่าเสียงของกระแสร์มูยจะดังไปถึงพระกรของเทพเจ้าและยังใช้เป็นสื่อที่ใช้ติดต่อกับเทพเจ้าได้ ทั้งยังบรรเลงเพื่อบูชาเทพเจ้าด้วยเสียงของกระแสร์มูยยังใช้รักษาโรคได้ เครื่องดนตรีนี้ปรากฏเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย พบหลักฐานในพุทธศาสนา และศาสนาฮินดู และยังได้ส่งอิทธิพลความนิยมในเครื่องดนตรีชนิดนี้มายังดินแดนอุษาคเนย์ ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในงานศิลปกรรมต่างๆ มาหลายยุค หลายสมัย ในดินแดนแถบนี้ อาทิ สมัยทวารวดี ที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม เจดีย์หมายเลข ๑๐ เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี สมัยศรีวิชัย ที่บุโรพุทโธ เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย สมัยนครวัด ที่ปราสาทนครวัด และที่ปราสาทบายน ในเมืองพระนครเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เป็นต้น แล้วแพร่เข้ามาทางอาณาจักรล้านนา จนเกิดการคิดแปลงเพิ่มสายเข้าไปจนเปลี่ยนไปเป็นพิณเบ็ยะ ในที่สุด

คลื่นเสียงมีผลต่อร่างกาย ดังตารางต่อไปนี้

Deita	01-3Hz	deep sleep, lucid dreaming, increased immune functions, hypnosis
Theta	3-8Hz	deep relaxation, meditation, increased memory, focus, creativity, lucid dreaming, hypnagogic state
Alpha	8-12Hz	light relaxation, "super learning", positive thinking
Low Beta	12-15Hz	relaxed focus, improved attentive abilities
Midrange Beta	15-18Hz	increase mental ability, focus, alertness, IQ
High Beta	above 18Hz	fully awake, normal state of alertness, stress and anxiety
Gamma	40 Hz	associated with information-rich task

กระแสร่ม เป็นพินสายเดี่ยว กระโหลกพินทำจากผลน้ำเต้าผ่าครึ่ง เอาทางจุหรือขั้วมาเจาะตรงติดกับไม้คันทวน หรือ "ทวน" ใช้สายยาวประมาณ 78 ซม. ใช้สายทำจากเอ็นสัตว์ ต่อมาใช้ไหมและสายหวาย(ในปัจจุบันใช้สายเอ็น) ซึ่งผ่านจากด้านปลายไปยังด้านโคน (ด้านที่มีกระโหลก) ซึ่งมีลูกบิด 1 อัน สำหรับบิดสายให้ตึงหรือหย่อน เพื่อให้เสียงสูง หรือ ต่ำ วิธึเล่น เอากระโหลกพินประกบติดกับอกเบื้องซ้ายของผู้เล่น โดยใช้มือซ้ายจับคันทวน แล้วใช้มือกด หรือเหยียดสายให้ตึงหรือหย่อน ใช้มือขวาตีสายให้เกิดเสียง โดยเสียงที่เกิดขึ้นเป็นเสียง Overtones Harmonic หรือเสียง Upperpartial เป็นทฤษฎีทางเสียงอย่างเดียวกับ Pythagorus ของชาวกรีกโบราณ ซึ่งเป็นเสียงที่มีความถี่สูงกว่าเสียงธรรมชาติประมาณ 1 octave ขึ้นไป เสียงจะมีความคมชัดใสกังวานและดังนานกว่าเสียงธรรมชาติ เนื่องด้วยเป็นเครื่องดนตรีที่มีเพียงสายเดี่ยว จึงมีวิธีการเล่นที่ค่อนข้างพิสดารและเล่นยาก ผู้เล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ต้องใช้สมาธิสูงมากเมื่อเทียบการกับการเล่นเครื่องดนตรีทั่วไป

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้เขียนในหลายประเทศที่ผ่านมาพบว่า ในปัจจุบันนี้ ทั่วโลกมีคนเล่นดนตรีชนิดนี้ อยู่ไม่เกิน 10 คน คือ ในประเทศอินเดีย ศรีลังกา เมียนมาและอินโดนีเซีย ไม่มีคนเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ได้เลย คงเหลือแต่ในประเทศไทย และกัมพูชาเท่านั้นที่ยังพอมมีคนเล่นได้อยู่เพียงไม่กี่คน

กล่าวโดยสรุป การบำบัดด้วยเสียงมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ถือเป็นงานท้าทายของแพทย์ทางเลือก หรือวิทยาศาสตร์การบำบัดรักษาแบบองค์รวมที่ควรค่าแก่การพิสูจน์และพัฒนาสู่ความเป็นเลิศของภูมิปัญญามนุษยชาติที่มีส่วนทางกับธรรมชาติ ผู้เขียนจึงขอมอบ เป็นปรัชญาได้ว่า

“ พุทธรักษาจิต ธรรมรักษากายใจ เศรษฐกิจพอเพียงรักษากายบ้านเมือง ”

อ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุเพื่อระลึกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, 2544.
- อภุทธิ์ สานนพ. "ปณิธานของดนตรีกรีกโบราณ" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 33 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2550 หน้า 104 - 109
- อัญญา ภานุรัตน์, วัชร. วัฒนา. "สาธิตการพินสายเดี่ยว" ภาคอีสาน 10. กรุงเทพฯ : มติชน, 2542
- กัลลิกะณี อวตารคดี - คนศรีวิชัยกาล - เครื่องรางของขลัง ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2553 หน้า 32-33 และ 76 - 80
- Chlan, L. & Tracy, M. F. (1999). Music therapy in critical care: Indications and guidelines for intervention. Critical Care Nurse, 19(3), 35-41.
- Guzzetta, C. E. (1995). Music therapy: Hearing the melody of the soul. In B. M. Dossey, L. Keegan, C. E. Guzzetta & L. Kolkmeler (Eds.), Holistic nursing: A handbook for practice (pp. 669-698). Gaithersburg, MD: Aspen.
- กมล เกตุศิริ. ศุภเมธ ใน จุลนันทาสุนทร. พระนคร:ชาวสุรินทร์ในพระนคร, 2498
- พรภรต ทองคำ. "เบ๊ยะ - พินโบราณที่ไม่ธรรมดาเกี่ยวกับปัญหาการอนุรักษ์" ใน คนศรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538, น.119-130
- สัมภาษณ์
คณิธ เกตุศิริ. อดีตผู้อำนวยการจังหวัดอุบลราชธานีรองราช นายกอง เกตุศิริ ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2552
พรภรต ทองคำ. ผู้เชี่ยวชาญด้านพินโบราณและเบ๊ยะ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2552
ดร.มนัส แก้วบุชา. ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2552

การถ่ายทอดความรู้ให้กลุ่มเยาวชนให้รู้ถึงคุณค่าของดนตรีพื้นบ้านและการเล่นดนตรีพื้นบ้าน

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน

พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน
พี่ชายเล่นให้เด็กฟังเสียงไม้ ขลุ่ยพื้นบ้าน

ขอบคุณพิเศษ

รศ.ดร.อังฉวรา ภาพจิตน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์และรองคณบดีคณะ
การศึกษามหาวิทยาลัย

สุโขทัย

ผู้ให้โอกาสและอำนวยความสะดวกในการ
ดำเนินโครงการวิจัย

มรดกอารยธรรมดองแครง ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น คัมภีร์ใบลานและต้นลาน

โดย ปณณมทานุญเรื่อง คัชมาย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

เมื่อเราไปวัดหรือเมื่อมีโอกาสสนทนากับพระภิกษุสงฆ์ มักจะได้ยินอยู่เสมอว่า “ตามพระคัมภีร์ หรือ คัมภีร์ใบลาน” เพื่อความกระจ่างใคร่ขออธิบายคำว่า คัมภีร์ กับคำว่า ใบลานก่อน

คำว่า “คัมภีร์” แปลตรงตัวว่า ลึก หรือความลึก (ละเอียด) (สำหรับใช้ขยายคำที่ตามมาเช่น คัมภีร์ภาพ – สุขุมคัมภีร์ภาพ= ความรอบคอบ, สุขุม(meaningful, deep, profound) คัมภีร์ใบลาน ฯลฯ อีกนัยหนึ่ง หมายถึง ศาสตรา, กฎหมาย ระเบียบ หรือพระธรรมวินัย หรือหลักของศาสนาต่าง ๆ

ใบลาน (LAAN) หมายถึงใบของต้นลาน ต้นลาน หรือลาน เป็นพันธุ์พืชชนิดใบเลี้ยงเดี่ยว คล้ายต้นตาล (แต่ไม่ยืนต้นอยู่นานปีเหมือนต้นตาล ต้นลานจะมีอายุ ไม่เกิน 40-50 ปี เมื่อออกดอกแล้วก็ตายในปีต่อมา) เป็นต้นไม้ ในตระกูล Palmae ในภาคพื้นเอเชียมีอยู่ประมาณ 6-7 ชนิด ในประเทศไทยมีอยู่หลายแห่งเช่น ที่เทือกเขาปักธงชัย ด้านทิศใต้ ที่อุทยานทับลาน อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี หรือที่ กิ่งอำเภอดงลาน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งจะกล่าวละเอียดอันดับต่อไป

การจารหรือการเขียนลงในใบลาน

การเขียนตัวหนังสือหรือบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในใบลานนั้น ท่านเรียกว่า “จาร” คำว่า จารเป็นคำยืมจากภาษาเขมร (car = caar)⁵

การจารนั้นท่านจารหรือเขียนด้วยเหล็กแหลม โดยการนำเข็มตอกไปในไม้แห้งที่มีขนาดประมาณนิ้วมือ ยาวประมาณ 10 เซนติเมตร แล้วหักเข็มให้โผล่ออกมาพอมองเห็น แล้วเหลาปลายให้แหลม เพื่อสะดวกในการจาร

ในการจารนั้นท่านจาร 4-5 บรรทัดต่อหนึ่ง (1) แผ่น เมื่อจารเสร็จแล้ว ท่านเอาเขมามาทา อันเขมาที่นำมาทานั้นนำมาจากวัสดุหลายชนิดต่างกัน เช่น

1. ขูดเอาเขมากะทะหรือเขมาหม้อ ถ้าได้เขมาหม้อทองเหลืองด้วยจะดีมาก

⁵ คำว่า จาร (ข.) คือการเขียนตัวหนังสือโดยใช้เหล็กแหลม (มีด้าม) เขียนลงในใบลาน. (to inscribe with a pointed piece metal of a knife)

2. นำถ่านไฟฉายมาทาบเอาแต่แกนนำข้างใน ครั้นแล้วนำมาบิดให้ละเอียด แล้วนำมาทาค้นแล้วบางท่านเอาน้ำผึ้งซ้ำ บางแห่งนำน้ำชันมาทาก็มี ครั้นแล้วเพื่อให้สวยงามคงทน ท่านเอารำละเอียด (ก้นตึก (ข.)) จะทำให้อักษรเด่นเห็นชัดและคงทนนาน

อนึ่งในการสักยันต์หรือสักน้ำมันหน้าผากหรือกลางกระหม่อม ท่านใช้เหล็กจารดังก้าวเช่นกัน

เอกสารจารจารึก

เอกสารจารจารึกใบลานที่พบในประเทศไทย (จังหวัดสุรินทร์) ช่วงก่อนพุทธศักราช 2500 นั้นมีมาก หลังจากนั้นคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยถูกเผาทำลายสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนที่เหลืออยู่ (เพราะคติเขาพระวิหารเป็นเหตุ)

เนื้อหาสาระที่จารึกหรือจารในใบลานนั้น ส่วนใหญ่จารจารึกพระพุทธรธรรม และนิทานชาดกต่าง ๆ อาทิเช่น พระชนก พระเวสสันดรชาดก (หรือที่ภาษาอีสานว่า คัมภีร์พะเหวด) ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีจารจารึกคำสั่งคำสอนต่าง ๆ เช่น “ศาสตร์วาโกนเจ้า⁶ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย คำสั่งและคำสอนลูกหลาน

ภาษาที่จารึก

จารจารึกภาษาเขมร อักษรเขมร (ขอม)⁷ นอกจากนั้นยังได้พบจารจารึก อักษรธรรม (ลาวโบราณ) ด้วย (ดังรูป 2)

สำหรับต่างประเทศนั้น ประเทศในภาคพื้นเอเชียล้วนใช้จารจารึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยใบลานเหมือนกัน เช่นประเทศกัมพูชา (เขมร) และจามปา นอกจากจารจารึกประวัติศาสตร์ไว้ในอักษรหิน (ศิลาจารึกแล้ว) ยังจารึกลงในใบลานเหมือนกัน ดังตัวอย่าง (3) เป็นจารจารึกพระราชพงศาวดารเขมร (และเอกสาร 4 จารจารึกพระราชพงศาวดารจามปา' ด้วยภาษาเขมรอักษรเขมร)

อนึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนานั้น ใบลานได้ถูกนำไปใช้จารจารึกพระพุทธรธรรมตั้งแต่พุทธศักราช 433 ครั้งทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกา นับว่า “จารจารึกพระพุทธรธรรมในใบลานโดยบรรพบุรุษหลังข้างได้ถึง 7 หลังข้าง”

จึงกล่าวได้ว่า ใบลานนั้นเป็นใบไม้ที่มีคุณประโยชน์มหาศาลต่อมนุษยชาติ สมควรที่ประเทศที่เกี่ยวข้องจะพึงสงวนรักษาพัฒนาขยายพันธุ์ให้ดำรงคงอยู่คู่โลก⁸

สำหรับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานนั้น ท่านเก็บในหีบไม้เล็ก ๆ หรือในตู้พระธรรมโดยการห่อด้วยผ้าไหม ผ้าลินิน ผ้ามัดหมี่ ฯลฯ ดังนั้นจึงมีคำพังเพยว่า “อยากเป็นปราชญ์ให้แก้ผ้าลินิน”

⁶ แหล่งข้อมูล พบที่วัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ (ดังรูปถ่าย) 1.

⁷ ขอม < เขมร + มอญ = ขม > ขอม.

⁸ หนึ่งในโครงการในพระดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงมีโครงการอนุรักษ์ต้นลาน

ลาบ (laan)

เรามักจะได้ยินเสมอๆ แล้วว่าเมื่อเวลาเราไปวัดพระสงฆ์องค์เจ้าหรือทายาททายาทักมักจะทำถึงคำว่า คัมภีร์ใบลาน หลายท่านสงสัยว่า ใบลานนั้นเป็นอย่างไร เหมือนใบตาลหรือเปล่า คัมภีร์ที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือเป็นคติคำสอนนิทานพื้นเมืองต่าง ๆ นั้น ในสมัยโบราณจารึกหรือเขียนลงในใบลาน เนื่องจากยังไม่มีการผลิตกระดาษ ตามประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติได้กล่าวถึงการจารึกตัวอักษรไว้หลายอย่างเช่น บางประเทศจารึกหรือเขียนด้วยหนังสัตว์ เช่นประเทศเขมรในสมัยโบราณตามจดหมายเหตุของ สมณทูต จีว ตัก ก่วง (สมณทูตจีน ซึ่งเดินทางมายังประเทศเขมรเมื่อ ปีพุทธศักราช 1838)⁹ ทั้งนี้โดยนำหนังสัตว์มาตัดเป็นชิ้น ๆ นำไปแช่น้ำยาเปลือกไม้ แล้วตากให้แห้งใช้ดินสอเขียน, และบางทีก็เขียนหรือจารจารึกในแผ่นหิน เรียกว่า “อักษรหิน” หรือศิลาจารึก บางประเทศเขียนด้วยหนังคนก็มี แผ่นทองเหลืองแผ่นทองคำก็มี สำหรับกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา นอกจากจารจารึกประวัติศาสตร์หรือบทกวีต่าง ๆ ในชาติของตนแล้ว ยังได้จารึกสิ่งสำคัญที่สุดอันเป็นมรดกตกทอดมาถึงทุกวันนี้ นั่นก็คือจารึกพระพุทธธรรม คือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงในใบลาน เรียกว่า “คัมภีร์ใบลาน” ทั้งนี้ได้กระทำเมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 5 ณ ประเทศลังกา¹⁰

ครั้งนั้นได้มีการจารึกพระธรรมวินัยเป็นตัวอักษรลงในใบลาน นับว่าได้จารึกพระธรรมวินัยลงในคัมภีร์ใบลาน บรรทุกบนหลังช้างได้ถึง 7 หลังช้าง ดังกล่าวแล้ว นอกจากกลุ่มประเทศในแดนสุวรรณภูมิใช้ใบลานในการเขียนบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว ประเทศทิเบต ซึ่งเป็นประเทศที่ถูกขนานนามว่า “หลังคาโลก” ก็ได้บันทึกพระพุทธธรรมในใบลานเช่นกัน คัมภีร์ที่แปลจากภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษา

⁹ ปะแดง มหาบุญเรือง คัชมาย์, จดหมายเหตุจีวตักก่วง (สุรินทร์ รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท) 2544

¹⁰ ในการทำสังคายนาพระพุทธศาสนานั้น ทั้งหมด 5 ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งที่ 1. ทำหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้แล้ว 3 เดือน ทำ 7 เดือนจึงจะสำเร็จ ในครั้งนั้นปรารภเหตุพระสุภัททะกล่าวท้วงจากพระธรรมวินัย พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้อุปถัมภ์ ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา เมืองราชพฤกษ์ แคว้นมคธ

ครั้งที่ 2. ทำในปีพุทธศักราช 100 ใช้เวลา 8 เดือน ทำที่วาฬุการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัณชี พระเจ้ากาลาโศกราชเป็นผู้อุปถัมภ์

ครั้งที่ 3. ทำเมื่อพุทธศักราช 218 บางแห่งว่า 307 ใช้เวลาทำ 8 เดือน พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้อุปถัมภ์ คำที่อโศการาม เมืองปาตลีบุตร แคว้นมคธ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้อุปถัมภ์ (ทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 236 ปี

ครั้งที่ 4 ทำระหว่าง พ.ศ. 236-276 ใช้เวลาทำ 10 เดือน ผู้อุปถัมภ์คือ พระเจ้าเทวานาปิยติสสะ แห่งประเทศลังกา เมืองอนูราธบุรี ประเทศลังกา

ครั้งที่ 5. ทำเมื่อปีพุทธศักราช 433 ใช้เวลาทำ 1 ปี ผู้อุปถัมภ์คือ พระเจ้าวัฏฏคามินิอภัย สถานที่ทำคือ มหาวิหาร เมืองอนูราธบุรี ประเทศลังกา การทำสังคายนานั้น ครั้งที่ 4 และที่ 5 นั้นทำในประเทศลังกา

ธูปธมีอายุไม่น้อยกว่า 1300 ปี และแม้ประเทศอินโดเนเซียก็ใช้ใบลานบันทึกจารึกจดหมายเหตุคำสั่ง
คำสอนทางศาสนาในใบลานเช่นกัน

จะกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของต้นลานหรือที่เขมรเรียกว่า “ฦกรีด

ต้นลาน (Laan)¹¹

ต้นลาน¹² เป็นพันธุ์ไม้ประเภทพืชใบเลี้ยงเดี่ยวที่อยู่ในตระกูลปาล์ม (PALMAE) จัดอยู่ใน
Genus Corypha ในเอเชียมีอยู่ 5-8 ชนิด ลานจัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางลำต้นตรงและแข็งแรงเนื้อไม้
จะมีสีใสและไฟเบอร์หยาบ ลำต้นเป็นรูปเกลียว เมื่ออายุได้ 7-8 ปี จะมีก้านใบยาว ประมาณ 6-7
เมตร ก้านใบนี้จะติดอยู่กับลำต้นตั้งแต่โคนถึงยอดใบมีลักษณะเป็นรูปหอกค่อนข้างกลม ดอกเป็นช่อ
ใหญ่ตรงส่วนยอดของลำต้น ซึ่งมีเพียงดอกเดียวเท่านั้น ไม้ลานออกดอกได้เพียงครั้งเดียว เมื่อผลแห้ง
ร่วงหมดใบก็จะเริ่มแห้งเหี่ยวเฉาและต้นจะตายในปีต่อมา

สภาวะอากาศที่เหมาะสมแก่ต้นลาน

พันธุ์ไม้ตระกูลปาล์มเกือบทั้งหมดเป็นพันธุ์ไม้ที่มีถิ่นกำเนิดในเขตร้อน มีการเจริญเติบโตได้ดี
ในประเทศที่มีอากาศร้อน มีเพียงไม่กี่ชนิดที่เจริญเติบโตได้ดีในประเทศที่มีอากาศหนาวเย็น ปาล์ม
ส่วนมากยังชอบขึ้นอยู่ในท้องที่ที่ไม่ห่างไกลจากทะเล จึงมีถิ่นกำเนิดตามหมู่เกาะต่างๆ ส่วนใหญ่จะ
ชอบขึ้นในที่ที่มีอากาศชื้นเย็นมีฝนตกมาก ประมาณ 1,300 มิลลิเมตร ต่อปีและมีอุณหภูมิเฉลี่ยระหว่าง
27-28 องศาเซลเซียส แต่จัดได้ว่าเป็นไม้ที่ทนต่อสภาพอากาศได้ดี

สภาพทางนิเวศวิทยา

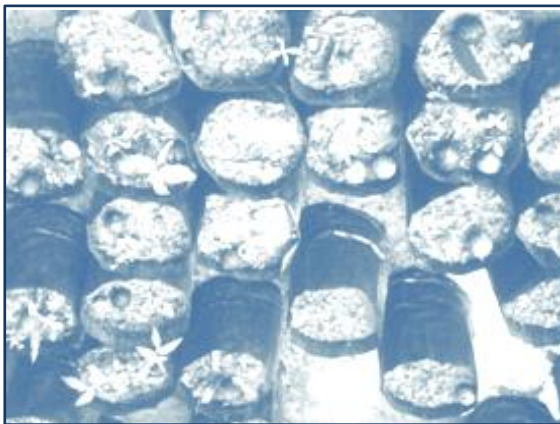
สภาพที่มีปาลานขึ้นอยู่ในประเทศไทยส่วนมากแล้วดินจะเป็น Reddish-Brown Lateritic
Soils, Red Yellow Podzolic Soils ดินที่เกิดจาก Lime stone แต่จะมี pH และมีพวก Mica
Schist, Shalis ที่กำลังจะสลายตัวอยู่ในดินล่าง (Parent Materials) pH ของดินประมาณ 4-6 ดิน
พวกดินเหนียวปนทราย (Clay Loam) ที่มีความชื้นสูงต้นลานจะขึ้นได้ดีที่สุด ส่วนลานที่ขึ้นในดิน
Sandy Clay Loam หรือดิน Sandy Loam อย่างไรก็ตามลานจะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีที่สุด
ในดินที่มีความชื้นสูงประมาณ 270-350 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ชอบขึ้นในพื้นที่ราบดินมีการ
ระบายน้ำได้ดี ชอบขึ้นในป่าดงดิบหรือป่าดิบชื้น ไม่ต้องการแสงมาก จัดได้ว่าเป็นพวก Dominant
Tree หรือ Intermediate,

¹¹ (ข้อมูล) อุทยานแห่งชาติทับลาน เขื่อนเขาธงชัย เนินเขาปักธงชัย ตำบลบุพราหมณ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

¹² ในประเทศไทยมีมากที่ อุทยานทับลาน อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี และที่ กิ่งอำเภอดงลาน (สีชมพู) จังหวัดขอนแก่น

วงจรชีวิตของลาน

ลักษณะลำต้น วิวัฒนาการจากต้นกล้าไม้มาเป็นต้น เริ่มจากหัวในดินจะค่อยๆ ผลิทยอดอ่อนแทงทะลุขึ้นมาเป็นยอดอ่อน ลานจะค่อยๆ ผลิตใบอ่อนได้ปีละ 2-4 ใบ ส่วนที่ใบโผล่พื้นดินจะขาดไป ส่วนก้านที่เหลือจะกลายมาเป็นลำต้นใบที่ออกจากลำต้นใต้ดินนี้จะออกมาเป็นเกลียวทับกันหมุนไปรอบๆ หัว (ลำต้น) เมื่อใบอ่อน ส่วนที่โผล่เหนือดินหลุดออกจากส่วนล่าง จะเปลี่ยนไปเป็นลำต้นใต้ดินที่มองไม่เห็น ลานที่ออกดอกมีผลแล้วลำต้นสูงเฉลี่ยระหว่าง 14-20 เมตร หากแกะกาบออกจะเห็นเปลือกแข็งหุ้มลำต้นอยู่

การเพาะต้นลาน ต้องวางถุงเพาะบนพื้นซีเมนต์
กันรากหยั่งลงพื้นดิน

ต้นลานอายุประมาณ 7-10 ปี

ต้นลานอายุประมาณ 20 ปี

เมื่อต้นลานอายุประมาณ 70-80 ปี ก็จะมี
ออกดอกโผล่กลางยอด

ออกดอกและลูกจะตกมากเป็นพันธุ์ลูก

ใบลานทำประโยชน์ได้หลายอย่าง

เมื่อออกดอกออกลูกแล้ว ตัวเองก็ค่อยๆ
เหี่ยวเฉาตาย

ต้นลานจะตายยืนต้นนี้คือกฎแห่งอนิจจังแท้จริง

ลักษณะของใบ

ใบเป็นแบบ Palmately Leaf หรือ Fan Shape ติดอยู่ ก้านใบมีลักษณะยาวเรียวโคนใหญ่ ขอบของก้านใบโค้งเข้าหากันเล็กน้อยขอบก้านทั้งสองข้างมีหนามเล็กๆ คล้ายฟันเลื่อยโคนก้านใหญ่ ฐานกว้างประมาณ 25-30 เซนติเมตร ยาว 2.5-3 เมตร ใบซึ่งมีใบติดกันเป็นพืดตอนโคนใบตรงส่วนตรงปลาย แยกจากกันความยาวของใบ 3-4 เมตร การเจริญเติบโตของใบเริ่มจากยอดอ่อนโผล่เป็นลำแหลมออกจากส่วนปลายของลำต้นขั้นแรกใบอ่อนติดกันเป็นแผ่น เมื่อเจริญเติบโตขึ้นจะค่อยๆ บาน และแตกออกจากกันทั้งหมดนี้จะมีก้านใบเป็นฐาน ชูออกมาระยะแรกใบอ่อนมีสีเขียวอ่อนเมื่อเจริญเติบโตต่อไปจะมีสีเขียวเข้มและเป็นสีเทาเมื่อใบแก่เต็มที่ปีหนึ่งลานจะผลิใบอ่อนได้ 4-6 ใบ การแยกใบแต่ละครั้งก็จะเป็นการเจริญเติบโตของลานด้านความสูงไปด้วย

ลักษณะของดอกลาน

ลานจะเริ่มออกดอกในฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ระยะเริ่มของการออกดอกจะมีหน่อเป็นรูปทรงกรวยใหญ่ แข็ง ปลายแหลม โผล่ขึ้นที่ปลายสุดของลำต้นห่อด้วยกาบสีเขียว

หน่อจะเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ส่วนกาบก็จะหุ้มเฉพาะตอนล่าง ในกลุ่มดอกเดียวกันจะบานไม่พร้อมกัน ตรงกลางฐานดอกติดกับก้านดอกจะมีอยู่รอบๆ 3 อัน ตรงโคนเชื่อมติดกันปลายแยกออกจากกันมีอยู่ 3 กลีบ ยาว 0.7-1 มม. ถัดเข้าไปจะเป็นกลีบดอก (Petal) มีอยู่ 3 กลีบ ยาว 1-1.5 มม. สีเหลืองอ่อน ดอกขณะที่บานจะเผยให้เห็นเกสรตัวผู้ (Stament) ชูขึ้นด้วยก้านเล็ก ก้านเล็กนี้ยาว 1.5-2 มม. ดอกหนึ่งจะมีเกสรตัวผู้อยู่ 6 อัน มีลักษณะพู่ติดกันสองพู่ สีเหลืองเกสรตัวผู้จะล้อมรอบเกสรเมีย (Pistil) ซึ่งมองเห็นตั้งอยู่บนรังไข่ (Ovary) ก้านชูเกสรเมียสั้นกว่าก้านชูเกสรตัวผู้รังไข่มองเห็นไม่ชัดมีอยู่ 3 ห้อง แต่เมื่อเกิดการผสมเกสรแล้วดอกหนึ่งจะเกิดเป็นผลลันได้หนึ่งผลดอกมีสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม การผสมเกสรต้องอาศัยลมและแมลง ดอกลันจะบานราวๆ เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม และจะเป็นการทรงปริมาตรฐานใหญ่ปลายเล็ก กิ่งดอกที่แตกตอนล่าง 2-3 กิ่งจะมีความยาวเท่าๆ กัน มีขนาดยาวประมาณ 80-100 ดอก

ผลลัน

ลันจะเริ่มมีผลตั้งแต่เดือนกันยายน-ตุลาคม แล้วผลจะแก่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายนในปีถัดไป ผลนี้เป็นกลุ่มประมาณกลุ่มละ 3-4 ติดอยู่กับก้านดอกแบบจะเห็นมีขั้ว (Pedicel) เกาะติดอยู่กับก้านดอกยาว 1 มม. โต 3 มม. ผลแก่เต็มที่มีสีเหลืองยาวประมาณ 4.5-5 ซม. กว้าง 2.5-3 ซม. ผลกลมรีเหมือนรูปไข่มีเปลือกหุ้ม ขณะยังอ่อนอยู่สีเขียวเนื้อในมีสีขาวหนา 2-2.5 มม. ผลแก่มีเปลือกแข็งหนา 1 มม. หุ้มเนื้อในสุด อีกชั้นหนึ่งเปลือกแข็งมีสีดำ กลางผลกลวงมีน้ำใสบรรจุอยู่ มีรสหวาน ผลลันจัดอยู่ในจำพวกไม้เมล็ดแข็ง เหตุที่จำนวนผลมีไม่เท่าจำนวนดอกในกลุ่มหนึ่งนั้น อาจเป็นเพราะดอกที่แก่และมีผลก่อนขณะที่ผลโตขึ้นจะเบียดให้ดอกที่เริ่มบาน หรือผลอ่อนซึ่งเกิดขึ้นทีหลังหลุดไป

การขยายพันธุ์

การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดอย่างเดียว และต้องเป็นเมล็ดที่ตกหล่นมาจากต้นใหม่ๆ หากปล่อยให้เมล็ดแห้งจะไม่งอกเลย ช่วงที่งอกดีที่สุดคือภายใน 7-10 วัน นับตั้งแต่หล่นจากต้นซึ่งมีเปอร์เซ็นต์การงอก 95-100 เปอร์เซ็นต์ (ต้องใช้เทคนิค เพราะเพาะยากมาก) โดยใช้ระยะเวลาการงอกในเวลาแรก 7-10 วัน เปลือกหุ้มจะแตกให้ใหญ่ก็จะเริ่มพอง ส่วนที่พองมีลักษณะคล้ายฟองน้ำซึ่งจะหุ้มรากแข็งๆ ขนาดโต 3-5 มม. ไว้ภายใน รากแข็งนั้นมีรูตรงกลางตลอด จากนั้นรากฝอยจะถูกสร้างเรื่อยๆ รากอันแรกเรียกว่ารากแก้วจะเริ่มพองใหญ่ขึ้น เพื่อจะกลายสภาพมาเป็นหัวต่อไป จากยอดแหลมแข็งแทงออกมาจะแทงลึกลงไปในดิน ขณะเดียวกันเนื้ออ่อนภายในก็เริ่มสร้างอาหารโดยสะสมอาหารในบริเวณรากที่งอกก่อนเป็นจุดขาวๆ ซึ่งต่อไปจะใหญ่ขึ้น จนหลายเป็นจาวขนาดใหญ่เต็มผล จากวันที่เริ่มออกไปประมาณ 40-60 วัน รากจะแทงลงได้ลึก 32-35 ซม. จากนั้นรากซึ่งมีลักษณะบวมจะมียอดอ่อนโผล่มาให้เห็น มีใบแหลมซึ่งยังไม่แผ่ออก

การขยายพันธุ์โดยวิธีเพาะ โดยนำถุงพลาสติก ขนาดปากถุงกว้างประมาณ 10 เซนติเมตร ใส่ดินร่วน ผสมปุ๋ย นำเมล็ด 1-2 เม็ดฝังกลบ แล้วนำไปตั้งบนพื้นซีเมนต์ หรือแผ่นไม้ ที่ทำเช่นนี้เพราะ ลานจะแทงรากลงล่าง ถ้าตั้งบนพื้นดิน รากลานจะเจาะทะลุลงพื้นดิน เนื่องด้วยรากลานเปราะมาก ดังนั้นถ้ารากลานเจาะทะลุลงดินแล้ว เมื่อจะย้ายไปปลูก รากลานจะขาด หรือหัก จะทำให้ลานตายได้ กล้าไม้ลานอายุ 1 ปี จะสูงเพียง 1-2 ฟุตเท่านั้น

อนึ่งขณะนี้ ผู้เขียนได้ทำการเพาะเมล็ดได้มากกว่าร้อยต้น และได้นำไปมอบแก่วัดต่าง ๆ หลายวัดแล้ว นอกนั้นยังนำไปมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเสียบเรียบ กัมพูชา 1 ต้น และนำไปปลูกที่ วัดดอนคอน ปากเซ ประเทศลาวอีก 2 ต้น

ประโยชน์ใช้สอยของลาน หรือใบลานนั้น อาจแยกได้คร่าว ๆ ดังนี้

1. ประโยชน์ทางเกษตรกรรม ผลลานเมื่อสุกแก่ร่วงหล่นลงในพื้นนา ชาวนาบอกว่าจะกลายเป็น ปุ๋ยทำให้ข้าวในนางอกงามมาก อนึ่งเมื่อต้นลานตาย ต้นลานก็จะกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์อย่างดีเช่นกัน
2. ประโยชน์เชิงอุตสาหกรรม ใบลานสามารถนำไปใช้ประโยชน์หลายอย่างเช่น นำมา จักสาน เป็นกระเป๋านักเรียน กระเป๋าสำหรับสตรีและนำมาจักสานเป็นหมวกได้อย่างดีอีกด้วย
3. นำไปจารพระพุทธรูป หรือนิทานชาดกต่าง ๆ

การเตรียมใบลานเพื่อจาร¹³

ขบวนการผลิต

ขบวนการที่ 1 การคัดเลือกใบลาน

การเตรียมใบลานเพื่อจารคัมภีร์นั้น โบราณท่านไปตัดเอาช่อยอดลานที่มีลักษณะสวย สมบูรณ์ คือตัดเอาตรงยอดของลำต้น ตัดขณะที่ยอดตลยังเกาะติดเป็นช่ออยู่ เมื่อตัดมาแล้วใช้มีดคมผ่าปลาย ยอดออก ชักเป็นใบย่อย ๆ ที่ละคู่แล้วนำมาตัดทอนโคนและปลายให้เหลือประมาณ 70 เซนติเมตร ครั้นแล้วคัดเลือกใบหนาดีไว้ ชาวลานเรียกว่า “ลานคัด” เป็นส่วนที่จะนำไปใช้สำหรับจารคัมภีร์ ส่วนที่เหลืออาจจะนำไปใช้งานในเชิงอุตสาหกรรมทั่วไป เช่น จักสานหมวก กระเป๋าถือ เป็นต้น ครั้นแล้วนำมาตากแห้ง เมื่อแห้งได้ที่แล้ว นำมาจัดเป็นมัดเล็ก ๆ มัดละ 25 ใบ 2 มัด โดยใช้ดอคมัดไขว้กัน เรียกว่า “ใบลาน 1 แหนบ” แล้วนำไปมัดรวมกัน 20 แหนบ เท่ากับ 1000 ใบ เรียกว่า “ใบลาน 1 ชอง”

¹³ ข้อมูลทั่วไปจาก พระครูโสภณวิสุทธิ (หลวงปู่พริ้ง เมธังกร) วัดนิลาเทเวศน์ ต. เขวาสินรินทร์ อำเภอสินนาท จังหวัดสุรินทร์

ขั้นตอนการที่ 2 การนำไปขุนน้ำ

เมื่อได้เตรียมขั้นแรกได้ลานตามที่ต้องการแล้ว นำใบลานที่เตรียมไว้ขึ้นไปแช่น้ำให้เปียกน้ำชุ่มทุกใบ ครั้นแล้วนำไปผึ่งตั้งให้แห้งดี แล้วนำมาเจาะรู

อุปกรณ์ที่ใช้

1. ไม้ชนอบ (ชั้นขอบ) สำหรับวัดใบลานเพื่อเจาะรู อาจนำแผ่นกระดานหนาๆ แข็งแรง แล้วตีตะปูฝังให้ส่วนแหลมโผล่ออกมา

2. ไม้ประกบ, หรือดั่งกับ หรือเรียกว่า ไม้หนีบ 2 อัน

3. ไม้กลัด (สำหรับร้อยใบลานที่เจาะแล้ว)

เมื่อเตรียมการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็นำใบลานที่จะไปมาทาบกับไม้ชนอบที่ฝังตะปู เมื่อหนีบหัวท้ายให้แน่นแล้วก็กระแทกไปที่ไม้แทงลาน ตะปูทั้งสองก็จะเจาะใบลานเป็น 2 รู เมื่อเจาะแล้วเท่ากับแบ่งใบลานออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กัน หลังจากนั้น นำไม้กลัดมาลัดมัดละ 25 ใบ ครั้นแล้วใช้ไม้ประกบมาประกบทั้งสองข้าง แล้วใช้มีดคม ๆ หรือค้อนคม ๆ ฉีดยาหรือใส่ใบลาน ให้เสมอเรียบกับไม้ประกบ ก็จะได้ใบลานขนาดเท่ากัน และมีขนาดเท่ากับไม้ที่นำมาประกบ

ขั้นตอนการที่ 3 การเจาะรู

หลังจากที่ได้ใส่ใบลานได้เสมอกันดีแล้ว ให้ตั้งไม้กลัดออก แล้วใส่ไส้ คือนำก้านเส้นเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “ไส้ลาน” นำมาร้อยรูใบลานทั้งสองข้างเข้าด้วยกัน ประมาณ 500 ใบ เรียกจำนวนใบลานนี้ว่า 1 ก๊ับ (ดั่งกับ) หรือ 20 ผูก ครั้นแล้วนำไม้ชนอบมาประกบหน้าหลังอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำเข้าเตาอบ

ขั้นตอนการที่ 4 การอบ

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. ชี้อักรยาน เท่าที่ต้องการ

2. ลูกประคบ

เมื่อเตรียมการขั้นตอนการที่ 3 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็นำเข้าเตาอบ และอบอย่างน้อยประมาณ 2 คืน หรือ 48 ชั่วโมง ทั้งนี้โดยเตาอบหนึ่งเตาสามารถอบใบลานได้ 30 ก๊ับ และเมื่อผ่านการอบแล้ว เพื่อให้รูที่เจาะด้วยตะปูนั้นดูสวยงาม ให้เอาชี้อักรยานมาเผาไฟให้แดงฉานแล้วนำไปเจาะรูเก่าอีกครั้งหนึ่ง ครั้นแล้วนำใบลานไปลงไฟด้านใดด้านหนึ่ง น้ำมันในใบลานจะไหลซึมออกทั้งสองด้าน แล้วนำลูกประคบขี้ดูลูกให้ น้ำมันกระจายไปทั่วใบลานทั้งสองด้าน การทำดังกล่าวนี้ทำให้ใบลานเป็นเงามันและคงทน

อนึ่งถ้าประสงค์ให้ใบลานนั้นคงทนนานเป็นร้อยเป็นพันปี โบราณท่านเอาทรายไปคั่วให้ร้อนแล้วโปรยลงไปที่ใบลาน (แทนการเราไปลงไฟ) แล้วนำลูกประคบขี้ดูลูก ท่านว่า จะทำให้น้ำมันในใบลานไม่ไหลซึมออก ทั้งจะกลายเป็นน้ำยารักษาใบลานไปในตัว ยังทำให้ใบลานเป็นเงางามด้วย.

ขบวนการที่ 5 ลงรักปิดทอง

อุปกรณ์

1. รักสีดำ
2. ชาดแดง
3. น้ำทอง และแปรง

เมื่อขัดถูใบลานได้ที่แล้ว ก็นำรักสีดำหรือชาดสีแดงมาทาขอบล่างบนทั้งสองด้าน ครั้นรักหรือชาดแห้งแล้ว ก็จะทำการปิดทอง เราเรียกว่า “ลงรักปิดทอง” แล้วนำใบลานไปทำการจารจารึกต่อไป

อนึ่งการตัดขนาดของใบลานนั้น ถ้าประสงค์จะนำไปจารคัมภีร์เทศนา เช่น พระเวสสันดรชาดก คำสั่งสอนต่างๆ ท่านจะตัดขนาด คัมภีร์ใบลานที่พบที่วัดกลาง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ยาว 24 นิ้ว กว้าง 2 นิ้ว (ศาสตราโกนเจา= ว่าด้วยคำสั่งสอนลูกหลาน) แต่บางศาสดามีความยาว 21 นิ้ว นอกนั้นยังพบคัมภีร์ใบลานที่จารึกอักษรลาวโบราณ หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า อักษรธรรม ถ้าหากว่าประสงค์จะนำไปเขียนจารึกคาถาอาคม หรือจารึกโอสถโบราณ ส่วนใหญ่มักจะตัดขนาดประมาณ 7 นิ้วครึ่ง

กรรมวิธีการ

อุปกรณ์

1. ใบลานเปล่า
2. เหล็กจาร, สนับรองจาร
3. เครื่องมือตีเส้นหรือดัดเส้น
4. ลูกประคบ
5. ชันหรือน้ำมันยาง, ถ่านบด หรือเขม่าไฟ และทราย

การเตรียมการ

เหล็กจาร วิธีเตรียมเหล็กจารท่านเอาท่อนไม้ที่ทนทานแข็งแรง มีน้ำหนักพอสมควร แล้วนำมาเหลาสวยงามประมาณเท่านิ้วมือ ยาวประมาณ 10 ซม. หรือประมาณ 1 คืบเศษ แล้วตอกเข็มเข้าไปตรงกลางของปลายข้างหนึ่งแล้วเหลาให้แหลม หรือบางที่ท่านตอกเข็มแล้วหักให้มีส่วนโผล่มานิดหนึ่งจึงเหลา แล้วจึงนำเหล็กจารนั้นไปฝนกับหินลับมีดให้แหลมพอสมควรอีกครั้งหนึ่งจึงนำมาเขียนคัมภีร์ได้.

อนึ่งเหล็กจาร นั้นนอกจากจะใช้จารคัมภีร์แล้ว ยังใช้สำหรับสลักยันต์ หรือลง “ น. ” (น) ได้ด้วย.

เครื่องมือตีเส้น

เครื่องมือตีเส้นนั้นทำได้โดยนำไม้มาตีเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดใหญ่กว่าใบลานเล็กน้อย แล้วนำด้ายมาขึงให้ตึงกับกรอบไม้สี่เหลี่ยมนั้น โดยกำหนดขนาดเว้นบรรทัดพอดี ซึ่งโดยปกตินั้น ถ้าจารอักษรขอมหรือเขมร ประมาณ 4-5 บรรทัดมาตรฐาน แต่ถ้าอักษรอื่น ๆ 3 บรรทัดก็มี; ที่พบมีดังนี้

พระราชพงศาวดารเขมร จาร 5 บรรทัด, พระคัมภีร์ทั่ว ๆ ไป 5 บรรทัด, คัมภีร์ฉบับกรมภาษาเขมร สุรินทร์ 4 บรรทัด, คัมภีร์มูลกัจจาย จาร 3 บรรทัด ฯลฯ

วิธีเต็ลัน

ใช้ลูกประคบหรือสำลีสับผงถ่านไฟฉายที่บดละเอียดแล้ว หรือนำลูกประคบไปชุบกับเขม่าที่ติดกับก้นหม้อข้าวหรือกะทะ ที่ขูดและผสมกับน้ำมันยางหรือชัน แล้วนำไปถูกับเส้นด้ายที่ซึ่งติดกับแผ่นไม้สีเหลืองที่เตรียมไว้ แล้วใช้หัวแม่มือกับนิ้วชี้จับเส้นด้ายดึงติดกับใบลานที่รองเตรียมไว้ที่ละเส้น ก็จะได้บรรทัดบนใบลานที่ต้องการ

กรรมวิธีการจาร

คำว่า"จาร" (ข) " คือการเขียนตัวหนังสือโดยใช้เหล็กแหลม (มีด้าม) ลงในใบลาน, (to inscribe with a pointed piece of metal or a knife)

อนึ่งในการจารนั้น ผู้จารจะนั่งลงกับพื้น นั่งชันเข่าขวา ขาซ้ายราบพบบกับพื้น โดยหัวเข่าชี้ไปทางซ้าย (หรือตามถนัด) มือซ้ายถือใบลานที่จารซึ่งผูกแนบไว้กับสนับรອງจารหรือแผ่นไม้ที่พอดีกับใบลานโดยวางทับบนช่วงหัวเข่าขวา มือขวาถือเหล็กจาร สำหรับต้นแบบของใบลานที่จารตามนั้น วางไว้บนที่ตั้งหรือพนักที่มีขาตั้งไว้ข้างหน้าระดับสายตา ห่างพอดีกับสายตาสามารถมองเห็นได้ชัด และพนักที่ตั้งต้นแบบที่จารนั้นก็มีพื้นหรือพนักสำหรับวางเหล็กจาร ซึ่งบางที่ท่านที่จารหนังสือมากมาย ๆ จะทำเหล็กจารไว้อย่างน้อย 2-3 ด้าม ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการเลือกเหล็กจารที่แหลมคม หรือที่เหมาะสมกับใบลานที่จารนั้น ๆ นอกนั้นยังวางใบลานที่จารแล้วก็ได้.

การจารนั้น ใช้ฝ่ามือด้านซ้ายและนิ้วทั้งสี่ รองรับหมอนที่สอดใบลานที่เตรียมไว้แล้ว ใช้หัวแม่มือข้างซ้ายวางทาบลงบนใบลาน ใช้มือขวาถือเหล็กจาร จรดปลายเหล็กจารไปได้บรรทัด แล้วทำการลากเส้นตัวอักษร อนึ่งพึงทราบว่าการจารใบลานนั้นท่านจารได้บรรทัดมิใช่เหนือบรรทัดเหมือนเขียนหนังสือทั่วไป และการลงน้ำหนักเหล็กจารนั้นก็สำคัญ อย่ากดหนักเกินไปจะทำให้ใบลานทลุทั้งนี้เพราะการจารนั้นต้องจารทั้งสองด้าน ถ้าจารผิดพลาดโบราณท่านจะทำเครื่องหมายวงกลมหรือขีดเส้นตั้งบนอักษรตัวนั้น เป็นที่เข้าใจว่า ผ่าทิ้งหรือไม่เอา

ผู้เขียนบรรยายถวายความรู้กรรมวิธีการจาร
แต่พระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณฯ สุรินทร์

ใบลานพร้อมจาร

การนั่งจารตามโบราณ

มือจับ,ตาจ้องครองสมาธิ

กรรมวิธีทาขบะหรือลบใบลาน

เมื่อจารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้นำลูกประคบ ซึ่งทำด้วยผ้าด้ายดิบห่อมัดด้วยสำลาลี่ให้แน่น ไปชุบกับขบะที่ผสมกับน้ำมันยางหรือชันเตรียมไว้ การทานั้นต้องทาให้ทั่ว ให้ขบะเข้าไปจับในร่องตัวอักษรทุกตัว ลำดับนั้นบางแห่งท่านเอาทรายละเอียดตากแดดหรือคั่วด้วยกะทะให้ร้อน แล้วนำมาโรยบนลานที่จาร ครั้นแล้วนำลูกประคบขัดถูอีกครั้งหนึ่ง หรือบางแห่งท่านนำรำละเอียดมาขัดถู การทำเช่นนี้ทำให้ ใบลานเป็นเงางาม อักษรเด่นชัดและคงทน การขัดถูลานด้วยกรรมวิธีนี้เรียกว่า “ การลบใบลาน”

การใส่ตัวอักษรหรือเลขหน้า

การใส่เลขหน้าใบลานนั้น ท่านให้ใส่เลขหน้าทางซ้ายมือของใบลาน และใส่หน้าที่ 2 ของลาน

การทํากับและเชือกัมگیر

โบราณท่านให้นำใบลานเปล่า มาอย่างน้อยสี่ใบ มาทํากับโดยวางด้านหน้า 2 ใบ ด้านหลัง 2 ใบ ครั้นแล้วนำด้ายสีสันคงทนมาร้อยรู ซึ่งส่วนใหญ่จะเจาะรูทางซ้ายมือเพื่อสะดวกในการเปิดอ่าน สายร้อยรูนี้เรียกว่า “สายสนอง”

ไม้ประทับ

เพื่อให้การจัดเก็บพระคัมภีร์นั้น เป็นระเบียบคงทนม ท่านให้ทำไม้ประทับ 2 แผ่น ซึ่งมีขนาดเท่ากันกับใบลาน ทั้งนี้อาจเลือกไม้ที่คงทนเช่นไม้สัก ไม้มะค่าเป็นต้น ในสมัยโบราณเองอาจมีทำไม้ประทับก็มี แล้วใช้เชือก 2 เส้นมัดไม้ประทับ

พัห่อพระคัมภีร์

แต่โบราณกาลมาเชื่อกันว่า การได้สร้างคัมภีร์นั้น มีอานิสงส์มาก โดยเปรียบเทียบว่า สร้างอักษรตัวหนึ่งเท่ากับสร้างพระพุทธปฏิมากรองค์หนึ่งทีเดียว ดังนั้นผู้ที่มิได้ช่วยจารตัวอักษรหรือคัมภีร์ส่วนใหญ่จะเป็นอุบาสิกาก็จะขอมีส่วนร่วมแรงสำคัญในการสร้างคัมภีร์ด้วยการบริจาคผ้าห่อคัมภีร์ ซึ่งมักเป็นผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าซิ่น ผ้าทอยกดิน หรือผ้าด้ายดิบ เป็นต้น และผ้าห่อนี้ก็มีป้ายหรือเครื่องหมาย อาจเป็นไม้สวय ๆ หรืองาช้าง ชาวภาคกลางเรียกว่า “สลาก” นำมาร้อยติดกับเชือกที่จะพันมัดคัมภีร์ หนึ่งเชือกห่อคัมภีร์นี้ชาวเขมรมอญแต่โบราณมีศรัทธามาก ถึงขั้นตัดเส้นผมของตนเองมาผืนหรือถักรวมกับเส้นด้ายด้วย เรียกเชือกมัดคัมภีร์นี้ว่า “สายสนอง”

การมัดห่อคัมภีร์

การมัดคัมภีร์ก็เช่นเดียว คนโบราณจะทำอะไรก็ตามมักอิงถึงสัจธรรมหรือทิงปรีศนาธรรมให้คนรุ่นหลังคืออยู่เสมอ ดังนั้นเปลาะที่มัดคัมภีร์นั้น นิยมมัด 3,4,5 เปลาะ และแต่ละเปลาะนั้นก็พัน 3 รอบ ถือว่าครบรัตนตรัย ครั้นเสร็จการแล้วจึงนำพระคัมภีร์ไปเก็บ เพื่อบรรจุกล่องต่อไป.

กล่องคัมภีร์

การเก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน

วัฒนธรรมประเพณีชาวไทย เขมร ลาว มอญ ต่างเชื่อกันว่า พระคัมภีร์ใบลานเป็นคัมภีร์ที่จารึกพระพุทธพจน์เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่ได้ทำการจารพระพุทธพจน์ และหรือผู้ที่ได้ถวายพระคัมภีร์ใบลานแก่วัดหรือแก่ภิกษุสงฆ์ถือว่าได้อานิสงส์มาก การเก็บคัมภีร์ใบลานนั้น โบราณท่านเก็บ 2 วิธี ด้วยกันคือ

วิธีที่ 1 เก็บในตู้เล็กๆ มีกะจําหลักกลดลายสวยงาม (ดังรูป) ส่วนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ บางลำพูพระนคร ท่านทำที่เก็บใบลานทำด้วยไม้ ลักษณะที่ทำเป็นรูปหนังสือขนาดใหญ่ (ดังรูปที่...)

วิธีที่ 2 โบราณท่านมักห่อคัมภีร์ใบลานด้วยผ้าไหมมีผ้าโฮล (ผ้ามัดหมี่) ผ้าซิ่น, ผ้าอำพรม และหรือผ้าไหมอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว จนกระทั่งมีคำปรีศนาปรีศญาว่า “ถ้าอยากเป็นปราชญ์ให้แก้

ผ้าขึ้น” หมายความว่า ถ้าพระภิกษุสงฆ์สามเณรรูปใดหรือผู้ใดปรารถนาจะเป็นปราชญ์ต้องแก้ผ้าขึ้น คือ แก้ผ้าขึ้น ที่ห่อคัมภีร์ใบลานนั่นเอง (มิได้หมายความว่า ให้สึกไปแก้ผ้าขึ้นนอกวัด)

อนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งคัมภีร์ใบลานในสมัยนี้ ที่ยังเหลืออยู่ตามวัดวาอารามต่างๆ ไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงปี พ.ศ. 2505 แพ้คดี เขาพระวิหาร ทราบว่า จอมพลสฤษดิ์ สั่งให้เผาคัมภีร์ สมุดข่อยใบลานที่จารึกด้วยภาษาเขมรตามวัดต่างๆ ในอีสานตอนใต้ เป็นจำนวนมาก ที่เหลือก็มีพระบางรูปท่านเก็บไว้บ้างเท่านั้น บางแห่งถูกปล่อยปละละเลย ยิ่งกว่านั้นยังมีลูกตาคดเจ้า นำคัมภีร์ใบลานไปเผาทำเป็นผงผสมกับว่านต่างๆ แล้วปั้นเป็นพระเครื่อง นี่ถือว่าเป็นผู้ทำลายวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและทำลายชาติที่ฉกรรจ์ที่สุด นอกนั้นสำหรับผ้าไหมผ้าขึ้นผ้าโฮลที่ห่อพระคัมภีร์นั้น ในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา ได้มีชาวต่างชาติรวมกันกับคนไทยกลุ่มหนึ่งเที่ยวไปตามวัดต่างๆ นำข้าวของไปแลกเปลี่ยนและหรือซื้อผ้าห่อคัมภีร์เหล่านั้นไปเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นบางวัดก็ได้ให้คัมภีร์ไปด้วย ทั้งนี้เพราะเห็นว่า พระคัมภีร์นั้นจารึกด้วยอักษรเขมร หรือที่เรามักเรียกว่า อักษรขอมและอักษรธรรม คือ อักษรลาวโบราณ อักษรไทยน้อย, อักษรฝักขาม ส่วนทางเหนือนั้นจารึกด้วยอักษรพม่า คืออักษรมอญ และอักษรนิเอด (นิเทศ)

แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าอนุโมทนา ที่ตามวัดหลายแห่งยังเก็บรักษาไว้ โดยเฉพาะทางสถาบันการศึกษาของพระ คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้เก็บรวบรวมไว้บ้าง พอหาศึกษาได้

ด้วยเหตุดังกล่าวโดยย่อนี้ จึงเป็นผลให้พระคัมภีร์ใบลานที่คณาจารย์แต่โบราณได้พยายามจารจารึกวิจิตรบรรจง และได้เก็บรักษาเพื่ออนุชนรุ่นหลังนั้นได้อันตรธานไปเป็นอันมาก ด้วยประการฉะนี้.

ตู้คัมภีร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย จังหวัดสุรินทร์

แปลคัมภีร์

ลักษณะการห่อคัมภีร์

กล่องเก็บคัมภีร์

สมุดข่อย, สมุดไทย (กรัง) RkMag¹⁴

ในขณะที่โลกและสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎแห่งธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยแก่กันในตัวมันเอง อันเป็นลักษณะแห่ง “วิวัฒนาการ” หรือเป็นไปตามขบวนการแห่ง “โลกาภิวัตน์”

มนุษย์หรือคนทุกชนชาติภาษา ต่างได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองในทุก ๆ ด้านแม้ทางด้านภาษาพูดและภาษาหนังสือ และได้พัฒนาภาษาพูดและประดิษฐ์ภาษาหนังสือแล้วก็คงคิดต่อไปว่าจะบันทึกภาษานั้นด้วยอะไร อย่างไร

สำหรับบรรพบุรุษของไทยและเขมรโบราณ หลังจากที่ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรแล้ว ก็ได้ทำการจารึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ลงในแผ่นหิน หรือเสาคหิน เช่นศิลาจารึกเกี่ยวกับพระเจ้ารามคำแหงมหาราช หรือศิลาจารึกสุโขทัย เป็นต้น ส่วนในประเทศเขมรนั้น เบื้องปถมเรียกว่า “อักษรหิน” ภายหลังเรียกว่า “ศิลาจารึก” silacarWk (inscription in stone) แต่เนื่องด้วยการจารึกลงในแผ่นหินนั้นต้องใช้เวลาอย่างมาก จึงได้คิดค้นจารึกในหนังสือบ้าง ในใบลานบ้าง¹⁵ ภายหลังได้ประดิษฐ์กระดาษแผ่นชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “กรัง” หรือที่ไทยเราเรียกว่า “สมุดไทย”

ลักษณะของสมุดไทย (สมุดข่อย)

สมุดข่อย¹⁶ หรือ กรัง หรือสมุดไทย เป็นเอกสารชนิดแผ่นพับ มีขนาดโดยทั่วไปประมาณ 13.5 – 14 X 4.5 นิ้ว

¹⁴ kra (กรัง) n. a scroll, ancient parchment book folled in to several sections col. Taxbooks, (Charm kra)

¹⁵ จดหมายเหตุ สมณทูต จีว ตัก ก่วง (ประมาณ พุทธศักราช ๑๘๓๖)

¹⁶ ที่เรียกว่าสมุดข่อย เข้าใจว่า คงเรียกลักษณะการที่กระดาษแผ่นพับขนาดใหญ่นี้ ส่วนใหญ่ทำจาก ต้นข่อย

วิธีทำสมุดข่อย

การผลิตหรือทำสมุดข่อย (ฝรั่ง) เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านแต่โบราณ ท่านเอาพืช 3 สิ่ง คือ 1 รากหม่อน 2 ราก, เปลือก ข่อย 3 ใบสัปะรด (บางแห่งท่านว่าเอาต้นมะละกอด้วย) นำวัตถุดิบทั้ง 3 สิ่งนี้มาตำรวมกันให้ละเอียดแล้วนำไปต้มจนงวดได้ที่แล้ว นำไปเทลงในผ้าขาวม้าที่ซึ่งพืดกับพื้นน้ำในสระหรือในภาชนะใส่น้ำที่เตรียมไว้ ครั้นได้เป็นแผ่นบาง ๆ แล้วนำมาตากให้แห้ง นำขูดมากลึงริดให้เรียบ แล้วพับเป็นพับ ๆ ให้ได้ขนาดพอดี

ประโยชน์ใช้สอย

1. ใช้จารึกหรือเขียนบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไป ตลอดจนบันทึกหรือตรากฎหมายบ้านเมือง เช่น กฎหมายตรา 3 ดวง ในสมัยรัชกาลที่ 1 และกฎหมายรัฐธรรมนูญในรัชกาลที่ 7 เป็นต้น
2. ใช้บันทึกตำราแบบเรียนต่าง ๆ เช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้เขียนตำราเรียนจินตามณีเป็นต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระเทพโมลี (ผึ่ง) วัดพระเชตุพน แต่งแบบเรียน “ปถมมามลา” ก็ได้ใช้สมุดข่อยบันทึก คัดลอกแบบเรียนนี้แจกจ่ายไปยังโรงเรียน (ศาลาเรียน) ต่าง ๆ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อพระศรีสุนทรโวหารได้แต่งตำราเรียนใหม่ 6 เล่ม ขึ้นทูลถวาย คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยควิธาน ไวยากรณ์พิचारย และพิศาลการันต์ ก็ได้ใช้สมุดข่อยเช่นเดียวกัน
3. ใช้จารึก หรือเขียนบันทึกตำราโหราศาสตร์ ตำรายาสมุนไพร ตลอดจนไสยศาสตร์คาถาอาคม เลขยันต์ต่าง ๆ

ภาษาที่จารึก

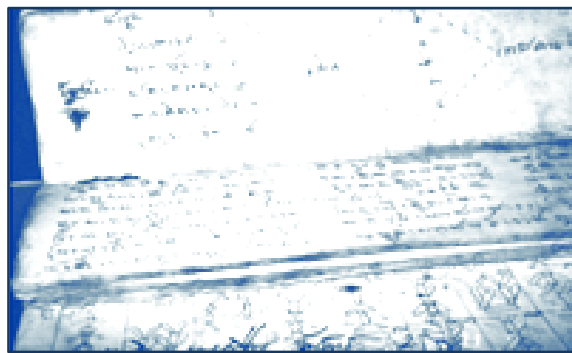
ภาษาที่จารึกแบ่งเป็น 4 ภาษา คือภาษาไทย ภาษาบาลี-สันสกฤต ภาษาลาว และภาษาเขมร สำหรับอักษรที่จารึกนั้น ใช้ตัวอักษรไทย จารึกภาษาไทยเองก็มี ใช้ตัวอักษรขอมหรืออักษรเขมร จารึกภาษาไทยก็มี ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า ขอมไทย ใช้ตัวอักษรขอมหรือเขมรจารึกภาษาบาลี เรียกว่า ขอมบาลี ใช้ตัวอักษรธรรมจารึกภาษาบาลี หรือภาษาลาว

สมุดไทยหรือสมุดข่อยดังกล่าว ในปัจจุบันกำลังจะหาได้ยาก จะมีก็ตามวัดต่าง ๆ ที่พระท่านเก็บรักษาไว้ หรือตามคณาจารย์ที่เป็นเณรหรือหมอยาโบราณและหรือตามห้องสมุดต่าง ๆ

อนึ่ง ในขณะนี้ข้าพเจ้ากำลังเตรียมรวบรวมสืบหาผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อทำการผลิตสมุดข่อยดังกล่าว เพื่ออนุรักษ์มรดกไทยอันเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่านี้ไว้ เพื่ออนุชนจักได้ศึกษาสืบไป

จารึกสมุดช้อย (กรัง)

จารึกเลขยันต์ต่าง ๆ

ข้อมูลเพิ่มเติม

บุญเรือง คัชมาย์

081-377-8663 Email : bkajmary@yahoo.com : Website : www.pateng.info

ครั้งผู้เขียนเป็นพระภิกษุ เมื่อไปเทศน์ไกล ๆ ต้องขับเกวียนไป และการเทศน์นั้น ต้องอ่านจากใบลานเท่านั้น (เมื่อ พ.ศ. 2507 ขับเกวียนจากวัดจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ไปเทศน์ที่หมู่บ้านพนมรุ้ง)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

คำประกาศเกียรติคุณ

นายบุญเรือง คัชมาย์

วัฒนธรรมสัมพันธ์ สาขาภาษาและวรรณกรรม (ตำราวิชาการท้องถิ่นศึกษา)

ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๓

นายบุญเรือง คัชมาย์ เกิดเมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๘๓ ที่หมู่บ้านตะลวก ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันอายุ ๗๐ ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร และระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาเคมีศึกษา จากมหาวิทยาลัยศิลปากร

นายบุญเรืองเคยเป็นครูสอนปริยัติธรรม เป็นพระกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง เป็นพระธรรมทูตออกอบรมศีลธรรมตามโรงเรียนในหมู่บ้านต่างๆทั้งทางภาคเหนือและภาคอีสาน บรรยายธรรมะทางสถานศึกษาเขมรที่ใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นประธานโครงการ “ทุนปัญญาธิ” แสวงหาทุนในดงลึก เพื่อจัดหาหนังสือมอบให้แก่ตำรวจ ทหารชายแดนทั่วประเทศโดยมุ่งส่งเสริมการเพาะบ่มภูมิปัญญาให้แก่นักศึกษาและผู้ใฝ่รู้

นายบุญเรือง เป็นปราชญ์ท้องถิ่นที่ยังคงทำงานค้นคว้า และผลิตผลงานทางวิชาการออกมาอย่างต่อเนื่องเป็นผู้มีบทบาทในการสืบทอดพระพุทธธรรมด้วยการสำรวจ และปริวรรตคัมภีร์ใบลานต่างๆ มาถ่ายทอดเป็นตำราวิชาการท้องถิ่นศึกษาอันเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา อีกทั้งยังเป็นผู้มีความกตัญญู กตเวทีต่อบุพการีและครูบาอาจารย์ แม้ว่านายบุญเรืองเคยกล่าวไว้ว่า “โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือศิลปจารึกต่างๆ ของชุมชนยังเป็นชุมทรัพย์มหาศาลที่สืบค้นศึกษาได้ไม่จำกัดกาล” อย่างไรก็ตามหากไม่มีผู้ศึกษาค้นคว้าและนำเสนอองค์ความรู้เหล่านั้นออกมาเป็นตำราวิชาการที่ให้ความรู้แก่ผู้คนรุ่นหลังอย่างจริงจังเช่นนี้แล้วท้ายที่สุดองค์ความรู้เหล่านั้นคงสูญหายไป

นายบุญเรือง คัชมาย์ จึงได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นวัฒนธรรมสัมพันธ์ สาขาภาษาและวรรณกรรม (ตำราวิชาการท้องถิ่นศึกษา) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป

ชีวิตและงาน

ชื่อ นายบุญเรือง คัชมาย์

วันเดือนปีเกิด 4 เมษายน 2483

สถานที่เกิด 101 หมู่ 6 บ้านตะลวก ตำบลสวาย

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สถานภาพทางครอบครัว สมรส

มีบุตรกับนางดรุณี 4 คน คือ

คนที่ 1 : นางนทีมาศ เตชะมา

สมรส กับ พ.ต.ท. ประยูร เตชะมา

การศึกษา : ปริญญาตรีเภสัชศาสตร์

๑ มหาวิทยาลัยรังสิต กรุงเทพฯ

คนที่ 2 : นางสาวฐปณีย์ คัชมาย์

การศึกษา : ปริญญาโท สาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น กรุงเทพฯ

งาน : ไปศึกษาต่อ สหรัฐอเมริกา

คนที่ 3 : นางสาวอารียา คัชมาย์

การศึกษา : ประกาศนียบัตรอังกฤษจากประเทศนิวซีแลนด์

งาน : ทำธุรกิจส่วนตัว

คนที่ 4 : นางสาวมณฑนพร คัชมาย์

การศึกษา : ปริญญาตรี บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต กรุงเทพฯ

งาน : ทำธุรกิจส่วนตัว กรุงเทพฯ

การศึกษา

นักธรรมชั้นเอกเปรียญตรี

B.E.D (Bachelor of English Degree), Great Britain

พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียอาคเนย์) มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ

ศศ.ม. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเคมีศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร

กรุงเทพฯ

หน้าที่การงานครั้งที่เป็นพระภิกษุ

- เป็นครูสอนปริยัติธรรม วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ
- เป็นพระกรรมวาจาตรวจสอบสนามหลวง

- เป็นพระธรรมทูต ออกอภรรมศีลธรรม ตามโรงเรียน และหมู่บ้านต่างๆ หลายจังหวัด ทั้งในภาคเหนือ และภาคอีสาน
- บรรยายธรรมะ/เทศน์ ที่สถานีวิทย์ กองพล 1. และสถานีเสียงสามยอด ทุกวันอาทิตย์ (ช่วงปี 2505 - 2508)
- เป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ จังหวัดสุรินทร์ และเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ คนแรก
-

งานอดิหลังจากลาสิกขาบทแล้ว

1. ตำแหน่ง : interpreter/Translator , กองรบพิเศษสหรัฐอเมริกา ที่ 42 (US. Army Special Forces) ศูนย์สงครามพิเศษ จังหวัดลพบุรี หลักสูตรสงครามนอกเครื่องแบบ (สงครามกองโจร “Guerilla Warfare” ส่งกำลังรบไปยังประเทศที่สาม กัมพูชา)
2. ตำแหน่ง :Sr. Billeting Officer ฐานทัพสหรัฐอเมริกา เวคไฮแลนด์ ฮาวาย มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
3. ตำแหน่ง : Interpreter/Translator หน่วยงาน JVA. US Refugees Resettlement Programme สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย
4. ตำแหน่ง : Master Trainer ครูฝึกอบรม วิชาว่าด้วย “สิทธิมนุษยชน “(Human Rights Programme) องค์การบรรเทาทุกข์ชายแดนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Border Relieve Operations : UNBRO) ฯลฯ

ผลงาน หนังสือและบทความทั่วไป

1. แปลพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระชนก” จากฉบับภาษาไทยเป็นภาษาเขมร
2. พระราชพงศาวดารเขมร เล่ม 1 แปลจากหนังสือภาษาเขมร (สถาบันราชภัฏสุรินทร์ จัดพิมพ์แล้ว)
พระราชพงศาวดารเล่ม 2 (ต้องการเปลี่ยนชื่อเป็น “พระราชพงศาวดารเขมร ตอน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีกรุงลงเวก”) แปลจากหนังสือภาษาเขมร (ยังไม่ได้จัดพิมพ์)
3. จดหมายเหตุสมณทูตจีน จิว ตัก ก่วงเรื่อง “ชาวเมืองเจอละ” แปลจากหนังสือภาษาเขมร (สถาบันราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์แล้ว)

4. ก้าวสู่ทิศตะวันตกและอินโดจีน ปี 2000 (เป็นหนังสือเกี่ยวกับการรุกรานของชาวเวียดนามต่ออินโดจีน) แปลจากหนังสือภาษาเขมร (สถาบันราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์แล้ว)
5. เที้ยวกัมพูชาพาทชนนครวัด (เขียน) (สถาบันราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์)
6. บันทึกความทรงจำ"สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และศูนย์อพยพเขมรในประเทศไทย" (สถาบันราชภัฏสุรินทร์)
7. ศึกษาวิเคราะห์ "ปถมมมาลา" ตำราแบบเรียนไทยสมัยโบราณ (ยังไม่ได้จัดพิมพ์)
8. นิทานคติธรรม แปลจากตำราภาษาเขมร (ยังไม่ได้จัดพิมพ์)
9. ตำราเรียนภาษาเขมร (กำลังดำเนินการปรับปรุง)
10. กลุ่มปราสาทตาเมือน และนำเที่ยวชมปราสาทตาเมือน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์แล้ว)
11. ปราสาทสด๊กก๊อกธม (จัดพิมพ์แล้ว)
12. อโรคยศาลา (โรงพยาบาลสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (๑๗๒๔ – ๑๗๖๓) ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐๒ แห่ง ทั้งที่พบในประเทศไทย เขมร และอีก ๑ แห่งที่ประเทศลาว) (พร้อมจัดพิมพ์)

ปัจจุบัน

1. กรรมการ และผู้ทรงภูมิปัญญา – และอาศรมภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ศึกษาบันทึกรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ทุกๆ ด้าน รวมทั้งข้อมูลอื่นๆ
2. ผู้ชำนาญการเขมร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

งานกำลังดำเนินการ

1. ศึกษาค้นคว้า เขียนองค์ความรู้ว่าด้วยวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ ตามโครงการเพื่อจัดพิมพ์เพิ่มเติมในหนังสือ “สารานุกรมไทย” ของธนาคารไทยพาณิชย์ ซึ่งมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน (ศาสตราจารย์วัชร ปุณโณทก ดำเนินโครงการ)
2. ศึกษาค้นคว้า เขียน ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม หรือ จารีตประเพณีของประเทศเพื่อนบ้าน (ลาว เขมร พม่า) เพื่อเป็นองค์ความรู้ จัดพิมพ์เป็นตำราศึกษาหรืออ้างอิงของศูนย์ประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
3. ประธานโครงการ “ทุนปัญญานิธิ” แสวงหาเงินดงเล็ก เพื่อจัดหาหนังสือมอบให้แก่ตำรวจชายแดนทั่วประเทศ

.....

ปกิณกะ

Two horizontal lines of varying lengths and shades of blue and grey, positioned below the word 'ปกิณกะ'.

ประวัติท้องถิ่น/เชื่อบ้านนามเมือง

สุทัศน์ กองทรัพย์

บ้านยาง

บ้านยางได้ผ่านการก่อเกิดข้ามช่วงเริ่มจากตำนานเล่าขานสู่ประวัติหมู่บ้าน สร้างความเป็นไทย โดยส่วนกลาง การศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้านเสมือนการกลับไปสู่รากเหง้าของตัวตน มักชำรุดบางช่วง เพราะขาดเหตุและปัจจัยของการสร้างตัวตน ประวัติศาสตร์คือ เรื่องของคนในชุมชน

ชุมชนคนบ้านยาง เริ่มจากยุคตำนานบ้านยาง มีชื่อมาจากต้นยางที่ยืนอยู่ใกล้หนองน้ำ เพราะที่ฝั่งตะวันออกริมหนองมีต้นยางใหญ่ร่มหิมาขึ้นอยู่เป็นสัญลักษณ์ ผู้คนที่มาตั้งบ้านยางได้อพยพมาจากบ้านอนันต์ อนันต์ แปลว่า เกรียงไกร เป็นชื่อบ้านที่ก่อตั้งช่วงมีการอพยพผู้คนจากเมืองขุขันธ์(อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ) อันเป็นเมืองชายขอบประเทศเขมร เกิดการรับรู้ร่วมสมัยกับเมืองสังขะ เมืองสุรินทร์ ได้รับการก่อตั้งเป็นบ้านช่วงปี พ.ศ. 2302 เมื่อมีการตั้งบ้านยาง บ้านอนันต์ได้ชื่อว่า บ้านเก่า (เพราะจะ)ต่อมาได้มีการแยกไปตั้งเป็นบ้านยางเป็นการสิ้นสุดสมัยตำนาน

บ้านยางช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2380-2385 ในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นายดวง นางอำไพ บุตรคนโตของท่านเฒ่าแก่ หัวหน้าชาวบ้านอนันต์ได้พาบ่าวไพร่ ข้าทาส บริวารอพยพข้ามลำรางทางน้ำห้วยตะเภามาตั้งบ้านเรือน โรงช้าง และคอกเลี้ยงควายอยู่ริมห้วยดงหนองยาง ตามตำนานที่กล่าวมาชุมชนเริ่มมีมากขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2435 มีกระท่อมของบ่าวไพร่ ประมาณ 12 ครอบครัวยุคที่มาก่อตั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า ทำการปกครองรวบรวมบ้านยางอนันต์ ต่อมาตำแหน่งการปกครองตกสู่นายดวง นายดวงเป็นบุตรของพระขุขันธ์ เพราะช่วงเวลาดังกล่าวอิทธิพลการเมืองการปกครองของเมืองขุขันธ์ ได้ขยายมายังบริเวณแถบนี้ ทางทิศเหนือจรดเมืองท่าตูม มีการยุบรวมช่วงแบ่งหัวเมืองขุขันธ์ประมาณปี พ.ศ. 2396-2400 ได้ตั้งบ้านเมือง เข้าปกครองผู้คนของตน ตั้งกรรมการเมืองขึ้นที่บ้านกระออม (อำเภอสำโรงทาบ) เพื่อยันกับเมืองรัตนบุรี ไม่ให้ถูกล้ำและตั้งกรรมการเมืองที่บ้านยางอนันต์ ส่วนทางทิศใต้จรดเขตแดนเมืองสังขะ และเมืองจารพัตร์ (ต่อมาได้มีการยกฐานะเป็นเมืองศีร์ษะภูมิ ช่วงประมาณปี พ.ศ.2412) นายดวงเฒ่าได้บรรดาศักดิ์เป็นพระสีมา (ชาวบ้านเรียกตาเปรี๊ยะสีมา) มีอาณาเขตปกครองบ้านยางอนันต์ บ้านปราสาทระแงง บ้านโคกตีสล บ้านก้านเหลือง บ้านตามาง บ้านสำโรงทาบ บ้านหมื่นศรี บ้านสังแก เสมัด บ้านจังเกา บ้านตรึม บ้านกาละแมะ ขึ้นตรงต่อเมืองขุขันธ์ มีอำนาจพิจารณาคดีปรับสินไหมพินัยกรรม เก็บส่วยสาอากรส่งเมืองขุขันธ์ปีละ 1 ครั้ง

ชุมชนบ้านยางเริ่มมีความหนาแน่น จนกระทั่งได้มีการขยายชุมชนบริเวณป่าโคกตาเวือน (ภาษาไทยภาคกลางเรียกว่า ตะวัน) กลายเป็นบ้านตะวันในปัจจุบันและขยายสู่ชุมชนบ้านตาพรหม (เขตเขาระตาพรหม) ตลอดจนขยายไปสู่ทางทิศเหนือ ชาวบ้านเรียกว่า บ้านกะลัน(เดิมกะลัญจ๊ะ) สถานีรถไฟบ้านกะลันในปัจจุบัน ต่อมาบ้านยางอนันต์ได้ถูกยุบภายใต้การปกครองของเมืองศรีขรภูมิพิสัย (อำเภอศรีขรภูมิ) สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงปี พ.ศ.2411-2453และได้ตั้งเป็นเมือง คงเหลือ สัญลักษณ์ คือ โคกตาเปรียะ (คุนตาพระ) จนวาระสุดท้ายที่เริ่มมีระบบการปกครองแบบข้าราชการเป็นการสิ้นสุดระบบเครือญาติ

เมื่อมีการย้ายเมืองศรีขรภูมิพิสัย(ศรีขรภูมิ) มาจากบ้านจารพัต มาตั้งบ้านเรือนที่บ้านยางอนันต์ จากบ้านยางอนันต์มาสู่บ้านปราสาทเก่าบริเวณสถานีรถไฟ จนกระทั่งมีเส้นทางรถไฟผ่านสู่เมือง อุบลราชธานี พ.ศ.2473

ต่อมาบ้านยางอนันต์ยกฐานะตั้งเป็นตำบลยางในช่วงปี พ.ศ.2480-2492 ปัจจุบันแยกเป็นบ้านยาง บ้านอนันต์ โดยมีเส้นทางโบราณตัดผ่านช่วงกิโลเมตรที่ 33-34 สายสุรินทร์-ศรีสะเกษ มีหลักฐานหลักกิโลเมตรสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งข้างอ่างเก็บน้ำห้วยลำพอก แหล่งเก็บน้ำหล่อเลี้ยงชุมชนเมืองศรีขรภูมิ จากวันเวลาผ่านเปลี่ยนต้นยางสัญลักษณ์เหลือเพียงความทรงจำ ร่องรอยประเพณีวัฒนธรรม เป็นประจักษ์พยานสืบต่อรุ่นสู่รุ่นไม่รู้จบ

เอกสารอ้างอิง

- สัมฤทธิ์ สหุนาฟู. (2534). ประวัติศาสตร์บ้านยาง. อัดโรเนียว.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. (2550). ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ศาสตราจารย์ ดร. พงษ์ศักดิ์ สหุนาฟู. (2553). สัมภาษณ์. บ้านยางในอดีต ตำนานสู่ตำนานสู่ประวัติศาสตร์.

นิทานพื้นบ้าน

อารี ทองแก้ว

ลูกวัว ลูกเสือ

มีแม่วัวกับลูกวัวคู่หนึ่งอยู่กับครอบครัวชาวนาผู้ไร้เมตตา วันๆ ได้แต่ใช้ไถนาทั้งวันไม่มีเวลาได้หยุดพัก กินหญ้า กินน้ำ แม้แต่ลูกน้อยก็พลอยอดนมไปด้วย ทั้งคู่ผอมโซไร้เรี่ยวแรง

คืนหนึ่งทั้งคู่ได้นอนปรึกษากันในคอก สองแม่ลูกคิดหนีจากครอบครัวชาวนา ขึ้นอยู่ต่อไปก็มีแต่อดตาย จึงพากันแอบออกจากคอกตั้งแต่กลางดึก พากันดั้นด้นไปจนถึงป่าใหญ่แห่งหนึ่ง มีหญ้าอ่อน ลำธารน้ำอุดมสมบูรณ์ดี จึงตกลงกับลูกว่าจะอยู่อาศัยในป่าแห่งนี้ ทั้งคู่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ได้นานหลายเดือนจนร่างกายอ้วนท้วนมีพลังกำลัง และมีความสุขตามประสาวัวแม่ลูก

วันหนึ่งสองแม่ลูกออกเล็มหญ้าตามปกติ ก็ไปเจอลูกเสือตัวหนึ่งหิวนมมาก ร้องอยู่ปากถ้าไม่มีท่าที่ดูร้าย ลูกเสือเห็นแม่วัวจึงขอกินนมด้วยกำลังหิวเพราะแม่เสือออกไปหากินแต่เช้าจะกลับก็ค่ำ ลูกวัวเห็นลูกเสือไม่ดูร้ายและอยู่ในวัยเดียวกันกับตนจึงอ่อนน้อมแม่วัวให้ลูกเสือได้กินนม

แม่วัวกลัวลูกเสือแต่ลูกเสือรับรองและรู้สึกถูกชะตากับลูกวัว เมื่อกินนมจนอิ่มแล้วก็พากันหยอกล้อเล่นหัวเป็นทีแปลกประหลาดสำหรับสัตว์อื่นที่มาพบเห็น

ลูกวัวและลูกเสือเล่นกันเพลินจนเวลาใกล้ค่ำซึ่งเป็นเวลาที่แม่เสือจะกลับถ้า เสียงคำรามของแม่เสือดังมาแต่ไกล วัวสองแม่ลูกตกใจจนทำอะไรไม่ถูกลูกเสือเห็นจนตัวจึงพาแม่วัวและลูกวัวไปซ่อนตัวในที่ลับตาแถวๆ นั้น

แม่เสือเมื่อกลับมาก็ได้กลิ่นสาบวัวติดตัวลูกก็คาดคั้นเอาความจริงแต่ลูกเสือไม่ยอมบอก แม่เสือจึงเดินดมกลิ่นไปรอบๆ ปากพริ้วแต่พูดว่า

ทุมยุ ทุมโย ทุมโกจ้องซี (ได้กลิ่นวัว อยากกิน)

เขี่ยมมาตระเนาะ มันออยเซราะดอลเดีย (เลือดสั๊กหยด ไม่ให้ตกถึงพื้น)

จเอ็งกเจ็ย มันก๊วง มะมวย (กระดุก่อนไม่ให้เหลือสั๊กขึ้น)

ลูกเสือถามว่าแม่พูดอะไร นางเสือบอกว่าไม่ได้ว่าอะไรเลย ได้กลิ่นสาบวัวอยู่แถวนี้ ลูกเสือบอกว่ามีแม่วัวกับลูกวัวอยู่แถวนี้จริง แม่อย่าทำอะไรลูกวัวกับแม่วัวนะ ลูกวัวเป็นเพื่อนกับตน ส่วนแม่วัวก็มีพระคุณให้กินนมจนอิ่ม แม่เสือกตลกอยากมีเพื่อนหากินด้วยกัน ลูกเสือพาแม่วัวและลูกวัวมาอาศัยอยู่ในถ้ำด้วยกัน

วันรุ่งขึ้นแม่เสือถามแม่วัวจะไปหากินทางไหน แม่วัวบอกทางทิศตะวันตก ออก แม่เสือก็ไปดักรอหมายตะครุบกินแม่วัว แม่วัวกลับไปหากินทางทิศตะวันตกแทน วันต่อมาแม่เสือเพียรถามดังนี้ทุกเช้า ก่อนออกไปหากิน แล้วไปซุ่มดักรอยังทิศทางนั้นจนจับทิศทางได้ถูก

ลูกเสือและลูกวัวอยู่ที่ถ้ำต่างเล่นกันถูกคอและรักใคร่กันยิ่งนัก วันนี้แม่เสือถามแม่วัวว่าเราจะออกไปหากินทางทิศไหน แม่วัวบอกว่าทิศใต้ แม่เสือจึงรีบไปดักรอซุ่มรออยู่ทางทิศเหนือ แม่วัวหากินหญ้าไปทางทิศเหนือจึงถูกแม่เสือจับกิน

ลูกวัวคอยแม่จนค่ำแม่ก็ยังไม่กลับมา จึงบอกกับพี่เสือว่าคงถูกแม่เสือจับกินเป็นแน่ ลูกเสือปลอบว่าถ้าแม่เสือกินแม่วัวเราจะช่วยกันฆ่าแม่เสือ พี่เป็นคนขี้ล่า คอ ส่วนน้องคอยช่วยชีวิตข้า เราทั้งคู่จะได้ไม่มีเหมือนกัน

เมื่อแม่เสือกลับมาลูกเสือก็ถามถึงแม่วัว แม่เสือปฏิเสธ แต่กลืนคำเล็ดปนกลืนวัวกระจายกรุ่นจากร่างแม่เสือ ลูกเสือและลูกวัวจึงช่วยกันฆ่าแม่เสือจนตายแล้วพากันเดินทางหากินไปเรื่อยๆ เป็นที่แปลกใจสำหรับผู้พบเห็น

ฤาษีในป่าหนึ่งบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ในป่าเกิดร้อนรุ่มออกจากถ้ำ แลเห็นลูกวัวและลูกเสือให้แปลกใจนักวัวกับเสือนี้ปกติไม่ถูกกัน แต่ทำไมถึงเดินทางด้วยกันได้ ถ้ามองไถ่จนทราบความจริง จึงคิดจะซบร่างให้เป็นคนจึงให้ไปหาพินมาหลายๆ ก่อไฟให้ลูกวัวกับลูกเสือกระโดดเข้าไปในกองไฟ จนกลายร่างเป็นคน

ฤาษีบอกว่าตามัวมองไม่ชัดจึงให้ทั้งสองเดินเข้าหมู่บ้าน ฟังเสียงจากชาวบ้านดู ชาวบ้านเมื่อเห็นทั้งสองหนุ่มน้อยต่างก็ร้องชมกันทั่วว่าเป็นคนรูปร่างผิวดำแต่ว่าขาเป็นวัวและเสือ ตาฤาษีได้ยินหลานว่าดังนั้นให้ไปหาพินมาก่อไฟใหม่ ซบร่างใหม่แล้วให้เดินเข้าหมู่บ้านเป็นครั้งที่ ๒ ชาวบ้านต่างตกตะลึงในความงามของสองหนุ่มน้อยว่างามไม่มีที่ติ เมื่อมาบอกตาฤาษีพอใจมาก ลูกวัวและลูกเสือได้อาศัยอยู่กับฤาษีคอยรับใช้วันหนึ่งฤาษีได้เรียกสองหนุ่มเข้าพบเพื่อถามว่าจะอยู่ที่นี้หรือเดินทางต่อไปเพราะตากก็แก่มากแล้ว สองหนุ่มบอกว่าขอเดินทางแสวงหาวิชาความรู้ตาฤาษีจึงเสกพระขรรค์ให้คนละ ๑ เล่ม แล้วลาตาฤาษีออกเดินทาง

เดินทางอยู่นานจึงไปเจอเมืองหนึ่ง ลูกเสือผู้พี่ได้พบรักแต่งงานลงหลักปักฐานกับสาวเมืองนี้ส่วนลูกวัวผู้น้องได้ลาพี่เดินทางต่อ ก่อนเดินทางได้แลกพระขรรค์กัน และสัญญาว่าทุก ๓ วัน ๗ วัน จะดูพระขรรค์ครั้งหนึ่งเพื่อจะได้รู้ความเป็นอยู่ของอีกฝ่าย ลูกวัวเดินทางมาพบเมืองร้างไม่มีผู้คนอาศัยเห็นกลองใบใหญ่จึงตรงเข้าไปตีกลอง ได้เสียงแปร่งแปลกๆ จึงใช้พระขรรค์กรีดดูเห็นนางคนหนึ่งอยู่ในกลอง นางเล่าความเป็นมาให้ลูกวัวฟังว่าคนในเมืองนี้ถูกยักษ์จับกินเป็นอาหารจนหมด พ่อแม่ของนางก็ถูกจับกินด้วย ท่านทั้งสองได้เอนางมาซ่อนไว้ในกลองจนท่านมาพบ ลูกวัวถามนางว่าทำอย่างไรจะพบยักษ์ นางบอกให้สุมไฟมีควันยักษ์จะมาทันที เมื่อยักษ์เห็นควันคิดว่าคนหลงเหลืออยู่หวังมาจับกินแต่ถูกลูกวัวใช้

พระขรรค์ฆ่าตายหมด ลูกวัวได้นางในกลองเป็นเมีย นางกลองมีความงามยิ่งนัก ร่ำลือถึงหูของพระเจ้าขึ้นเรือนแก้ว คนหนึ่งซึ่งอยากได้นางในกลองอภิเษกด้วยจึงให้ตากับยายมาหลอกนางเข้าวัง

ตากับยายมาถึงบ้านก็ออกอุบายขอดูพระขรรค์ นางในกลองหลงกลเอาพระขรรค์ให้ดู สองตยายได้โอกาสเอาพระขรรค์ลงกองไฟจุดกระชากนางในกลองเข้าวังให้พระเจ้าขึ้นเรือน ฝ่ายลูกวัวเมื่อพระขรรค์ถูกไฟเผาก็ล้มลงกลางไร่ไม่ได้สติ ฝ่ายลูกเสือเฝ้าเพียรดูพระขรรค์เสี่ยงตายทุก ๓ วัน ๗ วัน ก็เห็นพระขรรค์มีสีเลือดครึ่งค่อนเล่มรู้สึกตกใจจึงได้ลาเมียออกเดินทางมาหาลูกวัวเห็นว่าไม่ได้สติอยู่กลางไร่จึงรีบมาที่กองไฟค้นหาพระขรรค์

ลูกเสือได้เป่าดับไฟที่ละนิคจนไฟดับ ลูกวัวฟื้นจากอาการสลบกลับบ้านพบพี่ชายแต่เมียหายไป จึงบอกพี่ชายขอเดินทางตามหาเมียของตน พี่ชายเห็นปลอดภัยดีแล้วจึงเดินทางกลับบ้าน ส่วนลูกวัวเดินทางตามหานางในกลองจนมาถึงเมืองของพระเจ้าขึ้นเรือน เห็นคนตักน้ำไปให้นางในกลองอาบก่อนเข้าพิธีอภิเษก จึงขอดื่มน้ำแล้วถอดแหวนใส่ลงในภาชนะใส่น้ำ เมื่อนางในกลองตักน้ำอาบก็เห็นแหวนลอยเข้าสวมนิ้วของนาง นางทราบทันทีว่าสามีได้ติดตามนางมาแล้ว ฝ่ายลูกวัวได้เข้าชิงตัวนางในกลองช่วงกลางคืนและเจ้าขึ้นเรือน จากนั้นก็พานางในกลองกลับบ้านเมืองของตนครองรักกันอย่างมีความสุข

.....

อาหารพื้นเมือง

จารุณี สิทธิธร

อาหารพื้นบ้านสุรินทร์

สุรินทร์เป็นจังหวัดเล็กๆของภาคอีสานที่อยู่ติดชายแดนประเทศกัมพูชา ระยะทางจากตัวจังหวัดถึงเขตแดนช่องจอมประมาณ 70 กิโลเมตร ถึงแม้จังหวัดสุรินทร์จะอยู่ติดชายแดนแต่ก็เป็นดินแดนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นงานแสดงของช้างที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เป็นงานประจำปี ความงามของผ้าไหมที่มีเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาคนสุรินทร์ที่งามทั้งลายผ้า สีสันทัน และเนื้อผ้า ไม่มีใครเทียมได้ มีข้าวหอมมะลิที่มีกลิ่นหอม อ่อนนุ่ม ละมุนลิ้น ยากที่จะมีใครปลูกเลียนแบบให้มีคุณลักษณะเหมือนข้าวหอมมะลิของเราได้

สำหรับวิถีชีวิตของคนสุรินทร์เกี่ยวกับเรื่องอาหารการกิน คนสุรินทร์ส่วนใหญ่บริโภคข้าวเจ้าเป็นหลัก และรู้จักดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง โดยอาศัยภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่สั่งสมสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนใครนั่นก็คือ การแกงกล้วย (ชั้นลอกเจก) เพื่อเลี้ยงแขกในงานศพ แต่ทุกวันนี้ถึงจะไม่ใช่งานศพเราก็แกงกล้วยกินได้

คนสุรินทร์ในสมัยโบราณซึ่งอยู่ตามชนบทเวลาบ้านใครจัดงานบุญ งานกุศล งานบวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ โกนจุก แต่งงาน หรืองานวัด เจ้าของงาน ก็จะเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ปลูกผัก หาของเตรียมไว้เพื่อใช้ในการจัดทำอาหาร เลี้ยงแขก หรือที่มาช่วยงานแต่สำหรับงานศพเป็นงานที่เกิดขึ้นกะทันหันครอบครัวที่มีคนตายเตรียมตัวไม่ทัน จึงอาศัยกล้วยดิบ คือ กล้วยน้ำว้า (เจกชอ) หรือกล้วยส้ม (เจกเนียงกลาบ) ที่ปลูกไว้หลังบ้าน หรือข้างบ้านโดยนำกล้วยดิบมาเป็นผัด แกงเลี้ยงแขกหรือที่มาช่วยงานศพ ซึ่งกรรมวิธีในการปรุงแกงกล้วยก็ไม่ได้ปรุงยากอะไรมากนัก

แกงกล้วย (ชั้นลอเจก)

เครื่องปรุง

1. เนื้อไก่ หรือ หมู $\frac{1}{2}$ กิโลกรัม
2. ผลกล้วยดิบ จำนวน 10-12 ลูก
3. มะพร้าวขูด $\frac{1}{2}$ กิโลกรัม
(ถ้าชอบความมันของกะทิอาจจะเพิ่มกะทิตามใจชอบ และเพิ่มความหอมของแกงด้วยการใส่ใบแมงลัก หรือใบโหระพา (แล้วแต่ชอบกลิ่นไหน) ใบมะกรูด น้ำปลา น้ำตาล)
4. พริกแกง
5. พริกแห้ง 10 เม็ด
6. หัวหอม 4 หัว
7. กระเทียม 5 กลีบ
8. ข่าหั่นฝอย 1 ช้อนชา
9. ตะไคร้หั่นฝอย 1 ช้อนชา
10. เกลือป่น $\frac{1}{2}$ ช้อนชา
11. กะปิ $\frac{1}{2}$ ช้อนชา
(บางคนอาจใส่ปลาร้าแทนกะปิ ตามความชอบ)

วิธีทำ

1. โขลกเครื่องปรุงพริกแกงให้ละเอียด
2. ล้างเนื้อหมู หรือไก่ สับหรือหั่นเป็นชิ้นๆ พอดีคำ
3. นำกล้วยดิบมาลอกเปลือกนอกบางๆ ให้เปลือกกล้วยอยู่ติดกับเนื้อกล้วยด้วย หั่นเป็นชิ้นตามยาว หรือหั่นเฉียงๆ โดยกล้วย 1 ลูก ให้แบ่งเป็น 2 ชิ้น ก่อนแล้วนำไปแช่น้ำเกลือ เพื่อไม่ให้เนื้อกล้วยมีสีคล้ำ
4. คั้นมะพร้าวให้ได้น้ำกะทิ ประมาณ 1 ถ้วย หางกะทิ 3 ถ้วย นำกะทิเคี่ยวให้ตกล้น นำพริกแกง ลงผัดให้หอม เติมน้ำกะทิลงผัด 1 ถ้วย
5. พอน้ำกะทิเดือดให้ใส่เนื้อลงไปผัดให้หอม เติมน้ำปลาและหางกะทิที่เหลือ พอเนื้อเปื่อยเอากกล้วยใส่ลงในหม้อแกงปรุงรสด้วยน้ำปลา น้ำตาลทราย ปรุงรสตามต้องการ และใส่ใบมะกรูด ใบแมงลัก หรือใบโหระพา แล้วแต่ความชอบ ยกลง

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการ หรือบทความจากงานวิจัยเพื่อพิมพ์ในวารสาร

“ศิลปวัฒนธรรม”

๑. เป็นบทความด้านวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปกรรมสาขาทัศนศิลป์ คีตศิลป์ และนาฏยศิลป์
๒. เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ในกรณีเป็นภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง จากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาก่อนส่งบทความมายังกองบรรณาธิการ
๓. ต้องระบุชื่อบทความ ชื่อ – นามสกุลจริง ของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๔. ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวไม่เกิน ๑๕ หน้ากระดาษ A4 ขนาดอักษร Cordia 16 พร้อมทั้งแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดส่งทางไปรษณีย์ ถึงผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทรสาร ๐๔๔-๐๔๑๕๘๗ หรือส่งที่อีเมล artculturesru@hotmail.com
๕. ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
๖. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
๗. บทความต้องมีสาระสังเขปทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวรวมกันไม่เกิน ๑ หน้ากระดาษ A4
๘. บทความที่ส่งมาเพื่อตีพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องกับอย่างน้อย ๒ ท่าน
๙. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

การอ้างอิง

การอ้างอิง ใช้วิธีการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา โดยวงเล็บเฉพาะ ชื่อ - สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่อ้างอิง (ผู้แต่ง, ปีพิมพ์ : เลขหน้า) เช่น (Margaret Stutley, 1985 : 36) สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ ให้ดูได้ที่บรรณานุกรมท้ายบทความดังตัวอย่างต่อไปนี้

รูปแบบบรรณานุกรม

- ผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อหนังสือ/เอกสาร. สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์.
- ผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). “ชื่อบทความในหนังสือ” ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์.
- ผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์, เดือน). “ชื่อบทความในวารสาร” ชื่อวารสาร. ปีที่ (ฉบับที่) : หน้าที่พิมพ์.

ตัวอย่างบรรณานุกรม

หนังสือ

สมิทธิ ศิริภัทร และมยุรี วีระประเสริฐ. (๒๕๓๓). **ทับหลัง**. กรุงเทพฯ : โมเดิร์นเพลส.

คงเดช ประพัฒน์ทอง.(๒๕๒๙). “ต้นตอส่วนที่อยู่ในศิลปกรรม” **ขุณคลังวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ข่าวทหารอากาศ.

วารสาร

กฤษฎา พิณศรี. (๒๕๕๑, เมษายน – มิถุนายน). “พระกริ่ง” **วารสารเมืองโบราณ**. ๓๔ (๒) : ๑๘ - ๒๐.